

EESTI NSV RIIKLIKE JA KOOPERA-
TIIVSETE KAUBANDUSORGANISAT-
SIOONIDE MAJANDUSTEGEVUSE
PRAKTIKA JA ÜLESANDEID

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN, 1950

**EESTI NSV RIIKLIKE JA KOOPERATIIVSETE
KAUBANDUSORGANISATSIOONIDE MAJANDUS-
TEGEVUSE PRAKTIKA JA ÜLESANDEID**

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN, 1950

✓
✓
EESTI NSV RIIGLIK JA KOOPERATIIVSETE
KAUBANDUSORGANISATSIOONIDE MAJANDUS-
TEGEVUSE PRAKTIKA JA ÜLESANDEID

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

8099

ARHIIVKOGU

EESTI RIIGLIK KIRJASTUS
TALLINN, 1959

Saateks.

Käesolev kaubandus-ökoõmõilisi küsimusi käsitlev kogumik on mõeldud kõigile kaubandusalal töötajaile.

Kogumiku sisukorra kujundamisel toimetus lähtus kaubandusorganisatsiooni majandusliku tegevuse põhiprobleemist, mille kohta on öelnud J. V. Stalin: *

«... Et riigi majanduslik elu võiks õitsele puhkeda ja tööstus ning põllumajandus omaksid tõukejõudu oma toodangu edasiseks tõstmiseks, selleks on tarvis veel üht tingimust, ja nimelt — laialdast kaubakäivet linna ja maa vahel, riigi rajoonide ja oblastite vahel, mitmesuguste rahvamajanduse harude vahel. On vajalik, et maa oleks kaetud kaubabaaside, poodide ja kaupluste rikkaliku võrguga. On vajalik, et kaubad tsirkuleeriks nende baaside, kaupluste ja poodide kanaleid mööda lakkamatult tootmiskohalt tarbija juurde. On vajalik, et sellele alale oleksid kaasa tõmmatud nii riiklik kaubandusvõrk kui ka kooperatiivne kaubandusvõrk, nii kohalik tööstus kui ka kolhoosid...»

«Nagu näete, on nõukogude kaubanduse arendamine selleks kõige aktuaalsemaks ülesandeks, mille lahendamiseta on võimatu edasi liikuda...»

Kaubakoguste normaalse realiseerimise tagamine tarbijaile ja viimaste eeskujulik, kultuurne teenindamine on, mida nõutakse igalt kaubandusorganisatsioonilt.

Tarbija nõuete täielik rahuldamine on võimalik aga ainult siis, kui kogu kaubandusala töötajate kaader on põhjalikult tuttav oma ülesannetega, kui ta kord saadud kutsealaseid teadmisi, oma kvalifikatsiooni alati täiendab.

Kuigi käesolevasse kogumikku koondatud kirjutised ei moodusta veel täiuslikku kogu kaubandusala töötajaile igapäevases

* J. V. Stalin — Leninismi küsimusi. RK «Poliitiline Kirjandus» Tallinn, 1945, lk. 408.

H. STUKIS,
Tallinna Polütehnilise Instituudi
õppejõud.

Kaubandusorganisatsioonide majandusliku tegevuse analüüsist.

Töötajate materiaalse ja kultuurilise elutaseme lakkamatu tõus on sotsialistliku ühiskonna arengu seaduseks. Tähtsat osa seejuures etendab nõukogude kaubandus.

Bolševike partei ja nõukogude valitsuse juhtimisel teostatud maa sotsialistliku industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise tulemusena saavutati ennesõjaaegsete stalinlike viisaastakute jooksul tõsiseid tulemusi nõukogude kaubanduse arengus.

Toodangu kiire kasv tööstuses ja põllumajanduse alal lõi sõjajärgse viisaastaku esimeste aastate jooksul vajalikud tingimused erakordselt tähtsate majanduspoliitiliste abinõude rakendamiseks sõja tagajärgede likvideerimiseks kaubakäibe ja raharinge alal, võimaldades varustamisel kaardisüsteemi kaotamise ja rahareformi läbiviimise. Bolševike partei ja nõukogude valitsus teostasid kaardisüsteemi kaotamise ja rahareformi, s. o. tagasi-pöördumise normaalsele kaubakäibele kahe aasta möödumise järel pärast kõige raskemat sõda meie kodumaa ajaloos ja üks aasta pärast suurt põuda 1946. a.

Kaks aastat kaardivaba kaubandust on avastanud rida tõsiseid puudusi riiklike ja kooperatiivsete kaubandusorganisatsioonide töös. Nende puuduste tagajärjel tekkisid 1948. a. raskused kaubakäibe-plaani täitmisel, tõusid kaubavarud, suurenesid käibekulud ja kaubandusorganisatsioonid sattusid majanduslikesse raskustesse ning osa neist lõpetas oma tegevuse vaba-kaubanduse tingimustes kahjumiga.

Kaubandusorganisatsioonide töös esinenud puuduste põhjuste kiireks kindlakstegemiseks ja nende vältimiseks peavad kauban-

dusorganisatsioonid osutama suuremat tähelepanu oma majandusliku tegevuse analüüsimisele. «... On tarvis, et ökonomistid, literaadid, statistikud ei lobiseks plaanist üldiselt, vaid detailselt uuriksid meie plaanide täitmist, meie vigu selles praktilises töös, nende vigade parandamise viise. Ilma sellise uurimiseta oleme meie pimedad»¹, nende sõnadega väljendab V. I. Lenin seda suurt tähtsust, mida tuleb omistada majandusliku tegevuse analüüsile konkreetselt praktikas.

Majandusliku tegevuse analüüs praktikas kujutab enesest teatavate võtete ja meetodite süsteemi, mille abil iseloomustatakse rahvamajanduse alade, üksikute majanduslike ettevõtete ja organisatsioonide majandusliku töö tulemusi.

Majandusliku tegevuse analüüs on tähtsaimaks sotsialistliku ettevõtte juhtimise hoovaks, võitlusvahendiks ettevõtte töö parandamiseks, plaanide täitmiseks ja ületamiseks. Plaanide täitmise süstemaatiline analüüs peab kujunema kaubandusorganisatsioonis jooksva töö lahutamatuks osaks, vastupidisel korral kaotab ta oma operatiivsuse ja ülevaatlikkuse.

Majandusliku tegevuse edukat uurimist on võimalik teostada vaid marksistlik-leninliku tunnetamise meetodi rakendamisel.

Selle meetodi olemus seisneb V. I. Lenini järgi «tegelikkuse kõigi momentide kogusumma arendamises, kus ühtki nähtust ei saa õieti mõista...»², «... kui teda vaadelda ümbritsevate nähtustega sidestamatult, neist lahus; ja, vastupidi, iga nähtust võib mõista ja põhjendada, kui teda vaadeldakse lahutamata seoses ümbritsevate nähtustega, tema tingituses ümbritsevaist nähtustest.»³

Uurides kaubanduslikku tegevust peame meie selle lahutama üksikuteks osadeks ja vaatlema neid osi orgaanilises seoses üksteisega. Uurides üksikult kõiki kaubandusliku tegevuse elemente oleme suutelised tegema õigeid järeldusi ettevõtte kogu tegevuse kohta. Uurimisprotsessis määrame kindlaks põhjused, mis tekitasid halbu töötulemusi ja selle tagajärjel oleme suutelised tegema ettepanekuid tõhusate abinõude rakendamiseks nende halbade töötulemuste likvideerimiseks ja heade tugevdamiseks. Tähendab, et analüüsis tuleb vaadata dialektilise meetodi rakendamisele kui «analüüsi ja sünteesi ühendamisele — üksikosade lahutamisele ja nende osade kogumile, summaks liitmisele.»⁴

¹ Lenin, Teosed XXVI köide, lk. 172.

² Lenin, Filosoofilised vihikud, lk. 184.

³ ÜK(b)P ajaloo lühikursus, lk. 100.

⁴ Lenin, Filosoofilised vihikud, lk. 212.

Majandusliku tegevuse analüüs jaguneb järgmisteks põhi-etappideks:

- 1) materjalide valimine;
- 2) konstateering — toimunud majanduslike protsesside või nähtuste kirjeldamine;
- 3) nähtuste ja nende vastastikuse seose tekkimise põhjuste otsimine, uurimine ja seletamine;
- 4) konstateeritud olukorra tinginud tegurite ja põhjuste mõju mõõtmine;
- 5) järeldused ja ettepanekud.

Majandusliku tegevuse analüüsi teostamisel kasutatakse mitmesuguseid meetodeid ja võtteid. Põhiliseks meetodiks osutub võrdlusmeetod, mis seisneb: 1) võrdlemises plaani ülesannetega ja antud ettevõtte möödunud perioodi töö näitajatega, 2) antud ettevõtte töönäitajate võrdlemises mõne sama tüüpi ettevõtte töönäitajatega, 3) võrdlemises eesrindlike ettevõtete töönäitajatega. Abivõtetena esinevad: 1) analüütiliste tabelite koostamine, 2) statistiliste keskmiste rakendamine, 3) graafikute kasutamine jne.

Eesti NSV kaubandusorganisatsioones ei nähta veel majandusliku tegevuse analüüsis ettevõtte eduka juhtimise tähtsat vahendit ja sellepärast ei osutata ka analüüsile küllaldast tähelepanu. Pideva, jooksva majandusliku analüüsi teostamisest ei saa veel juttugi olla, perioodilisi teostatakse aruannete esitamisel kõrgemalseisvaile organeile. Kõige enam leiab käsitamist käibekulude analüüs, täiesti unarusse on aga jäänud kaubakäive. Analüüsides peamiseks puuduseks on ebakonkreetsus. Neis esinevate faktide põhjendused piirduvad sõnaliste kinnitustega. Tihti aga piirduvad analüüsid tabelite seletusega. Sellised analüüsid ei vasta operatiivse juhtimise nõuetele, sest nad ei tõesta küllaldase veenvusega ja selgusega uurimiskäigus avastatud vigu. Tõestavat jõudu omab vaid niisugune analüüs, mille andmed konstateerivad vastavas tööloigus vea olemasolu, näitavad selle vea tekkimise põhjused ja parandamise võimalused. Nende konkreetsete andmete põhjal teab ettevõtte juhtkond siis ka vastavale tööloigule oma tähelepanu suunata.

Et kaasa aidata kaubandusorganisatsioonides analüütilises töös esinevate puuduste likvideerimisele, esitame käesolevas artiklis mõningad võtted ja meetodid kaubakäibe analüüsi läbi viimiseks.

Nõukogude kaubanduse arengu põhiliseks näitajaks on kaubakäive. Seepärast on ka kaubandusorganisatsiooni majandusliku tegevuse analüüsi tähtsaimaks ülesandeks kaubakäibe

uurimine. Kaubakäibe mahust ja struktuurist sõltuvad käibe- kulude tase, realiseeritud hinnatäiendi suurus, käibevahendite ja krediidi vajadus jne. Need asjaolud nõuavad kaubandusorga- nisatsiooni majandusliku tegevuse analüüsi teostamisel esi- joones kaubakäibe võtmist uurimise objektiks.

Konkreetsete ülesannete hulka kaubakäibe analüüsimisel kuu- luvad: 1) kaupade realiseerimise plaani täitmise suuruse kindlaksmääramine, 2) kaubakäibe struktuuri ja dünaamika uurimine, 3) kauba sissetuleku, varude ja ringluse uurimine, 4) kaubakäibe struktuuri uurimine tarbija nõuete rahuldamise seisukohalt.

Kaubakäibe analüüsi teostamiseks kasutatakse kaubandus- organisatsioonile kinnitatud kaubandus-finantsplaane, raamatupidamis-arvestuse, statistilise ja operatiivse aruandluse mater- jale. Tihti ei piisa nendest materjalidest ja siis peab vahetult kasutama ka arvestuse registresse tehtud kirjendeid, kirjendite algdokumente, majanduslikke lepinguid jne.

Kaubakäibe analüüsi tuleb alustada kaupade realiseerimise plaani täitmise suuruse kindlaksmääramisest. Analüüsi objek- tiks võtame kaubandusorganisatsiooni — kaubastu — 1948. a. IV kvartali kaubakäibe.

Analüüsi läbiviimiseks koostame kaubastu kaubabilansi raamatupidamise IV kvartali aruandluse vormi nr. 4 — «Kau- pade realiseerimine ja väljamine» ja statistilise aruande — «Kaupade liikumine ladudes ja jaevõrgus» (vorm nr. 2) põhjal.

Tabel nr. 1.

Kaubastu kaubabilanss IV kv. 1948. a. kohta (tuh. rbl.).

Bilansi kirjete nimetus	Plaan	Tegelik	%
Kaubavaru IV kvartali algul	7000,0	8891,3	127,0
Kaupade sissetulek kvartali jooksul . .	50130,0	50903,7	101,5
Kokku sisse tulnud koos varuga . .	57130,0	59795,0	—
Kaupade realiseerimine	50000,0	48483,2	97,0
Kaupade muu väljaminek	130,0	1416,2	1089,4
Kokku välja läinud . .	50130,0	49899,4	—
Kaubavaru IV kvartali lõpul	7000,0	9895,6	141,3
Kokku välja läinud koos varuga . .	57130,0	59795,0	—

Tabelist nr. 1 nähtub, et kaubastu algas oma tegevust IV kvartalil kõrgendatud kaubavaruga (27%) ja ületas kaupade sissetulekupaani (1,5%), luues sellega kõik eeldused kaubakäibe plaani täitmiseks ja ületamiseks. Tegelikult täideti kaubakäibe plaan IV kvartalil vaid 97%.

Kaubakäibe maht sõltub vahetult kaubafondidest. Seda sõltuvust võime väljendada järgmise valemiga:

$$LA + O = R + V + LL, \quad I.$$

kus LA tähistab kaubavaru perioodi alguseks,
 O — kauba sissetulekut perioodi jooksul,
 R — kauba realiseerimist perioodi jooksul,
 V — kauba muud väljaminekut perioodi jooksul,
 LL — kaubavaru perioodi lõpuks.

Valemist I leiame, et:

$$R = LA + O - V - LL. \quad II.$$

Valemis II väljendub kaubakäibe mahu ja valemi nelja teise liikme vastastikune sõltuvus — realiseerimine võrdub kaubavaru summaga perioodi alguseks ja kauba sissetuleku-perioodi jooksul, miinus kauba muu väljaminek perioodi jooksul ja kaubavaru perioodi lõpuks. Järelikult kaubakäibe mahtu võib mõjutada neli tegurit: kaubavaru perioodi alguseks, kauba sissetulek perioodi jooksul, kauba muu väljaminek perioodi jooksul ja kaubavaru perioodi lõpuks. Nende tegurite mõju kaubakäibe mahule ei ole ühesugune: algvaru ja kauba sissetuleku suurenemisega suureneb ka käibemaht; muu väljamineku ja lõppvaru suurenemisega käibemaht aga väheneb.

Kasutades ahelasendamise meetodit võime valemi II abil täpselt kindlaks määrata iga üksiku teguri mõju käibemahule.

Ahelasendamise meetodi olemus seisneb selles, et ühe või teise teguri mõju kindlaksmääramiseks mingisugusele analüüsitava näitajale isoleeritakse järk-järgult teiste tegurite mõju. Sel viisil saadakse uus ehk nn. korrigeeritud näitav antud teguri poolt analüüsitava näitavule avaldatud mõju tulemusena — teiste tingimuste muutmatuks jäädes, s. o. teised tegurid nii analüüsitavas kui ka korrigeeritud näitavus võrdsustatakse. Kõrvutades mõlemaid näitavve leiame analüüsitava näitavru sõltuvuse antud tegurist. Ahelasendamise meetodil on küllaltki suur tähtsus majanduslike nähtuste uurimisel, kuid tema peamiseks iseärasuseks on see, et muutes üksikute tegurite asendamise järjestust, muutuvad ka arvutuste tulemused.

Tabel nr. 2.

Kaubakäibe mahtu mõjutavate tegurite mõõtmine.

	Kaubakäive R		Varu perioodi alguseks LA		Kaupade sisse- tulek O		Kaupade muu väljaminek V	
	Plaan R_0	Tegelik R_1	Plaan L_0A_0	Tegelik L_1A_1	Plaan O_0	Tegelik O_1	Plaan V_0	Tegelik V_1
IV kv.	50000,0	48483,2	7000,0	8891,3	50130,0	50903,7	130,0	1416,2

	Varu perioodi lõpuks LL		H ä l v e				
	Plaan L_0L_0	Tegelik L_1L_1	Algvaru	Sissetuleku	Muu välja-	Lõppvaru	Kokku + -
			muutuse arvel + -	muutuse arvel + -	mineku muu- tuse arvel + -	muutuse mõjul + -	
	7000,0	9895,6	+1891,3	+773,7	-1286,2	-2895,6	-1516,8

Koostame tabeli nr. 2 tabeli nr. 1 andmete põhjal ja arvutame ahelasendamise meetodil kaubakäibe mahtu mõjutavate tegurite suuruse.

Käibemahu sõltuvus eelmainitud neljast tegurist väljendub valemis $R = LA + O - V - LL$.

Asendades selles valemis järgemööda tegurite mitmesuguseid arvulisi tähendusi, saame erisugused tähendused suurusele R . Sellejuures saame arvutluste arvu, mis on ühe võrra suurem tegurite arvust. Arvutlused ise on järgmised:

- $R_0 = L_0A_0 + O_0 - V_0 - L_0L_0 = 7000,0 + 50130,0 - 130,0 - 7000,0 = 50\ 000$. Selles arvutluses on kõik suurused plaanilised.
- $R = L_1A_1 + O_0 - V_0 - L_0L_0 = 8891,3 + 50130,0 - 130,0 - 7000,0 = 51\ 891,3$. Teises arvutluses on antud korrigeeritud näitav R , mis võrreldes eelmisega (R_0) on suurem — teguri LA muutuse tõttu. Teiste tegurite mõju on isoleeritud (need on antud plaanilistes suurustes, nagu esimeses arvutluseski).
- $R = L_1A_1 + O_1 - V_0 - L_0L_0 = 8891,3 + 50903,7 - 130,0 - 7000,0 = 52\ 665,0$. Kolmandas arvutluses on korrigeeritud

näitarv R muutunud võrreldes eelmisega — teguri O muutuse tõttu. Teiste tegurite mõju on isoleeritud, sest need on antud teise arvutluse tähenduses.

4. $R = L_1 A_1 + O_1 - V_1 - L_o L_o = 8891,3 + 50903,7 - 1416,2 - 7000,0 = 51\,378,8$. Siin korrigeeritud näitarv R on muutunud võrreldes eelmisega — teguri V muutuse tõttu. Teised tegurid on isoleeritud, sest need esinevad kolmanda arvutluse tähenduses.

5. $R_1 = L_1 A_1 + O_1 - V_1 - L_1 L_1 = 8891,3 + 50903,7 - 1416,2 - 9895,6 = 48483,2$. Viiendas arvutluses on R_1 tegeliku kaubakäibe näitarv ja selles on kajastatud kõigi nelja teguri mõju.

Nagu neist arvutlusist nähtub, erineb iga arvutus eelmisest ühe teguri tähenduse võrra ja järelikult nende kahe arvutluse vahe on ka selle erineva teguri mõju suurus.

Eespooltoodud arvutluste alusel määrame kindlaks kaubakäibe mahtu mõjutavate tegurite suuruse:

Algvaru muutuse tõttu (teise arvutluse summa miinus esimese arvutluse summa)	51891,3 — 50000,0 = + 1891,3
Kaupade sissetuleku muutuse tõttu (kolmanda arvutluse summa miinus teise arvutluse summa)	52665,0 — 51891,3 = + 773,7
Kaupade muu väljamineku muutuse tõttu (neljanda arvutluse summa miinus kolmanda arvutluse summa)	51378,8 — 52665,0 = — 1286,2
Lõppvaru muutuse tõttu (viienda arvutluse summa miinus neljanda arvutluse summa)	48483,2 — 51378,8 = — 2895,6

Kogu hälve (+ 1891,3) + (+ 773,7) + (— 1286,2) + + (— 2895,6) = — 1516,8

Tabelist nr. 2 näeme kauba realiseerimise plaani täitmise sõltuvust kauba sissetuleku, muu väljamineku ja kaubavarude muutustest.

Kaubastu kaubavaru perioodi alguseks ja sissetulek perioodi jooksul olid plaanid ületanud + 2665,0 tuh. rbl. (1891,3 + 773,7), mis löid eeldused kauba realiseerimise plaani täitmiseks ja ka

ületamiseks. Kuid kauba muu väljamineku suurenemine, võrreldes plaaniga ja kauba realiseerimise tempo aeglustumine (lõppvaru kasv) kokku — 4181,8 tuh. rbl. ($-1286,2 - 2895,6$) ei jätnud oma negatiivset mõju avaldamata ja realiseerimise plaan alatäideti 1516,8 tuh. rbl. ($-4181,8 + 2665,0$).

Tabelis nr. 2 analüüsisime kauba realiseerimise plaani täitmist üldsummas ja tegime kindlaks ühe peamise teguri mõju plaani alatäitmisel, nimelt, kaubavarude tõusu perioodi lõpuks. Kuid kaubavarude tõusu põhjust ei saanud kindlaks määrata.

Meie ei saa piirduda ainult kaubavarude summaarse analüüsiga, vaid peame analüüsima ka kaubakäibe struktuuri, kauba sortimenti, et selgusele jõuda, kas viimane vastab tarbijaskonna nõuetele. Sotsialismi tingimustes kaasneb töötajate materiaalse ja kultuurilise elutaseme pideva tõusuga tarbijaskonna nõuete laienemine ja mitmekesisustumine toidukaupade ning tööstuskaupade osas. Kaubakäibe struktuur sõltub tarbijaskonna nõudmistest uurimisest ja oskusest neid nõudeid täielikult rahuldada.

Kaubakäibe analüüsi kaubagruppide järgi annab tabelis nr. 3. Vajalikud andmed selle tabeli koostamiseks saame kaubastute kinnitatud plaanidest ja statistilisest aruandest — «Kauba liikumine ladudes ja jaevõrgus» (vorm nr. 2).

Tabeli nr. 3 koostamise tehnika on väga lihtne. Tabel täidetakse eelmainitud materjalidest saadud andmetega. Kaubakäibe mahtu mõjutavaid tegureid on kolm: 1) kaubakate (varu perioodi algul ja sissetuleku perioodi jooksul), 2) muu väljaminek, 3) realiseerimise kiirenemine või aeglustumine (varu vähenemine või suurenemine perioodi lõpul). Hälbed leiame plaani andmete ja tegelike andmete vahede algebralise liitmise teel. Kolme teguri summa pluss või miinus märgiga annab üldhälbe (lahter 19).

N ä i d e. Liha ja lihasaaduste realiseerimise plaan on ületatud ($2378,5 - 1970,0$) = + 408,5 tuh. rbl. võrra.

Realiseerimise plaani täitmist mõjutasid positiivselt kaubakate: liha ja lihasaaduste sissetuleku plaani ületamine ($2462,3 - 1972,0$) = + 490,3 tuh. rbl. võrra, vähendatud varu perioodi algul plaani alatäitmise summa — 4,5 tuh. rbl. ($65,5 - 70,0$) võrra — + 490,3 + ($-4,5$) = + 485,8 tuh. rbl.

Teised tegurid mõjutasid plaani täitmist negatiivselt:

a) muu väljaminek 3,0 tuh. rbl. võrra ($15,0 - 12,0$) — 3,0 tuh. rbl.;

Tabel nr. 3.

Kaubakäibe mahtu mõjutavate tegurite mõõtmise arvutus kaubagruppide järgi.

(tuh. rbl.)

Kaubagrupid	Jääk perioodi alguseks <i>LA</i>			Kaupade sissetulek <i>O</i>			Kaupade realiseerimine <i>R</i>			Kaupade muu väljaminek <i>V</i>			Jääk perioodi lõpuks <i>LL</i>			H a i l v e			
	Plaan <i>L₀A₀</i>	Tegelik <i>L₁A₁</i>	Täitmise %	Plaan <i>O₀</i>	Tegelik <i>O₁</i>	Täitmise %	Plaan <i>R₀</i>	Tegelik <i>R₁</i>	Täitmise %	Plaan <i>V₀</i>	Tegelik <i>V₁</i>	Täitmise %	Plaan <i>L₀L₀</i>	Tegelik <i>L₁L₁</i>	Täitmise %	Kaubafondide arvel + -	Muu välja- mineku arvel + -	Realiseerimise kii- renemise või aeg- lustumise arvel + -	Kokku + -
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1. Liha ja lihasaadused	70,0	65,5	93,6	1972,0	2462,3	124,86	1970,0	2378,5	120,7	12,0	15,0	125,0	60,0	134,3	223,8	+ 485,8	- 3,0	- 74,3	+ 408,5
2. Kala ja kalasaadused	100,0	106,7	106,7	1842,0	989,9	53,7	1830,0	961,4	52,5	12,0	6,0	50,0	100,0	129,2	129,2	- 845,4	+ 6,0	- 29,2	- 868,6
3. Rasvained	500,0	521,0	104,2	3094,0	2852,7	92,2	3102,0	2828,4	91,2	12,0	10,0	83,3	480,0	535,3	111,5	- 220,3	+ 2,0	- 55,3	- 273,6
4. Suhkur	200,0	195,5	97,7	4507,0	4592,5	101,9	4500,0	4744,3	105,4	7,0	7,5	107,0	200,0	36,2	18,1	+ 81,0	- 0,5	+ 163,8	+ 244,3
5. Kondiitrisaadused . .	1000,0	1817,2	181,7	3712,0	4722,5	127,2	3700,0	5014,0	135,5	12,0	97,2	810,0	1000,0	1428,5	142,8	+ 1827,7	- 85,2	- 428,5	+ 1314,0
6. Leib ja leiva-saiatoo- ted	60,0	77,6	129,3	15060,0	13573,7	90,1	15000,0	13535,8	90,2	60,0	55,0	91,7	60,0	60,5	100,8	- 1468,7	+ 5,0	- 0,5	- 1464,2
7. Tangud ja jahu . . .	400,0	402,8	100,7	3908,0	5313,8	136,0	3900,0	4598,2	117,9	8,0	441,1	5513,7	400,0	677,3	169,3	+ 1408,6	- 433,1	- 277,3	+ 698,2
8. Kartul	30,0	55,9	186,3	171,0	776,7	454,2	150,0	130,5	87,0	1,0	1,0	100,0	50,0	701,1	1402,2	+ 631,6	-	- 651,1	- 19,5
9. Juurvili, puuvili, mar- jad	40,0	53,0	132,5	262,0	383,0	146,2	250,0	368,0	147,2	2,0	2,2	110,0	50,0	65,8	131,6	+ 134,0	- 0,2	- 15,8	+ 118,0
10. Alkohoolsed joogid .	1500,0	1985,3	132,3	6700,0	6710,8	100,2	6700,0	6326,4	94,4	-	126,6	-	1500,0	2243,1	149,5	+ 496,1	- 126,6	- 743,1	- 373,6
11. Muud toidukaubad .	1000,0	977,4	97,7	3278,0	5424,4	165,5	3274,0	4988,1	152,3	4,0	7,7	192,5	1000,0	1406,0	140,6	+ 2123,8	- 3,7	- 406,0	+ 1714,1
12. Tubak ja tubakasaa- dused	1500,0	1983,2	132,3	4511,0	1654,2	36,7	4511,0	1649,8	36,56	-	55,2	-	1500,0	1932,4	128,8	- 2373,6	- 55,2	- 432,4	- 2861,2
13. Muud tööstuskaubad	600,0	650,2	108,3	1113,0	1447,2	130,0	1113,0	959,8	86,2	-	591,7	-	600,0	545,9	91,0	+ 384,4	- 591,7	+ 54,1	- 153,2
Kokku	7000,0	8891,3	127,0	50130,0	50903,7	101,5	50000,0	48483,2	97,0	130,0	1416,2	1089,4	7000,0	9895,6	141,3	+ 2665,0	- 1286,2	- 2895,6	- 1516,8

b) realiseerimise aeglustumine või varu perioodi lõpul suurenemine 74,3 tuh. rbl. võrra (134,3 — 60,0) — 74,3 tuh. rbl. Üldhälbe saame kõigi kolme teguri liitmise teel:

$$+ 485,8 + (- 3,0) + (- 74,3) = + 408,5 \text{ tuh. rbl.}$$

Näites kasutatud hälvete meetodi abil tuleb kindlaks määrata ka ülejäänud 12 kaubagrupi realiseerimist mõjutanud tegurid. See meetod erineb tabeli nr. 2 koostamisel kasutatud ahelasendamise meetodist, kuid tulemused saame mõlema abil ühesugused. Hälvete-meetodi abil on siiski arvutusi võimalik läbi viia väiksema ajakuluga.

Tabelis leiame andmed 13 kaubagrupi realiseerimise plaani täitmise kohta. Realiseerimise plaan on alatäidetud 7. kaubagrupis, kauba sissetuleku plaan aga 4. kaubagrupis. Kauba varu perioodi lõpuks, võrreldes plaaniga, on tõusnud 11. kaubagrupis ja võrreldes varudega perioodi algul 8. kaubagrupis. Suuremates kogustes kaupade sissevedu toimus kvartali lõpul eelolevate nääripühade puhul, mil eeldati kaubakäibe intensiivistumist. Kuid midagi sellesarnast ei juhtunud. Vastupidi — kaubakäive aeglustus ja kaubastus kaubavarud aasta lõpuks suurenesid 11. kaubagrupis.

Nagu juba varem mainisime, sõltub kaubakäibe maht vahetult kaubafondidest. Kas kauba sissetuleku plaani alatäitmine 4. kaubagrupis põhjustas realiseerimise plaani alatäitmise? Ei, sest kaubakate oli olemas ja isegi ületas realiseerimise plaani 9021,3 tuh. rbl. võrra (8891,3 + 50903,7 — 50000,0). Tähendab, kaupa oli nääripühiks külluses, ei leidunud vaid kauba ostjaid. Tabelis kolm teostatud realiseerimise plaani täitmise analüüs ei avastanud plaani alatäitmise tõelikke põhjusi. Põhjused peavad arvatavasti peituma kauba sortimendis: kaup on külluses, kuid kauba sortiment ei rahulda tarbijaskonna nõudeid ja ostjaskond siirdus teistesse kaubandusorganisatsioonidesse, kus nende nõuded leidsid täielikku rahuldamist. Järelikult, ei või meie realiseerimise plaani hälvete kindlakstegemisel piirduda 13. kaubagrupi analüüsiga, vaid peame analüüsi läbi viima ka kaubagrupi-sisese sortimendi järgi.

Grupisisese sortimendi analüüsimiseks on vajalikud allettevõtete arvestuse andmed kaubakartoteekidest ja algdokumentidest. Andmete hankimine on seoses suure ajakuluga, sellepärast osutub ka sellise analüüsi läbiviimine otstarbekaks vaid nende kaubagruppide kohta, millede realiseerimise plaanid on alatäidetud.

Tabel nr. 4.
Realiseerimise plaani täitmise analüüs kauba sortimendi järgi.

	Ühiku hind (rbl.) (4:2)	P l a a n			T e g e l i k			Täitmise %	
		Kogus kg	Erikaal	Summa (1000 rbl.)	Kogus kg	Erikaal	Summa (1000 rbl.)	Koguseli- selt	Summa- liselt
A	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Rasvained.									
Või, loomne	56.—	32000,0	40,2	1800,0	10050,0	11,0	562,8	31,0	
Või, taimne	28.—	47500,0	59,67	1300,0	81271,0	89,0	2265,6	171,0	
Muud rasvained	20.—	100,0	0,13	2,0	—	—	—	—	
Kokku		79600,0	100,0	3102,0	91321,0	100,0	2828,4	114,6	91,2
Keskmine hind				38,90			31.—		80
Jahu ja tangud									
Jahu	10,4	48000,0	8,0	500,0	193182,0	30,8	2009,1	402,0	
Tangud	5,1	431400,0	71,1	2200,0	344235,0	55,2	1755,6	80,0	
Makaronid	9,5	126000,0	20,9	1200,0	87737,0	14,0	833,5	69,6	
Kokku		605400,0	100,0	3900,0	625154,0	100,0	4598,2	103,26	117,9
Keskmine hind				6,44			7,51		116,6
Alkohoolsed joogid									
		ltr.			ltr.				
Õlu	6,2	274000	86,0	1700,0	200000	79,7	1238,3	72,9	
Veinid	93,3	9000	2,7	840,0	110	0,04	10,26	1,2	
Konjakid, liköörid	240.—	4125	1,3	990,0	125	0,05	30,0	3,0	
Viin	100.—	31700	10,0	3170,0	50478	20,21	5047,84	159,2	
Kokku		318825	100,0	6700,0	250713	100,0	6326,4	78,6	94,4
Keskmine hind				21,00			25,20		118,3

Raamatupidamisest hangitud andmete põhjal koostame analüütilise tabeli nr. 4 — «Realiseerimise plaani täitmise analüüs kauba sortimendi järgi». Analüüsiks valime kolm kaubagrüppi: rasvained, jahu ja tangud ning alkohoolsed joogid.

Tabel nr. 4 selgitab meile mõndagi realiseerimise plaani ületamise ja alataitmise põhjuste kohta.

1. Rasvainete grupis plaani alataitmine on tingitud muutustest kaubagrüpi struktuuris: loomse või tegelik osatähtsus kaubagrüpi on 11% plaanilise 40,2% vastu ja taimse või osatähtsus on tõusnud 89%-ni plaanilise 59,67% vastu. Selletõttu langes grüpi keskmine hind 38,90 rublalt 31,0 rublale ja plaan täideti ainult 91,2%, kuigi kauba koguseline plaan täideti 114,6%.

Kui korrigeerime tegeliku rasvaine koguselise müügi keskmise plaanihinnaga $38,90 \times 91321 = 3552,38$, siis oleks plaan ületatud 450,38 tuh. rbl. (3522,38 — 3102,0).

Kaubagrüpi struktuuri muutust võime seletada sellega, et loomse või kõrge hind suunas tarbijaskonna teistesse kaubandusorganisatsioonidesse, kus loomse või hind oli madalam. Et kaubastul aga taimset võid oli külluses, siis koondusid taimse või nõudmised suuremalt osalt kõik kaubastusse.

2. Jahu ja tangude grüpi struktuuris on toimunud samuti suured muutused: jahu osatähtsus on tõusnud 8%-lt 30,8%-le, tangude ja makaronide osatähtsus aga on langenud vastavalt 71,1%-lt 55,2%-le ja 20,9%-lt 14%-le. Selletõttu tõusis grüpi keskmine hind 6,44 rublalt 7,51 rublale ja plaan ületati 698,2 tuh. rbl.

Jahu osatähtsuse tõus on seletatav tarbijaskonna nõudmisega heakvaliteedilise kauba järgi.

Väikest nõudmist tangudele võib seletada selle kauba mittevastavusega tarbijaskonna nõudmistele. Selle väite kinnitust võib leida analüüsides tangaineid sortide järgi kaubagrüpi-sisese analüüsi abil.

Ka alkohoolsete jookide grüpi struktuuris on toimunud muutused. On langenud õlle, veinide ja konjakite-liköörade osatähtsus vastavalt 86%-lt 79,7%-le, 2,7%-lt 0,04%-le ja 1,3%-lt 0,05%-le. Viina osatähtsus on aga tõusnud 10%-lt 20,21%-le. Muutuste tagajärjel tõusis ka grüpi keskmine hind 21,0 rublalt 25,2 rublale, et aga koguseline plaan täideti vaid 78,6%, siis ei suudetud ka rahalist plaani täita. Mis puutub veinidesse ja konjakifesse, siis ei olnud nende käibes, hoolimata liginevaist näärpühadest, märgata mingisugust elavnemist, koguselised plaanid

täideti vastavalt 1,2% ja 3%. Need kaubad ei vasta tarbijaskonna nõuetele ja osutuvad mitteminevaiks kaupadeks, millede realiseerimist tuleb organiseerida erakorraliste abinõudega.

Ülejäänud kaubagruppide realiseerimise plaanide hälbeid tuleb analüüsida analoogilisel viisil sortimendi järgi.

Tabeli nr. 3 analüütiliste andmete põhjal avastasime, et kaubastu läheb järgmisse kvartalisse kõrgendatud kaubavarudega ja kaupade grupisisene analüüs avastas (tabel nr. 4), et kaubavarud osaliselt koosnevad mitteminevatest kaupadest. Viimased avaldasid oma mõju kvartali realiseerimisplaani täitmisele ja mõjustavad ka edaspidi kaubakäivet aeglustumise suunas. Kaubavarud mõjutavad kaubakäivet positiivselt vaid sel juhul, kui nad on kooskõlas kaubakäibe mahuga ja tarbijaskonna nõudmiste iseloomuga.

Kauba realiseerimise plaani täitmise analüüsimisel peab uurima ka kauba saamise allikaid. Kaubafondid on põhilisemaid tegureid, mis määravad jaekaubakäibe mahu. Vajalikus sortimendis kauba häireteta juurdevedu tagab alati kauba realiseerimise plaani täitmise. Kaubandusorganisatsioonid saavad kaupu tsentraliseeritud ja detsentraliseeritud allikaist. Vastavalt sellele liigitusele tuleb läbi viia ka kauba juurdeveoallikate analüüs.

Andmed analüüsimiseks saame jällegi aruandest vorm nr. 2. Analüüsitava kaubastu täitis kauba juurdeveo plaani 101,5% (tabel nr. 5). Kuid see ei ütle veel, et kaubastu on ära kasutanud

Tabel
Kauba sissetuleku plaani täitmine

Kauba grupid	Tsentraliseeritud fondid			Detsentraliseeritud fondid		
	Plaan	Täitmine	Täitmise %	Plaan	Täitmine	Täitmise %
A	1	2	3	4	5	6
Liha ja lihasaadused . . .	1572,0	1981,5	126,0	400,0	480,8	120,2
Kala ja kalasaadused . . .	1642,0	986,8	61,0	200,0	3,1	1,55
Rasvained	254,0	2852,7	110,0	500,0	—	—
Munad	150,0	148,6	99,0	200,0	32,6	16,3
Muud toidukaubad . . .	40238,6	41316,2	102,6	—	—	—
Tööstuskaubad	2633,4	3101,4	117,8	—	—	—
Kokku	48830,0	50387,2	103,2	1300,0	516,5	39,8

kõik kaubasaamise allikad. Selle kindlakstegemiseks tuleb uurida kauba sissetuleku plaani täitmist kauba saamise allikate järgi.

Tabelist nr. 5 nähtub, et kauba sissetuleku koguplaan on täidetud 101,5%, kusjuures peamise kaubasaamise allika moodustavad tsentraliseeritud fondid (99,0%) ning viimased, välja arvatud kala ja kalasaadused, on realiseeritud keskmiselt 103,2% ulatuses.

Detsentraliseeritud allikate osatähtsus on 2,6%, kuid kokkuostu on suudetud teostada vaid 39,8% antud plaanist.

Kaupade sissetuleku plaani ei ole täidetud kala ja kalasaaduste, rasvainete ja munade osas, s. o. kaupade osas, millede juurdevedu pidi osaliselt toimuma detsentraliseeritud allikaist. Järelikult võib lugeda kauba realiseerimise plaani alatäitmise üheks põhjuseks peale tab. nr. 3 ja nr. 4 mainitud põhjuste ka detsentraliseeritud kokkuostu nurjumist. Nurjumise põhjuste avastamiseks tuleb uurida kaubandusorganisatsioonile määratud varumisrajooni turutoodangu mahtu, lepingute sõlmimise praktikat ja põllumajandussaaduste tootjate poolt lepingute mittetäitmise põhjusi, varutud saaduste edasitoimetamises esinenud viituste põhjusi, transpordivahendite seisundit ja taara ning taaramaterjalide olemit varumisrajoonides.

Tabelis nr. 5 torkab silma kala ja kalasaaduste tsentraliseeritud fondide realiseerimine vaid 61% ulatuses, sellejuures aga on nimetatud kaubagrupi varud IV kvartali lõpul, võrreldes IV kvar-

nr. 5.

kauba saamise allikate järgi.

K o k k u			E r i k a a l			
Plaan	Täitmine	Täitmise %	Tsentraliseeritud fond		Detsentraliseeritud fond	
			Plaan	Täitmine	Plaan	Täitmine
7	8	9	10	11	12	13
1972,0	2462,3	124,8	79,7	80,5	20,3	19,5
1842,0	989,9	53,7	89,2	99,7	10,8	0,3
3094,0	2852,7	92,2	83,8	100,0	16,2	—
350,0	181,2	51,8	42,9	82,0	57,1	18,0
40238,6	41316,2	102,6	100,0	100,0	—	—
2633,4	3101,4	117,8	100,0	100,0	—	—
50130,0	50903,7	101,5	97,4	99,0	2,6	1,0

Tabel nr. 6.

Sõlmitud lepingute registreerimise žurnaal.

Lepingu nr.	Lepingu sõlmimise kp.	Hankija nimetus	Lepingu objekt	Lepingu täitmise kp.	Hanke suurus		Sellest kvartalites				Märkus lepingu täitmise kohta
					kogus	summa (tuh. rbl.)	I kv.	II kv.	III kv.	IV kv.	
1.	20. 12. 1947. a.	Kalakombinaat	Kala ja kalasaadused	1948. a.	548 t	6576	137 t	205 t	69 t	137 t	

Tabel nr. 7.

Hankijaga sõlmitud lepingu täitmise arvestuse kaart.

Ettevõtte nurgatempel		Hankija nimetus, aadress ja arvelduskonto						Kaart nr. 5	
Kaubastu		Kalakombinaat, Tallinnas							
Lepingu sõlmimise kp.	nr.	Lepingu täitmise tähtpäev	Kauba nimetus	Mõõtühik	Hind	Hanke suurus		Arvelduste põhitingimused	
						kogus	summa tuh. rbl.		
20. 12. 1947. a.	1	1948	Kala ja kalasaadused	t	12000 (keskm.)	548 t	6576,0	Inkasso Riigipanga kaudu	

Hangitava kauba kogused kuude järgi vastavalt sõlmitud lepingule.

Jaanuar	Veebruar	Märts	Aprill	Mai	Juuni	Juuli	August	September	Oktoober	November	Detsember
50 t	45 t	42 t	50 t	80 t	75 t	20 t	20 t	29 t	50,0 t	45,0 t	42,0 t

J a o t u s k a v a				Lähetatud või vastu võetud orderite järgi			Täitmisele kuulav jääk		Märkusi lepingu täitmise kohta		
Order		Kauba lähetamise või väljamise tähtpäev	Kogus (t)	Summa (rbl.)	Arvefaktuur		Kogus	Summa (rbl.)		Kogus (t)	Summa (rbl.)
Kp.	Nr.				Kp.	Nr.					
			506,0	6072000.—	—	—	415,0	5465800.—	133	1110200.—	
5. 12.	376	6. 12.	8,0	96000.—	6. 12.		7,0	105000.—	126	1005200.—	
10. 12.	392	11. 12.	8,0	96000.—	14. 12.		6,0	120000.—	120	885200.—	
15. 12.	415	16. 12.	8,0	96000.—	18. 12.		5,0	150000.—	115	735200.—	
20. 12.	427	21. 12.	8,0	96000.—	26. 12.		8,0	80000.—	107	655200.—	
25. 12.	446	26. 12.	10,0	120000.—	—		—	—	—	—	
			42,0	504000.—			26,0	455000.—	107,0	655200.—	
		Kokku	548,0	6576000.—			441,0	5920800	107,0	655200.—	

tali algusega, suurenenud 22,5 tuhande rubla võrra, teiste sõnadega — kaubastu ei suutnud realiseerida isegi kvartali jooksul juurdehangitud kaupu, rääkimata kaupade varudest kvartali algul. Konstateeritud fakti põhjustena võivad esineda kaupade lähetamise tähtpäevade rikkumised, kauba kvaliteedi ja sortimendi mittevastavus lepingu tingimustele, lepingu rikkumine kauba koguste osas — hankija poolt, ning ostja poolt — mitte õigeaegne kauba jaotuskavade esitamine hankijale, kauba lähete tähtpäevade mittekindlaksmääramine, makseraskused ja tarbija nõuetele mittevastava kauba vastuvõtmine.

Eelmainitud põhjuste kindlaksmääramiseks peame tutvuma hankijaga sõlmitud lepinguga.

Kauba sisetuleku plaan leiab konkretiseerimist hankija ja kaubandusorganisatsiooni vahel sõlmitavates majanduslepingutes. Lepingu tingimuste mittetäitmine mõjutab otseselt kauba sisetuleku plaani täitmist, viimane omakorda — kauba realiseerimise plaani täitmist. Kõik need asjaolud tingivad majanduslepingute igakülgselt uurimist. Et aga saada selleks andmeid, on vajalik organiseerida igas kaubandusorganisatsioonis lepingute täitmise operatiivne arvestus. Nimetatud nõude vastu patustavad vist küll eranditult kõik kaubandusorganisatsioonid Eesti NSV-s.

Et omada selget ülevaadet hankijate, sõlmitud lepingute, hangetavate kaupade ja hanke-tähtpäevade üle, tuleb kõik lepingud registreerida vastavas žurnalis (tabel nr. 6). Üheaegselt lepingu registreerimisega avatakse igale üksikule lepingule kaart (tabel nr. 7). Kaardile märgitakse lepingu põhitingimused ja siis saabuvate dokumentide põhjal andmed lepingu täitmise kohta. Et tagada õigeaegset lepingu täitmise arvestust, tuleb dokumentide ringe organiseerida selliselt, et kõik dokumendid, mis käsitlevad kaupade sisetulekut ja lähetamist (hankijale esitatavad kauba jaotuskavad, hankija arvefaktuurid, kauba vastuvõtu aktid jne.) kulgeksid viivitamatult lepingu arvestust toimiva töötaja juurde. Aruandeperioodi lõpul (kuu, kvartal) tehakse kaardil kokkuvõtted, tegelikult üleantud-vastuvõetud kaubad võrreldakse lepingu hankekogustega jne.

Kaardi järgi on võimalik jälgida lepingu kõigi näitajate täitmist ja kindlaks määrata tegurid, mis mõjutasid kauba sisetuleku plaani täitmist.

Tabelist nr. 7 nähtub, et kala ja kalasaaduste sisetuleku plaani alatäitmine tekkis hankija süü läbi: kaupade lähetamise tähtpäevadest ja hanke kaubakogustest mittekindlaksmääramine.

1. detsembriks 1948. a. oli hankija poolt tähtjaks kaupu välja saatmata 91 tonni (133,0—42,0), detsembrikuul jäi leping täitmata 16 tonni (42,0—26,0) ulatuses ja aasta lõpuks kokku 107 tonni (91,0 + 16,0) — 655,2 tuhande rubla väärtuses.

Peale eelmainitu on hankija rikkunud kaubahindu. Lepingus fikseeriti keskmiseks hinnaks 12000 rbl. tonn, tegelikult kujuneb aga hangitud kauba keskmiseks hinnaks 13420 rbl. tonn. Sellega ühtlasi muutus ka kauba sortimendi struktuur. Kaubandusorganisatsioon ei rakendanud hankija suhtes mingisuguseid sanktsioone, leppis olukorraga, ja kuna kauba sortiment ei vastanud tarbijaskonna nõuetele, oli tulemuseks käibe aeglustumine ja kaubavarude suurenemine aasta lõpuks.

Kaubavarud peavad aga vastama käibemahule ja tarbijaskonna nõuetele. Normaalne kaubavaru on eeltingimuseks elanikkonna häireteta varustamiseks kõigi vajalike kaupadega. Suuremad hälbed normaalse varu nii suurenemise kui ka vähenemise suunas on ebasoovitavad nähtused, kutsudes esile kaupade külmumisi ja lünki elanikkonna varustamises. Selliste negatiivsete nähtuste tekkimise põhjuste selgitamine ja nende vältimiseks abinõude leidmine on kaubavarude analüüsi ülesanne.

Tabelist nr. 3 nähtub, et ühtede kaupade varud perioodi

Tabel nr. 8.

Kaupade sissetuleku ja väljamineku vahel tekkinud vahe mõju kaubavarudele.

Kaubagrupid	Kaubavarud perioodi alguseks 1. 12. 48.	Sissetulek ületab väljamineku	Väljaminek ületab sissetuleku	Kaubavarud perioodi lõpuks 31. 12. 48.	Tegelik väljaminek	Tegelik sissetulek
A	1	2	3	4	5	6
Suhkur	195,5	—	159,3	36,2	4751,8	4592,5
Muud tööstuskaubad	650,2	—	104,3	545,9	1551,5	1557,2
Liha ja lihasaadused	65,5	68,8	—	134,3	2393,5	2462,3
Kala ja kalasaadused	106,7	22,5	—	129,2	967,4	989,9
	1017,9	91,3	263,6	845,6	9664,2	9491,9

lõpuks, võrreldes normatiiviga ja varudega perioodi alguseks, on langenud, teiste kaupade varud aga on tõusnud. Seda võib põhjustada vahe kaupade sissetuleku ja väljamineku vahel.

Tabelis nr. 8 vaatleme mõningate kaubagruppide varude muutusi ja neid muutusi tekitanud tegureid.

Tabelist nr. 8 nähtub, et sissetuleku ja väljamineku vahel tekkinud vahe 172,3 (263,6—91,3) võrdub kaubavaru perioodi alguseks ja kaubavaru perioodi lõpuks vahega, s. o. 9664,2—9491,9 = 1017,9—845,6. Järelikult vähendab kaupade väljaminek, ületades sissetulekut, kaubavarusid ja vastupidi — sissetulek, ületades väljaminekut, suurendab kaubavarusid.

Eespooltoodud tabelis väljendasime kaubavarusid absoluutsetes summades, kasutades rahalist mõõtjat. Praktikas analüüsitakse neid aga peamiselt päevade arvu järgi, mille jooksul kaubavarud tagavad realiseerimist. Selline mõõtmine on vahetult seotud kaubaringluse ehk käibekiiruse analüüsiga. Kaubakäibe kiiruse all mõistame perioodi, mille jooksul kaubandusorganisatsiooni saabunud kaup realiseeritakse. Mõõtühikuks on päev. Kuid kaubakäibe kiirust võib mõõta ka kordades, s. o. kaubaringluste arvuna vaadeldaval perioodil ehk mitu korda kordus kauba täielik ringlus.

Kaubakäibe kiirus leitakse analüüsimisel kaubakäibemahu ja keskmiste kaubavarude abil. Viimased leitakse kas 1) keskmise aritmeetilise või 2) keskmise kronoloogilise valemi abil.

I. Keskmise aritmeetilise valem:

$$L_k = \frac{L_1 + L_2}{2},$$

kus L_k tähistab keskmist kaubavaru,
 L_1 — kaubavaru perioodi algul,
 L_2 — kaubavaru perioodi lõpul.

II. Keskmise kronoloogilise valem:

$$L_k = \frac{\frac{1}{2}L_1 + L_2 + L_3 + \dots + L_{n-1} + \frac{1}{2}L_n}{n-1},$$

kus L_k tähistab keskmist kaubavaru,
 L — kaubavaru teataval kuupäeval,
 n — kaubavarude arvu.

Kumbki valem annab eri tulemused. Täpsema tulemuse annab II valem. Üldse, mida rohkem laoseise on kasutada keskmise arvutamisel, seda täpsem on ka tulemus. Omades andmed käibe-

mahu ja keskmise kaubavaru kohta, võime kindlaks määrata kaubakäibe kiiruse päevades järgmise valemi abil:

III.

$$C = \frac{L_k \times P}{R},$$

kus C tähistab kaubakäibe kiirust päevades,

L_k — keskmist kaubavaru,
 P — perioodi pikkust päevades,
 R — kaubakäibe mahtu.

Kaubaringluse analüüsi teostamiseks koostame tabelis nr. 3 leiduvate andmete põhjal tabeli nr. 9.

Lahtrisse A märgime kaubagruppide nimetused,

„ 1 ja 2 märgime andmed tabeli nr. 3 lahtritest 7 ja 8,
 „ 3 ja 4 — keskmised laoseisud, tuletatud tabeli nr. 3 lahtrite 1, 2, 13 ja 14 andmete põhjal valemi 1 abil. Näiteks on liha ja lihasaaduste plaaniliseks keskmiseks laoseisuks

$$L_k = \frac{L_1 + L_2}{2} = \frac{70 + 60}{2} = \frac{130}{2} = 65 \text{ tuh. rbl.}$$

ja tegelik keskmine laoseis

$$L_k = \frac{L_1 + L_2}{2} = \frac{65,5 + 134,3}{2} = \frac{199,8}{2} = 99,9 \text{ tuh. rbl.}$$

Selliselt arvutame ka kõik teiste kaubagruppide laoseisud.

Lahtrisse 5 ja 6 märgime plaanilise ja tegeliku kaubakäibe kiiruse päevades tabeli nr. 9 lahtrite 1, 2, 3 ja 4 andmete põhjal valemi III abil. Perioodi pikkus on meil 90 päeva — IV kvartal. Näiteks liha ja lihasaaduste plaaniline käibekiirus päevades:

$$C = \frac{L_k \times P}{R} = \frac{65 \times 90}{1970} = \frac{5850}{1970} \approx 3 \text{ päeva, ja tegelik}$$

$$C = \frac{L_k \times P}{R} = \frac{99,9 \times 90}{2378,5} = \frac{89910}{2378,5} \approx 3,8 \text{ päeva.}$$

Selliselt arvutame ka kõik teiste kaubagruppide käibekiirused päevades.

Lahtrisse 7 — märgime käibekiiruse päevades plaanilise laoseisu ja tegeliku käibe alusel tabeli nr. 9 lahtrite 3

Kaubagrupid	Kaubakäibe		Keskmise laoseis		Käibekiirus päevades	
	Plaan	Tegelik	Plaan	Tegelik	Plaan	Tegelik
A	1	2	3	4	5	6
Liha ja lihasaadused .	1970,0	2378,5	65,0	99,9	3,0	3,8
Kala ja kalasaadused .	1830,0	961,4	100,0	118,0	4,9	11,0
Rasvained	3102,0	2828,4	490,0	528,1	14,2	16,8
Suhkur	4500,0	4744,3	200,0	115,8	4,0	2,2
Konditritooted . . .	3700,0	5014,0	1000,0	1622,8	24,3	29,1
Leib ja leivasaiatooted	15000,0	13535,8	60,0	69,0	0,36	0,46
Tangud ja jahu . . .	3900,0	4598,2	400,0	540,0	9,23	10,6
Kartul	150,0	130,5	40,0	378,0	24,0	273,7
Juurvil, puuvill, marjad	250,0	368,0	45,0	59,4	16,2	13,2
Alkohoolsed joogid . .	6700,0	6326,4	1500,0	2114,2	20,1	30,1
Muud toidukaubad . .	3274,0	4988,1	1000,0	1191,7	27,5	21,5
Tubak ja tubakasaadused	4511,0	1649,8	1500,0	1957,8	30,0	107,0
Muud tööstuskaubad .	1113,0	959,8	600,0	598,0	48,5	56,0
Kokku .	50000,0	48483,2	7000,0	9392,7	12,6	17,4

Käibekiirus päevades plaanilise laoseisu ja tegeliku käibe alusel	Plaanilise kaupade käibekiiruse normatiivi ümberarvutus tegeliku käibe struktuuri alusel		H a i b e d			
	Tegelik struktuur	Tegeliku struktuuri ümberarvutus plaanilisele käibekiirusele (5×8)	Kaubakäibe mahu muutuse tõttu (7-5) + -	Kauba sissetuleku ja reaalseerimise vahe tõttu (6-7) + -	Sortimendi muutuse tõttu (9-5) + -	Kokku (6-5) + -
7	8	9	10	11	12	13
2,4	4,9	14,7	- 0,6	+ 1,4	-	+ 0,8
9,3	2,0	9,8	+ 4,4	+ 1,7	-	+ 6,1
15,6	5,8	82,36	+ 1,4	+ 1,2	-	+ 2,6
3,8	9,7	38,8	- 0,2	- 1,6	-	- 1,8
18,0	10,3	250,29	- 6,3	+ 11,1	-	+ 4,8
0,4	28,0	10,08	+ 0,04	+ 0,06	-	+ 0,1
7,8	9,5	87,68	- 1,43	+ 2,8	-	+ 1,37
27,6	0,27	6,48	+ 3,6	+ 246,1	-	+ 249,7
11,0	0,76	12,31	- 5,2	+ 2,2	-	- 3,0
21,3	13,1	263,6	+ 1,2	+ 8,8	-	+ 10,0
18,0	10,3	283,25	- 9,5	+ 3,5	-	- 6,0
81,8	3,4	102,0	+ 51,8	+ 25,2	-	+ 77,0
56,2	1,97	95,94	+ 7,7	- 0,2	-	+ 7,5
13,0	100,0	$\frac{1257,29}{(= 1257,29 : 100 = 12,58)}$	$(+ 0,40) + 0,42$ (13,0 - 12,58)	+ 4,4	- 0,02	+ 4,8

ja 2 andmeil valemi III abil. Näiteks liha ja lihasaaduste grupis

$$C = \frac{L_k \times P}{R} = \frac{65 \times 90}{2378,5} = \frac{5850}{2378,5} \approx 2,4 \text{ päeva ehk}$$

kaubakäibe mahu suurenemisel tõuseb kaubakäibe kiirus 3 päevalt 2,4 päevale. Sama arvutuse viime läbi ka kõigi teiste kaubagruppide suhtes.

Lahtrisse 8 märgime tegeliku struktuuri ehk kaubagrupi käibe osatähtsuse üldises kaubakäibes lahtri 2 andmeil. Näiteks kujuneb liha ja lihasaaduste osatähtsus:

$$\frac{2378,5 \times 100}{48483,2} = \frac{2378500}{48483,2} \approx 4,9\%$$

Sellisel määrame kindlaks ka teiste kaubagruppide osatähtsuse üldkäibes.

Lahtrisse 9 teeme tabeli nr. 9 lahtrite 5 ja 8 andmete põhjal tegeliku struktuuri ümberarvutuse plaanilisele käibekiirusele. Arvutus on vajalik, et kindlaks määrata käibestruktuuri muutuse mõju kaubakäibe kiirusele. Näiteks on liha ja lihasaaduste grupis arvutus järgmine: $4,9 \times 3 = 14,7$. Ka kõigi teiste kaubagruppide suhtes tuleb teha korrektiiv.

Kaubakäibe kiirust mõjutab kolm tegurit: 1) kaubakäibe maht, 2) keskmise kaubavaru suurus ja 3) kaubakäibe struktuur.

Kaubandusorganisatsiooni tegelik kaubakäibe kiirus aruandeperioodil. (IV kvartalil) oli 17,4 päeva plaanilise 12,6 päeva vastu. Järelikult ringles kaup 4,8 päeva aeglasemalt kui see oli plaanitud; Meie ülesanne on avastada need põhjused, mis tingindasid käibekiiruse aeglustamise.

Esimese kahe teguri mõju määrame kindlaks meile juba tuntud ahelasendamise meetodi abil.

Liha ja lihasaaduste plaaniline käibekiirus on 3 päeva (tabel nr. 9, lahter 5) (1.). Kaubakäibe mahu suurenemine kiirendas kaubaringlust, teiste tingimuste samaks jäämisel 2,4 päevale (tabel nr. 9, lahter 7) (2.) Tegelik kaubakäibe kiirus on tegeliku keskmise kaubavaru ja käibemahu juures 3,8 päeva (tabel nr. 9, lahter 6) (3.), s. o. kaubakäibe kiirus aeglustus, sest keskmine tegelik kaubavaru suurenes võrreldes plaanilise keskmise varuga, neutraliseerides käibemahu mõju kiirenemise suunas. Eespool-

toodud andmete põhjal saame nüüd kindlaks määrata kahe esimese teguri mõju käibekiirusele.

Tegeliku käibekiiruse hälve plaanilisest on tingitud:

1) käibemahu suurenemisest (teise arvutuse summa miinus esimese arvutuse summa)	$2,4 - 3,0 = -0,6$
2) keskmise laoseisu suurenemisest (kolmanda arvutuse summa miinus teise arvutuse summa)	$3,8 - 2,4 = +1,4$
Kokku hälve	$(-0,6) + (+1,4) = +0,8$

Hälbe käibemahu suurenemise tõttu ($-0,6$) märgime lahtrisse 10, hälbe keskmise laoseisu suurenemise tõttu ($+1,4$) — lahtrisse 11 ja koguhälbe ($+0,8$) — lahtrisse 13.

Sama meetodi abil määrame kindlaks ka teiste kaubagruppide ja kaubandusorganisatsiooni kogu kaubakäibe-kiiruse hälbed käibemahu ja keskmise kaubavaru muutuste mõjutusel. Mõlemad tegurid võivad mõjutada käibekiirust nii ühises suunas kui ka vastassuundades, neutraliseerides üksteise toimet. Sellest reegel — kaubakäibe kiirus on pärivõrdeline kaubavarude suurusele ja pöördvõrdeline kaubakäibe mahule. Kaubakäibe suurenemine kiirendab ringlust, kaubavaru suurenemine aga aeglustab ringlust.

Tabel nr. 9 andmeil on mõlemad tegurid mõjutanud käibekiirust aeglustumise suunas 0,42 ja 4,4 päeva.

Kolmas tegur — kauba sortimendi struktuuri muutus mõjutab samuti käibekiirust. Analüüsides üksikute kaubagruppide käibekiirust ei saa meie määrata kolmanda teguri toimet, kuid selle mõju on võimalik määrata kaubandusorganisatsiooni kogu kaubakäibe kiiruse uurimisel.

Kolmanda teguri mõju analüüsimise otstarbel määrasime tabeli nr. 9 lahtris 8 kaubakäibe tegeliku struktuuri ja lahtris 9 tegeliku struktuuri ja plaanilise käibekiiruse normatiivi korrutise. Jagades nende korrutiste summa 1257,29 arvuga 100 — kui kogu tegeliku struktuuriga (lahter 8), saame 12,58 päeva, mis moodustab tegelikule struktuurile korrigeeritud käibekiiruse, s. t. milline oleks plaaniline käibekiirus, kui meil arvestuse aluseks oleks tegelik kaubakäibe struktuur.

Plaaniline üldine käibekiiruse normatiiv on 12,6 päeva (lahter 5), järelikult on hälve kauba sortimendi struktuuri muutuse tõttu (12,58 — 12,6) —0,02 päeva.

Käibemahu muutuse mõju kaubakäibe kiirusele on (rakendades ahelasendamise meetodit) $13,0 - 12,6 = 0,4$ päeva. Kuid see hälve ei ole tingitud ainult käibemahu vähenemisest, vaid ka kaubakäibe struktuuri muutusest. Üksikult kujuneb nende tegurite mõju järgmiseks:

kaubakäibe mahu muutuse tõttu $13,0 - 12,58 = +0,42$,
 „ struktuuri muutuse tõttu $12,58 - 12,6 = -0,02$.

Kaubakäibe mahu üldtoime on $(+0,42) + (-0,02) = 0,4$ päeva käibe aeglustumise suunas.

Kaubakäibe kiirust mõjutanud tegurite toime esitamise dešifreeritult alljärgnevas tabelis.

Tabel nr. 10.

Tegelike ja plaaniliste hälvete põhjused	Hälvete tuletamise valemid		Hälvete suurus	
	Arvulised andmed	Tabeli nr. 9 lahtrite nr-id	aeglustumise suunas	kiirenemise suunas
Kogu hälve sellest:	17,4 —12,6	6—5	4,8	—
1. Kaubakäibe plaani alatäitmise tõttu	13,0 —12,58	7—9	0,42	—
2. Kauba sissetuleku ja realiseerimise vahe tõttu (kaubarud)	17,4 —13,0	6—7	4,4	—
3. Kauba sortimendi struktuuri muutuse tõttu	12,58—12,6	9—5	—	0,02

Kaubakäibe analüüsi lõpptulemuste üldistamiseks osutub väga otstarbekaks koostada analüüsi põhi-näitarvude koondtabel (tabel nr. 11), mis hõlbustab analüüsitava ettevõtte töö kohta järelduste tegemist. Analüüsi tulemustest suurema näitlikkuse ja kiirema ülevaate saamiseks on soovitatav rööbiti tabelite koostamisega kasutada graafikuid.

Kokku võttes siin näitena esitatud kaubandusorganisatsiooni kaubakäibe analüüsi tulemusi võime konstateerida järgmist:

1. Kaubakäibe plaan on alatäidetud, kuigi kauba sissetuleku plaani ületamisega olid loodud eeldused selle täitmiseks.

Tabel nr. 11.

Kaubakäibe analüüsi põhi-näitarvud.

N ä i t a j a d	Plaan	Tegelik
1. Kaubakäibe maht tuhandetes rublades	50 000,0	48483,2
Täitmise protsent	—	97,0
2. Tegelikü käibe hälve plaanilisest (tuh. rbl-des) sellest:	—	— 1516,8
a) kaupade sissetuleku muutuse tõttu	—	+ 2665,0
b) muu väljamineku muutuse tõttu	—	— 1286,2
c) realiseerimise aeglustumise tõttu	—	— 2895,6
3. Kaupade sissetulek tuh. rublades	50 130,0	50903,7
Täitmise protsent	—	101,5
4. Kaupade sissetulek tsentraliseeritud allikaist	48 830,0	50387,2
Täitmise protsent	—	103,2
5. Kaupade sissetulek detsentraliseeritud allikaist	1 300,0	516,5
Täitmise protsent	—	39,8
6. Kaubavarud aruandeperioodi lõpuks tuh. rublades	7 000,0	9895,6
Täitmise protsent	—	141,3
7. Tegelikü kaubavaru hälve plaanilisest (aruandeperioodi lõpuks)	—	+ 2895,6
8. Keskmise kaubavaru suurus tuh. rublades	7 000,0	9394,7
Täitmise protsent	—	134,2
9. Kaubakäibe kiirus (päevades)	12,0	17,4
10. Tegelikü käibekiiruse hälve plaanilisest sellest:	—	+ 4,8
a) kaubakäibe mahu muutuse tõttu	—	+ 0,42
b) kaubakäibe struktuuri muutuse tõttu	—	— 0,02
c) kaubavarude muutuse tõttu	—	+ 4,4

2. Kaubavarud kvartali lõpuks suurenesid võrreldes kauba varudega kvartali alguseks ja ületasid plaanilised varud.
3. Kaubakäibe kiirus aeglustus kvartali jooksul.
4. Esineb kauba külmumisi (näit. tubakasaadused — käibe kiirus 107 päeva).

Kaubakäibe plaani alatäitmise põhjusi:

- 1) kauba sortimendi tarbijaskonna nõuetele mittevastavus;
- 2) liberaalne suhtumine hankijatesse, sanktsioonide mitterakendamise lepingu tingimuste rikkumiste eest, nagu: kauba sisseveo tähtpäevadest ja kauba sortimendist mittekinnipidamine jne.;
- 3) kauba saamise detsentraliseeritud allikate nõrk ärakasutamine.

Kaubakäibe analüüs avastas kaubandusorganisatsiooni töös rida tõsiseid puudusi. Võitlus kaubakäibe plaani täitmise eest on kulgenud isevoolu teed, juhtkond ei ole veel kohanenud nõukogude vabakaubanduse tingimustega, unustades, et tarbija varustab end kaupadega sealt, kus tema nõuded leiavad kõige paremat rahuldamist.

Käesoleva kirjutuse ülesanne oli, anda ülevaade kaubakäibe analüüsimisel kasutatavatest tähtsamatest võtetest ja meetoditest ning nende rakendamisest, kusjuures analüüsi objektiks oli kaubandusorganisatsiooni kui terviku kaubakäive. Sellepärast ei leidnud siin käsitamist selliste kaubakäivet mõjutavate tegurite, nagu kaubandustöölise töötotlikkuse jne. analüüs, mille läbi viimine nõuab iga üksiku kaupluse töötulemuste uurimist.

Esitatud kaubakäibe analüüsi võtted ja meetodid on aga rakendatavad ühtlase eduga iga üksiku kaupluse kaubakäibe kohta.

E. NAMSING,
ETKVL-i Finantsosakonna
juhataja.

Kaubandusorganisatsiooni krediteerimisest.

Suurt tähtsust kaubandusliku organisatsiooni käibeplaani täitmises omab organisatsiooni rahanduslik olukord. Halvasti korrastatud finantsmajandus, mitteoskuslik oma kui ka Riigipangast laenuna saadud vahendite kasutamine võib tuua organisatsiooni töös esile tõsiseid häireid ja muutuda pidurdavaks teguriks järjest suureneva vajaduse rahuldamisel, varustada korrapäraselt töötajaskonda neile vajalike kaupadega.

Moodustamise allikate järgi erinevad tarbijate kooperatsiooni ja riikliku kaubanduse süsteemi organisatsioonide omakäibevahendid.

Nimelt saab riiklik kaubandussüsteem tegevuseks normaalselt vajalikud vahendid riigieelarvest finantseerimise korras. Tarbijate kooperatiivi süsteemi vahendite moodustamise allikaks on aga kõigepealt tarbijate kooperatiivide liikmete sisseastumismaksud ja osamaksud. Edaspidine omavahendite täiendamine peab toimuma majandusliku tegevuse tulemusena saadavate kasumite arvel.

Seega siis omab tarbijate kooperatsiooni organisatsioonides erilist tähtsust vajalike omavahendite hankimine liikmete osa-

maksude kogumise teel. Seepärast on tarvilik võimalikult kogu tarbijate kooperatiivi poolt teenindatav elanikkond tõmmata kooperatiivi liikmeks ja muuta elavamaks osamaksude kogumine kooperatiivi liikmete üld- (volinike) koosoleku poolt määratud summani. Kuid kaubanduslike organisatsioonide omavahendid ei kata enamikul juhtudel kõiki organisatsiooni vajadusi. Et edukalt täita antud ülesandeid, vajavad kaubanduslikud organisatsioonid oma-käibevahendite kõrval ka lühemaks ajaks laenatud vahendeid. Kaubanduslike organisatsioonide lühiajaliste krediitidega varustajaks on NSV Liidu Riigipank. Tarbijate kooperatiivides liikmete osamaksudest loodud ja riiklikus kaubandussüsteemis riigieelarvest saadud omavahendite baas koos Riigipangast hangitavate lühiajaliste krediitide otstarbeka kasutamisega annab kaubanduslikele organisatsioonidele võimaluse täita edukalt neile pandud kohustust, häireteta varustada töötajaid laialdases sortimendis tarbekaupadega.

Peamiseks krediidiks, mida kasutavad kaubanduslikud organisatsioonid, on kaubakäibe krediit. Kaubakäibe krediidi eeskirjad on toodud tarbijate kooperatiivide kohta Riigipanga instruksioonis nr. 101 — 1937. a. ja riikliku kaubandusorganisatsioonide ja tarbijate kooperatiivide, hulgibaaside kohta Riigipanga instruksioonis nr. 73 — juuli 1936. a.

Alates 4. juunist 1936. a. toimub kaubakäibe krediteerimine järgmistel printsiipidel:

1. Kaubanduslikele organisatsioonidele antakse laenu sisseostetud kaupade eest tasumisel, kusjuures kaubanduslik organisatsioon peab tasuma teatud osas kaupade eest omavahenditega, mida nimetatakse omavahenditega osavõtuks.

2. Laenu antakse tähtajaks, mis on kooskõlas plaaniliselt kindlaksmääratud kaupade käibekiirusega päevades (käibe vältele).

3. Laenu antakse ainult kasumiga töötavaile kaubanduslikele organisatsioonidele, kes omavad ettenähtud minimaalnormatiivi ulatuses oma-käibevahendeid omavahenditega osavõtuks kaupade eest tasumisel ja kes õigeaegselt tasuvad Riigipangast saadud laenu.

4. Laenu antakse kaubanduslikele organisatsioonidele limiteerimata korras, s. o. laenu suurust ei piirata mingi varem kindlaksmääratud summaga (limiidiga). Minimaalseks omaosavõtu protsendiks, millises ulatuses kaubanduslik organisatsioon peab vähemalt katma sisseostetud kaupade maksumust oma käibevahenditega, on määratud: riiklikes kaubanduslikes organisat-

sioonides 30%, tarbijate-kooperatiivseis jaorganisatsioonides 15% ja tarbijate-kooperatiivseis hulgiorganisatsioonides 10%.

Kaubandusliku organisatsiooni omavahenditega osavõtu suurus oleneb kõigepealt tegelikult organisatsioonil olevatest omavahenditest käibes. Omavahendite suuruse käibes määrame kindlaks organisatsiooni bilansi analüüsi teel. Järgnevaks tuleb organisatsioonile kinnitatud plaaniliste ülesannete alusel kindlaks määrata, kui palju on organisatsioonil tarvis vahendeid antud plaanide täitmiseks, ja lõpuks tegelikult bilansi järgi leitud käibes olevate omavahendite (kaubavarude katteks jääva osa) võrdlemise teel plaaniliste käivete alusel väljaarvutatud normaalsete kaubavarudega leiamegi omavahenditega osavõtu määra (%).

Omavahenditega osavõtu arvestust teostatakse kaubanduslikes organisatsioonides igas kvartalis, lähtudes seejuures organisatsiooni bilansist kvartali alguseks ja plaanilistest näitarvudest selleks kvartaliks, mille kohta määratakse omavahenditega osavõtu protsent.

Kuna omavahenditega osavõtu õige arvutamine omab suurt tähtsust krediteerimise juures, siis vaatleksime näite varal, kuidas toimub praktiliselt omaosavõtu kindlaksmääramine kaubanduslikus organisatsioonis (näide on toodud tarbijate kooperatiivi kohta).

Näide omavahenditega osavõtu % määramiseks II kvartaliks.

Kooperatiivi bilanss seisuga I. IV.
(tuhandetes rublades)

Aktiva.		Passiva.	
1. Mittekäibelised aktivad	96,0	1. Omavahendid	220,0
2. Rahalised vahendid ja muud aktivad	45,0	2. Püsivad passivad	10,0
3. Normeeritud käibevahendid ja nendega võrdsed summad	292,0	3. Riigipanga krediidid	195,0
Sellest kaubad	285,0	4. Remondi ja ehituse vahendid	30,0
4. Remondi ja ehituse vahendid	25,0	5. Kreditorid	18,0
5. Deebitorid	15,0		
<hr/>		<hr/>	
BILANSS	473,0	BILANSS	473,0

Tuleb märkida, et krediteerimise juures võrdsustatakse püsivad passivad (pikaajalised laenatud vahendid) omavahenditega, kuna pikaajalised laenud nii nagu omavahendidki on pidevalt organisatsiooni käsutuses.

Bilansist leiame kõigepealt kooperatiivi omavahendite ja püsivate passivate summa, mis moodustab antud juhul 230 tuh. rbl. (220 + 10).

Et leida, kui suures ulatuses on kooperatiivi omavahendid ja püsivad passivad käibes, peame saadud summast lahutama vahendid, mis on käibest eraldatud (põhivahendid, väljaantud pikaajalised laenud jne.), millised antud bilansis moodustavad 96 tuh. rbl. Leiame, et kooperatiivil on omavahendeid ja püsivaid passivaid käibes (230—96) 134 tuh. rbl.

Nagu näeme, ei võeta käibesolevate omavahendite arvutamisel arvesse organisatsioonil tekkinud debitoorset ja kreditoorset võlgnevust. Krediidid reformiga 1930. a. on ettevõttele ja organisatsioonidel kategooriliselt keelatud müüa kaupu või osutada teenuseid teisele ettevõttele või organisatsioonile ilma kohest tasu saamata, kuna säärane teguviis toob kaasa mitteplaanilise käibevahendite ümberjaotamise organisatsioonide ja ettevõtete vahel. Sellega väheneksid krediiti andnud organisatsiooni omakäibevahendid. Kuid ettevõtete ja organisatsioonide juhatajate ja raamatupidajate täiesti vastutustundetust tegevusest ja puudulikust võitlusest puudujääkide ja raiskamiste vastu on paljudel kaubanduslikel organisatsioonidel tekkinud suurtes summades debitoorset võlgnevust.

Vaadeldaval kooperatiivil on tekkinud debitoorne võlgnevus 15 tuh. rbl. suuruses, seega ei ole temal tegelikult käibes enam 134 tuh. rbl., vaid 15 tuh. rbl. vähem, seega ainult 119 tuh. rbl. Kuid seda vahendite käibest kõrvaldamist omavahenditega osavõtu protsendi määramisel arvesse ei võeta ja omavahenditega osavõtu suurus määratakse ikkagi väljudes 134 tuhandest rublast. Sellega tahetakse sundida kaubanduslikku organisatsiooni pidama tõhusamat võitlust debitoorse võlgnevuse tekkimise vastu.

Et väljaarvutatud omakäibevahenditega osavõtu protsent oleks reaalne, on kaubanduslikel organisatsioonidel tarvis kõige rangemalt võidelda debitoorse võlgnevuse tekkimise vastu. Eriti suurt tähtsust omab siin võitlus puudujääkide ja raiskamiste vastu. Tekkinud debitoorne võlgnevus tuleb kõige kiiremas korras sisse nõuda, sest iga käibevahendi summa, milline on

immobiliseeritud debitoorsesse võlgnevusse avaldab oma mõju kaubandusliku organisatsiooni maksuvõimele.

Olles bilansi järgi leidnud omavahendite ja püsivate passivate summa käibes, seega organisatsioonil omal olevad käibevahendid, tuleb edasi kinnitatud plaaninäitajate alusel selgitada, kui palju on organisatsioonil tarvis vahendeid antud plaanide täitmiseks.

Oletame, et meie poolt vaadeldavale kooperatiivile on määratud plaaniliselt II kvartaliks järgmised ülesanded:

1. Kaubakäive (ilma pagaritoodeteta) 700,0 tuh. rbl.
Kaubanduslik mahahindlus 8%.
Kaupade käibekiirus (päevades) 30 päeva.
2. Pagaritoodete käive 150,0 tuh. rbl.
Kaubanduslik mahahindlus 4%.
Käibekiirus 1 päev.
3. Ühiskondliku toitlustamise ettevõtete käive 300,0 tuh. rbl.
Mahahindlus 15%.
Toorainete ja materjalide käibekiirus 8 päeva.
4. Leivatööstuses jahu ja abimaterjalide tarvidus 90 tuh. rbl.
Toorainete ja abimaterjalide käibekiirus 7 päeva.
5. Laiatarbekaupade tootmiseks toormaterjalide ja abimaterjalide tarvidus 45 tuh. rbl.
Toor- ja abimaterjalide käibekiirus 30 päeva.
6. Rahaliste vahendite ringlus 3 päeva.
7. Muude aktive ringlus 2 päeva.
8. Kulutused kapitaalvahetusteks käibevahenditest (finantsplaani järgi kinnitatud summade ulatuses) 15 tuh. rbl.
9. Pikaajaliste laenude tasumine 5 tuh. rbl.

Toodud plaaniliste andmete varal tehakse kindlaks, kui suur on antud kooperatiivi normaalne kaupade, toorainete ja materjalide normatiivne laoseis.

Märkus. Kaubanduslikes organisatsioonides, kus muud majanduslikud tegevusharud (ühiskondlik toitlustamine, leivaküpsetus jne.) ei ole eraldatud iseseisvale bilansile, krediteeritakse ka neid tegevusharusid ühesugusel alusel kaubandusliku tegevusega.

Selleks tuleb kõigepealt välja arvutada kooperatiivi käibed sisseostu- (faktuuri) hindades. Sisseostuhindades käivete leidmiseks lahutame plaanilistest käivetest, millised on antud müügihindades (antud juhul jaehindades) plaanis ette nähtud hinnalisandid:

1. Kaubakäive (pagaritoodeteta) $\frac{700 \times (100 - 8)}{100} = 644$ tuh. rbl.

2. Pagaritoodete käive $\frac{150 \times (100 - 4)}{100} = 144$ tuh. rbl.

3. Ühiskondliku toitlustamise ettevõtete käive

$$\frac{300 \times (100 - 15)}{100} = 255 \text{ tuh. rbl.}$$

4. Pagaritööstuses ja laiatarbekaupu tootvais ettevõtteis tarvitatavate toorainete ja abimaterjalide käibed on antud juba sisseostuhindades.

Saadud käivete alusel sisseostuhindades ja plaaniliste ringluspäevade alusel määrame kindlaks plaanilised (antud plaani täitmisel normaalsed) kaupade, toorainete ja materjalide laoseisud.

Selleks jagame käibed sisseostuhindades 90-ga (kvartali päevade arv) ja korrutame plaanilise ringlusnormatiiviga päevades.

Plaanilised laoseisud:

a) Kaupade alal (pagaritoodeteta)

$$\frac{644 \times 30}{90} = 214,7 \text{ tuh. rbl. (ümardatud).}$$

b) Pagaritoodete alal $\frac{144 \times 1}{90} = 1,6$ tuh. rbl.

c) Ühiskondliku toitlustamise toorainete ja materjalide alal

$$\frac{255 \times 8}{90} = 22,7 \text{ tuh. rbl. (ümardatud).}$$

d) Pagaritööstuse toormaterjalide alal

$$\frac{90 \times 7}{90} = 7,0 \text{ tuh. rbl.}$$

e) Laiatarbekaupade tootmise toor- ja abimaterjalide alal

$$\frac{45 \times 30}{90} = 15,0 \text{ tuh. rbl.}$$

Kokku moodustavad kaupade, toorainete ja materjalide plaanilised jäägid:

$$214,7 + 1,6 + 22,7 + 7,0 + 15,0 = 261,0 \text{ tuh. rbl.}$$

Siit selgub, et kooperatiivil on tarvis paigutada vahendeid plaanilistesse laoseisudesse 261,0 tuh. rbl.

Järgnevalt määrame kindlaks vahendite plaanilise tarviduse rahaliste vahendite ja muude aktive katteks. Rahaliste vahendite ja muude aktive summa kindlaksmääramisel väljutakse kooperatiivi müügikäibest, mis antud juhul moodustab:

$$700 + 150 + 300 = 1150 \text{ tuh. rbl.}$$

Rahaliste vahendite plaaniline jääk:

$$\frac{1150 \times 2}{90} = 38,3 \text{ tuh. rbl. (ümardatud).}$$

Muude aktive plaaniline jääk:

$$\frac{1150 \times 3}{90} = 25,6 \text{ tuh. rbl. (ümardatud).}$$

Seega on organisatsioonil tarvis vahendeid rahaliste vahendite ja muude aktive plaaniliste jääkide katteks

$$38,3 + 25,6 = 63,9 \text{ tuh. rbl.}$$

Tuleb tähele panna, et kaubanduslik organisatsioon peab katma kõigepealt bilansi alusel kindlakstehtud omakäibevahenditega täielikult normatiivide ulatuses muude aktive ja rahaliste vahendite jäägid, kuna Riigipank nende moodustamiseks laenu ei anna.

Märkus. Organisatsioonides, kes omavad abimajandeid ja kui nende abimajandite tegevus pole eraldatud iseseisvale bilansile, tuleb katta omavahenditega ka täielikult plaaniline käibevahendite tarvidus abimajandites, kuna Riigipank annab laenu abimajandele ainult sel juhul, kui need on eraldatud iseseisvale bilansile.

Toodud näites oli plaaniliselt ette nähtud, et kooperatiiv ei suuda katta kõiki mittelimiitseid kapitaalvahutusi selleks ette nähtud allikatest, s. o. remondi- ja ehitusfondist, vaid temal on tarvidus kasutada mittelimiitsete kapitaalvahutuste finantseerimiseks käibevahendeid 15 tuh. rbl. suuruses summas. Käibevahendite kulutamiseks kapitaalvahutusteks on tarvilik kõrgemalseisva organisatsiooni luba ja need vahendid kuuluvad kand-

misele organisatsiooni arveldusarvelt remondi- ja ehitusfondi eri jooksvale arvele.

Teiseks kuulub II kvartalis osaliselt tagasimaksmisele kooperatiivi poolt (tarbijate kooperatiivide maakondlikult liidult) saadud pikaajaline laen (5 tuh. rbl. ulatuses), milline esineb bilansis püsivate passivate all 10 tuh. rbl. suuruses summas ja millise summa meie bilansi analüüsi puhul arvestasime kooperatiivil käibesolevate omavahendite hulka. Järelikult vähenevad selle summa (5 tuh. rbl.) võrra kooperatiivi oma-käibevahendid ka II kvartalis. Selleks, et kindlaks määrata, kui suures ulatuses suudab kooperatiiv katta laoseisudest (kaubavarudest) oma-käibevahenditega, tuleb kõigepealt bilansi järgi leitud omavahendite ja püsivate passivate summast käibes (134 tuh. rbl.) lahutada muude aktivate ja rahaliste vahendite katteks vajalikud vahendid (63,9 tuh. rbl.) ning kapitaalvahetusteks kulutatavad käibevahendid (15 tuh. rbl.) ja tagasimakstavate laenude summa (5 tuh. rbl.).

Ülejäänud summaga 50,1 tuh. rbl. (134—63,9—15—5) on kooperatiivil võimalik katta kauba, toorainete ja materjalide jääke.

Omavahenditega osavõtu protsendi määramiseks on nüüd tarvis kindlaks teha, millises osas (mitu %) suudab kaubanduslik organisatsioon katta laoseisudest oma-käibevahenditega. Sellejuures väljutakse faktilistest kaubavarudest, kuid mitte üle plaaniliselt kindlaksmääratutest. Faktilised kaubavarud võetakse omavahendite osavõtu määramisel aluseks selles ulatuses, kui palju need pole krediteeritud erisihituslike krediitidega.

Oletame, et vaadeldava kooperatiivi bilansis esinevatest kaupadest (285 tuh. rbl.) on krediteeritud erisihituslike krediitidega 20 tuh. rbl. väärtuses kaupu (näiteks hooajalised kaubad). Sel puhul võetakse omavahenditega osavõtu määramisel arvesse ainult see osa kaupu, mis ei ole krediteeritud erisihituslike krediitidega, see oleks $285 - 20 = 265$ tuh. rbl.

Kuna käesoleval juhul plaanilised laoseisud (261,0 tuh. rbl.) on väiksemad tegelikest laoseisudest (265 tuh. rbl.), tuleb oma-käibevahenditega osavõtu protsent arvutada, väljudes plaanilistest laoseisudest ja saame:

$$\frac{50,1 \times 100}{261} = 19,2\% \text{ ehk ümardatult } 19\%.$$

Sellega on kindlaks määratud, et kooperatiivil on võimalik katta kaupade, toorainete ja materjalide sisseostmisel nende

maksumusest omavahenditega 19% ulatuses, järelikult puuduvad kooperatiivil ülejäänud kaupade maksumuse tasumiseks oma käibevahendid. Seepärast on tal õigus saada Riigipangast laenu kaupade, toorainete ja materjalide ostu korral 81% ulatuses nende maksumusest.

Märkus. Riigipanga instruksiooni nr. 73 alusel 1936. a. ei võeta krediteeritavais organisatsioonides omaosavõtu protsendi määramisel arvesse eelseisvaid makseid pikaajaliste laenude tasumiseks, samuti oma-käibevahendite kulutamist kapitaalvahetusteks.

Järgnevalt tuleb kindlaks määrata, kui pika tähtajaga saab kooperatiiv Riigipangast kaubakäibe krediiti.

Algul märkisime, et Riigipangast saadava krediidi tähtaeg on viidud kooskõlla plaanilise kaupade käibekiirusega päevades. Kuna kooperatiividele annab Riigipank kaubakäibe krediiti ühesugustel alustel nii kaupade kui ka toorainete ja materjalide ostu puhul, on tarvilik kindlaks teha keskmine kõigi kauba-materiaalsete väärtuste käibekiirus päevades. Keskmise kaupade, toorainete ja materjalide käibekiiruse leiame plaaniliste kaubatoorainete ja materjalide varude jagamise teel ühepäevasele käibe.

Meie näites moodustas kooperatiivi käive sisseostu hindades 1043 tuh. rbl. (644 + 144 + 255) kvartalis. Ühepäevane käive $1043 : 90 = 11,6$ tuh. rbl. Jagades kaupade, toorainete ja materjalide plaanilise laoseisu 261,0 tuh. rbl. 11,6-le, saame 22,6 päeva ehk ümardatult 23 päeva. See tähendab, et kooperatiiv saab laenu Riigipangast kaupade, toorainete ja materjalide ostu puhul nende väärtuse tasumiseks 23 päevaks.

Märkus. Riigipanga instruksiooni nr. 73 alusel toimub krediteeritavais organisatsioonides krediteerimine diferentsitud tähtaegadega eri kaubagruppide järgi. Selleks on kõik kaubad jagatud viide gruppi ning iga grupi kaupadele on määratud eriline plaaniline käibekiirus päevades, olenedes sellest, millisesse gruppi kaup kuulub, antakse selle maksumuse tasumiseks Riigipangast erineva tasumistähtajaga krediiti.

Kaubandusliku organisatsiooni ja Riigipanga poolt kooskõlastatult kindlaksmääratud omavahendite osavõtu % ja krediiditähaja alusel toimub edaspidi laenude väljaandmine kaubanduslikele organisatsioonidele.

Laenude andmise tehnika on teatud mõttes erinev organisatsioonides, mis krediteeritakse Riigipanga instruksiooni nr. 73 järgi (riiklik kaubanduslik süsteem ja tarbijate kooperasiiooni hulgibaasid), ja organisatsioonides, mis krediteeritakse Riigipanga instruksiooni nr. 101 järgi (tarbijate kooperatiivid).

Vaatleksime kõigepealt kaubakäibe krediteerimist tarbijate kooperatiivides. Laenude andmine kooperatiividele toimub selteel, et kooperatiivi nimele hankija poolt inkassoks esitatud maksunõuded (samuti kooperatiivi poolt esitatud makskorraldused) ostetud kaupade eest tasutakse Riigipanga poolt kindlaksmääratud omavahenditega osavõtu protsendi ulatuses kooperatiivi omavahenditest, s. o. kooperatiivi arveldusarvelt vastava summa sissenõudmise teel ning ülejäänud osas kooperatiivile avatud laenu arvelt, s. o. vastavas summas laenu andmise teel kooperatiivile.

Näide. Kooperatiivil tuleb tasuda saadud kaupade eest 20 tuh. rbl., omavahenditega osavõtu protsent on määratud 30%. Sel juhul kannab Riigipank hankija maksunõude tasumiseks kooperatiivi arveldusarvelt maha 30% arve summast, s. o. 6 tuh. rbl., kuna ülejäänud osa arve summast (70%), s. o. 14 tuh. rbl. tasutakse Riigipanga poolt antava laenuga.

Nõutakse, et kooperatiiv peab iga üksiku maksunõude tasumisel arve summast tasuma omavahenditega kindlaksmääratud omavahenditega osavõtu protsendi ulatuses. Vastava summa puudumisel maksunõude tasumise tähtpäeval arveldusarvel ei tasuta hankija arvet täies ulatuses.

Oletame näiteks, et kooperatiivi omavahenditega osavõtu protsent on määratud 40%. Kooperatiivi arveldusarvel on momendil 12 tuh. rbl. Samal päeval kuulub tasumisele hankija poolt esitatud maksunõude järgi saadud kaupade eest 50 tuh. rbl. Selleks oleks kooperatiivil tarvis tasuda omavahenditega 40% maksunõude summast, mis teeb välja 20 tuh. rbl. Kuna kooperatiivi arveldusarvel on aga ainult 12 tuh. rbl., siis ei piisa arveldusarvel olevast summast kogu maksunõude tasumiseks vajaliku omavahendite summa katteks, mistõttu Riigipanga poolt ei tasuta ka hankija arvet täies ulatuses, vaid ainult osaliselt. Tasutava summa leidmiseks arvutatakse välja, kui suure summa tasumist võimaldab 12 tuh. rbl. 40%-lise omavahenditega osavõtu juures:

$$\frac{12 \times 100}{40} = 30 \text{ tuh. rbl.}$$

Seega on võimalik tasuda maksunõudest ainult 30 tuh. rbl. (kooperatiivi arveldusarvelt kantakse maha 40%, s. o. 12 tuh. rbl. ja Riigipank annab laenu 60% ehk 18 tuh. rbl.), kuna 20 tuh. rbl. ulatuses jääb hankija arve tasumata ja seda võidakse tasuda alles siis, kui kooperatiivi arveldusarvele laekub 8 tuh. rbl.

Siin tekib kooperatiivil tähtjaks tasumata hankija arve või nn. kartoteek nr. 2—20 tuh. rbl. suuruses ning kooperatiiv peab maksma sellelt summalt hankijale viivist 0,05% päevas.

Kui oletada, et kooperatiiv suudab tasuda nimetatud summa alles kolme päeva pärast, tuleb tal maksta viivist:

$$\frac{20000 \times 0,05 \times 3}{100} = 30 \text{ rbl.}$$

Siit järeldub, et kooperatiivil tuleb pidevalt hoolitseda selle eest, et arveldusarvel oleksid vajalikud summad hankija arvete tasumiseks omavahenditega osavõtu summa ulatuses. Selle saavutamiseks on tarvilik kõigepealt kaubamüügist laekunud summad õigeaegselt ja täielikult sisse maksta organisatsiooni arveldusarvele.

Kaubakäibe krediidi juures tuleb panna tähele üht soodustust, mis antakse kaubanduslikele organisatsioonidele kaubakäibe plaani ületamisel. See soodustus seisneb selles, et kuu kaubakäibe plaani ületamisel annab Riigipank organisatsioonile laenu, käibeplaani ületatud summa ulatuses, hankija arvete tasumiseks 100%-liselt. Ettenähtud soodustust võib kaubanduslik organisatsioon kasutada kas kaubakäibe plaani ületanud või selle järgneval kuul. Soodustatud krediidi saamiseks peab kaubanduslik organisatsioon esitama Riigipangale õiendi plaani täitmise kohta. Riigipank kontrollib õiendil toodud andmeid jaemüügi organisatsioonides panka sissemakstud müügisummade järgi, hulгимüügi organisatsioonidest väljasaadetud kaupade maksumuse andmete põhjal.

Näide. Kaubandusliku organisatsiooni kaubakäibe plaan II kvartaliks on määratud 750 tuh. rbl., alajaotuseta kuude järgi. Kuulise plaani jaotuse puudumisel võetakse aluseks kuu plaani määramisel $\frac{1}{3}$ kvartali plaanist, seega käesoleval juhul 250 tuh. rbl. (750 : 3). Oletame, et juunikuu plaan on täidetud 300 tuh. rbl. ulatuses. See annab organisatsioonile võimaluse saada Riigipangast kaubakäibe laenu 50 tuh. rbl. suuruses summas hankija arvete tasumiseks ilma omavahenditega osavõtuta või

teiste sõnadega Riigipank tasub 50 tuh. rbl. ulatuses hankija arveid terves summas Riigipangast antava laenuga.

Iga kuu kaks korda tuleb organisatsiooni töötajail (kellel on krediidi käsutamise õigus) käia Riigipangas saadud laenusid vormistamas. Seejuures antakse pangale tähtajalised võlakohustused eelmisel perioodil saadud laenudele. Üheks oluliseks küsimuseks on eelnenud viieteistkümne päeva jooksul saadud laenu jaotamine üksikute tasumistähtpäevade järgi. Otstarbekaks laenu tasumise tähtpäevade määramiseks tuleb koostada maksete kalenderplaani. Maksete kalenderplaani koostamisel tuleb silmas pidada järgmist:

1. Kõigepealt tuleb kindlaks teha, kui palju päevasest kaubamüügist saadud summast võib kaubanduslik organisatsioon kasutada Riigipangast saadud laenude katteks. Selleks lahutame päevasest laekumisest a) summa, milline on tarvilik organisatsioonile mitmesuguste käibe- ja administratiivkulude katteks (tavaliselt hinnalisandi protsendi ulatuses) ja b) vajaliku summa edaspidiseks kaupade eest tasumiseks ettenähtud omavahenditega osavõtu % ulatuses.
2. Tuleb jälgida, et uute väljaantavate tähtajaliste võlakohustuste tähtpäevad ei langeks ühte varem väljaantud võlakohustuste tähtpäevadega.
3. Et saadud laenu tasumistähtpäevade määramisel ei rikutaks organisatsioonile määratud krediidi kasutamise tähtaega.

Toome näite selle kohta, kuidas kindlaks teha summat, mida võidakse päevasest laekumisest kulutada Riigipanga laenude katteks.

Näide. Oletame, et kaubandusliku organisatsiooni kaubakäibe plaan on kvartalis 1000 tuh. rbl. Realiseeritud hinnalisand 10%; omavahenditega osavõtu määr 20%. Sel juhul võib organisatsioon kulutada iga päev Riigipangast saadud laenude katteks 8 tuh. rbl., mis leitud järgneva arvutuse põhjal:

a) lahutame kvartali plaanilisest käibest hinnalisandi 10%

$$1000 - \frac{1000 \times 10}{100} = 900 \text{ tuh. rbl.};$$

b) lahutame omavahenditega osavõtu protsendi

$$900 - \frac{900 \times 20}{100} = 720 \text{ tuh. rbl.}$$

c) leiame päevase laekumise summa, mida võib kasutada Riigipangast saadud laenu katteks

$$720:90 = 8 \text{ tuh. rbl.}$$

Peab märkima, et laenude tasumistähtpäevade ebakorrapärane määramine võib ka muidu täiesti hästi töötava kaubandusliku organisatsiooni viia maksuraskustesse.

Me nägime, et kaubakäibe alusel saadud laenude tasumise tähtajad määratakse kooskõlas kaupade plaanilise käibe kiirusega päevades. Kaupade tegeliku käibekiiruse aeglustumisel võrreldes plaanilisega tekib olukord, kus kaubanduslik organisatsioon ei suuda tasuda Riigipangast saadud laenusid tähtaegadel, kuna summad, mis on saadud kaupade sisseostu puhul laenuna, seisavad veel ikka kinni müümata kaubavarude all. Laenu mitte-tähtaegsel tasumisel katkestab Riigipank kaubandusliku organisatsiooni krediteerimise seniks, kuni möödunud tähtaegadega Riigipanga laenud on täielikult tasutud. Ühtlasi peab organisatsioon kandma ka lisakulusid, kuna tähtajaks tasumata laenu-delt nõuab Riigipank aastaliselt 6% tavalise 4% vastu.

Krediteerimise katkestamisel ei tasu Riigipank enam hankijate poolt organisatsioonile esitatud arveid laenu arvelt, mille järeldusena organisatsioonil võib tekkida tähtajaks tasumata hankijate arved (kartoteek nr. 2). Kuna nüüd organisatsioon ei suuda tasuda hankijatele viimastelt ostetud kaupade eest tähtaegselt, võivad hankijad keelduda maksuraskustesse sattunud organisatsioonile edaspidisest kaupade müügist. Selle järeldusena ei saa kaubanduslik organisatsioon end varustada vajalike kaupadega, mis ühelt poolt halvab organisatsiooni käibeplaanide täitmist ja mis veelgi halvem — elanikkonna varustamist vajalike kaupadega.

Et mitte sattuda maksuraskustesse, peab iga kaubanduslik organisatsioon pidevalt jälgima, et tegelik kaupade käibekiirus vastaks plaanilisele.

Kaupade käibekiiruse kontrolli võib teostada järgmiselt: (andmed käivete ja laoseisude kohta tuleb võtta ühesugustes hindades — kas sisseostu- või jaehinnas).

Oletame, et kaubandusliku ettevõtte käibeplaan I kvartaliks on määratud 450 tuh. rbl. ja kaupade keskmine käibekiirus päevades 40 päeva. Seega oleks normaalne laoseis 200 tuh. rbl.

$\frac{(450 \times 40)}{90}$. Tegelikult müüs kaubanduslik ettevõtte kaupu I kvartalis 630 tuh. rbl. eest. Seejuures olid laoseisud järgmised: I. I — 250 tuh. rbl., I. II — 280 tuh. rbl., I. III — 320 tuh. rbl. ja I. IV — 350 tuh. rbl. Keskmise laoseis I kvartalis on:

$$\frac{250 + 280 + 320 + 350}{4} = 300 \text{ tuh. rbl.}$$

Siit järeldub, et laoseis ringles kvartali jooksul 2,1 korda ($630 : 300 = 2,1$), mis teeb välja päevades (jagame kvartali päevade arvu ringluskordade arvule) $90 : 2,1 = 42,9$ päeva. Toodud näites on kaupade tegelik käibekiirus aeglasem plaanilisest peaaegu kolme päeva võrra. Siin näeme olukorda, kus ettevõtte on ületanud küll kaubakäibe-plaani, kuid seejuures on kaupade laoseisud võrreldes käibeplaani täitmisega suurenenud rohkem kui see on normaalselt lubatud ja selle järeldusena on kaupade käibekiirus aeglustunud.

Kaupade käibekiiruse aeglustumisel tuleb viivitamatult selgitada selle põhjused. Eriti tuleb selgitada, kas ettevõttes on seisvaid kaupu, kas mõnda kaupa ei ole sisse ostetud liig suurtes kogustes jne. Selgitanud kaupade käibekiiruse aeglustumise põhjused, peame koheselt rakendama konkreetseid abinõusid laoseisude normatiivide piiresse viimiseks, et vältida tekkidavõivaid maksuraskusi.

Toodud näites oleks normatiivseks laoseisuks käibeplaani täitmisel 630 tuh. rbl. ulatuses 280 tuh. rbl. $\frac{(630 \times 40)}{90}$. Maksuraskuste vältimiseks on samuti vajalik kasutada kõik võimalused Riigipangast erisihituslike krediitide saamiseks.

Erisihituslikest krediitidest on kaubanduslikel organisatsioonidel võimalik kasutada laenu hooajaliselt nõutavatele kaupadele ja kaupade ennetähtaegseks kohaleveoks. 20. novembrist 1948. a. on kinnitatud kaupade loetelu, mille kindlustusel võib saada eri krediiti Riigipangast, ühtlasi on märgitud ka tähtajad, mille jooksul toimub nimetatud hooajaliselt nõutavate kaupade sihituslik krediteerimine.

Toome siinjuures hooajaliselt krediteeritavate kaupade loetelu:

Kaupade nimetus

Tähtajad, mille jooksul krediteerimine toimub üle määratud normatiivi

Jämedakoelised riidekangad, drapp, kalevist talirätikud	aprillist kuni augustini (incl.)
Talipalitud	märtsist kuni augustini (incl.)
Kevad-sügispalitud	maist kuni juulini (incl.)
Tekstiil- ja kerged jalatsid	oktoobrist kuni veebr. (incl.)
Suve-spordijalatsid	oktoobrist kuni märtsini (incl.)
Tali-spordijalatsid	aprillist kuni septembrini (incl.)
Viltjalatsid	aprillist kuni septembrini (incl.)
Karusnahad ja karusnahatooted	aprillist kuni augustini (incl.)
Lambanahksed kasukakaubad ja labakindad	aprillist kuni augustini (incl.)
Mootorrattad	oktoobrist kuni märtsini (incl.)
Jalgrattad	oktoobrist kuni märtsini (incl.)
Uisud	aprillist kuni septembrini (incl.)
Suusad	aprillist kuni septembrini (incl.)
Laste jalgrattad	oktoobrist kuni märtsini (incl.)
Nääripuu-ehted	veebruarist kuni novembrini (incl.)
Koolivihikud, pliatsid, suled	juunist kuni augustini (incl.)
Kalapüügikaubad	septembrist kuni märtsini (incl.)
Stabiilsed õpikud	juunist kuni augustini (incl.)
Sirbid ja vikatid	septembrist kuni aprillini (incl.)
Põllumajanduslikud koristus- ja maa- harimismasinad ja inventar	oktoobrist kuni märtsini (incl.)
Talvel nõutavad voorikaubad	märtsist kuni oktoobrini (incl.)
Suvel nõutavad voorikaubad	oktoobrist kuni märtsini (incl.)
Mitmesugused väetised	oktoobrist kuni märtsini (incl.)

Nimetatud laenu saamiseks esitatakse Riigipangale laenusaa-
mise avaldus ja hooajaliste kaupade nimekiri, ära näidates:
kauba nimetuse, koguse, hinna ning summa. Samuti lepitakse
Riigipangaga kokku sihitusliku krediidi tasumise tähtajas.

Toodud loetelust näeme, et näiteks viltjalatseid krediteerib
Riigipank eri krediidiga aprillist kuni septembrini (kaasa arva-
tud), seega 6 kuu jooksul.

Oletame näiteks, et viltjalatsitele aprillikuus saadud krediidi
40 tuh. rbl. suuruses tasumise tähtajaks määrati 20. september.
Sellega määrati kindlaks, et viltjalatseid kaubanduslik organi-
satsioon saab hakata müüma alates 20. septembrist. Tähtaja saa-
bumisel vormistatakse eri krediit ümber tavaliseks kaubakäibe-
krediidiks, kuna realseerimise tähtaja saabudes on hooajaline
kaup muutunud tavalises korras müüdavaks kaubaks ning kau-

banduslikul organisatsioonil ei tohiks olla takistusi nende kaupade realiseerimiseks ettenähtud ringlusnormatiividega määratud aja jooksul. Laenu ümbervormistamisel nõutakse kaubanduslikult organisatsioonilt sisse ka vahendid omavahenditega osavõtu % ulatuses. Kui oletada, et antud organisatsioonil on omavahenditega osavõtu % 25, siis 20. septembril laenu ümber vormistades antakse välja kaubakäibe laen mitte 40 tuh. rbl. ulatuses, vaid 30 tuh. rbl. $\frac{(40 \times 75)}{100}$ Seega tuleb organisatsioonil

Riigipangale tagasi maksta 10 tuh. rbl.

Teine erisihituslik laenuliik, mida kaubanduslikud organisatsioonid kasutavad, on krediit kaupade ennetähtaegseks kohaleveoks. Seda krediiti kasutavad näiteks Eesti NSV saartel (Saaremaal, Hiiumaal) asuvad kaubanduslikud organisatsioonid. Nimetatud saartele talvehooajaks vajalikud kaubad tuleb vedada kohale hilissügisel enne navigatsioonihooaja lõppu, kuna talvel Saaremaad ei ole alati võimalik varustada suurte kaubakogustega või on see seotud suurte kulude ja raskustega. Need ennetähtaegselt kohaleveetud kaubad krediteeritakse jällegi erisihitusliku krediidiga, mille tasumise tähtajad on tunduvalt pikemad kui tavalisel kaubakäibekrediidil. Konkreetselt lepitakse Riigipangaga kokku saadud laenude tasumise tähtpäevades, mille juures võetakse aluseks ennetähtaegselt kohaleveetud kaupade realiseerimise plaan. Oletame näiteks, et organisatsioonile anti laenu kaupade ennetähtaegseks kohaleveoks detsembrikuus 300 tuh. rbl. Nendest kaupadest realiseeritakse jaanuaris 100 tuh. rbl., veebruaris 100 tuh. rbl. ja märtsis 100 tuh. rbl. Vastavalt sellele kuuluvad laenud tasumisele jaanuaris, veebruaris ja märtsis iga kuu 100 tuh. rbl.

Samasugustel alustel krediteerib Riigipank ka vastukaupu, millised on eraldatud kolhoosnikuile, kolhoosidele ja põllupidajatele müümiseks nende poolt äraantud põllumajandussaaduste vastu.

Erisihituslike laenude väljaandmine toimub organisatsioonidele plaaniliselt määratud limiitide piires. Krediidi limiidid määratakse kaubanduslikele organisatsioonidele nende poolt Riigipangale esitatud krediidiplaanide alusel. NSV Liidu koondkrediidi plaan koostatakse NSV Liidu Riigipanga juhatuse poolt ministriumide ja keskasutiste poolt esitatud krediidinõudluste alusel vaadatakse läbi NSV Liidu Rahandusministeeriumi poolt ning kinnitatakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt.

Kinnitatud plaani piires jaotatakse krediidi limiidid ministeeriumide ja keskasutiste vahendusel üksikute organisatsioonide vahel.

Krediidi limiit määratakse väljuvate limiitidena, s. t. antud kvartali lõpuks planeeritud krediidi summana. Kui kvartali kestel krediidi tarvidus ületab väljuva krediidi limiidi summa, määratakse nende vajaduste katteks eraldi kvartaliselise krediidi limiit.

Näide. Kaubanduslikule organisatsioonile on määratud I kvartaliks kaupade ennetähtajaliseks kohaleveoks väljuv krediidi limiit 70 tuh. rbl. ja kvartaliselise krediidi limiit 30 tuh. rbl. Sel juhul on kaubanduslikul organisatsioonil võimalik saada eri laenu I kvartali vältel kuni 100 tuh. rbl. ennetähtaegselt kohaleveetud kaupade kindlustusel. Kuid kvartali lõpuks ei tohi võlgnevus ületada 70 tuh. rbl. Järelikult peab kaubanduslik organisatsioon kvartali jooksul realiseerima 30 tuh. rbl. väärtuses ennetähtaegselt kohaleveetud kaupu. Kui organisatsioonil siiski kvartali lõpuks jääb lattu ütleme 80 tuh. rbl. väärtuses kaupu, ei ole Riigipangal õigust anda laenu välja rohkem, kui seda lubab organisatsioonile määratud limiit (70 tuh. rbl.).

Lisaks ülaltoodud krediitidele aitab Riigipank mõnel juhul kaubanduslikes organisatsioonides vältida rahalisi raskusi mittepilaaniliste laenude andmise teel.

Mittepilaanilisi laene antakse Riigipanga poolt kaubanduslikele organisatsioonidele ajutiste, mitte aga kaubandusliku organisatsiooni halvast tööst tingitud rahaliste raskuste puhul. Neid laene võidakse anda nii vajaliku omavahenditega osavõtu summa puudujäägi puhul kui ka Riigipangast saadud laenu tähtajaliste võlakohustuste katteks vajalike vahendite puudumise juhul.

Vahendite puudujääk omavahenditega osavõtuks võib tekkida suuremate kaubapartiide saamisel või terve rea plaaniliste kaubapartiide üheaegsel kaubanduslikku organisatsiooni saabumisel.

Näide (tarbijate kooperatiivi kohta). Kooperatiivi krediteeritakse 15% omavahenditega osavõtu teel kaupade eest tasumisel. Kooperatiivi arveldusarvel on raha 16 tuh. rbl. Tasuda tuleb maksunõue saadud suurema partii kaupade eest 140 tuh. rbl. suuruses — see nõuab omavahenditega arve katmist 21 tuh. rbl.

$\frac{140 \times 15}{100}$ ulatuses. Kuid kooperatiivi arveldusarvel on ainult

16 tuh. rbl., seega 5 tuh. rbl. vähem kui vajalik (21—16). Sel juhul võib Riigipank anda välja mitteplaanilise laenu omavahenditega osavõtu puudujäägi summa ulatuses, seega 5 tuh. rbl., ning kooperatiivil ei ole tarvis sattuda kartoteeki nr. 2 (jätta hankija arve tähtaegselt tasumata).

Teiseks võib tekkida tarvidus mitteplaaniliste laenude kasutamiseks siis, kui kaubanduslikust organisatsioonist mitteolenevaid põhjusil kaupade müük on takistatud (nagu hulgibaasidel plaanis ettenähtud vagunite mittesaamine jne.). Selle järeldusena ei laeku kaupade müügist summasid ja kaubanduslik organisatsioon ei suuda tähtaegselt tasuda Riigipangast saadud laenusid. Siin jälle Riigipank võib anda välja mitteplaanilise laenu, millega kaetakse tähtajaline võlakohustus. Kui-rahaliste raskuste tekkimise põhjused on tingitud kaubandusliku organisatsiooni enda halvast tööst (suurtes kogustes mitteminevaid ja seisvaid kaupu, kaubakäibe plaani süstemaatiline mittetäitmine jne.), siis loomulikult ei ole Riigipank õigustatud katma organisatsiooni halvast tööst tulenevaid maksuraskusi uute krediitide väljaandmisega. Mitteplaaniliste laenude tähtaeg on kuni 15 päeva.

Peale ülaltoodud krediitide omab suurt tähtsust eriti hulgi-kaubanduslikes organisatsioonides teel olevate arveldusdokumentide kindlustusel väljaantava krediidi kasutamine. Selle krediidi vajaduse kutsub esile kehtiv ja sagedamini tarvitav arvelduste viis. Nimelt aktsept-inkasso viis. Selle arvelduste viisi juures võtab summade laekumine müüdud kaupade eest teatud aja. Esiteks dokumentide vormistamiseks nii hankijat teenindavas kui ka ostjat teenindavas Riigipanga osakonnas on ette nähtud kokku 4 päeva, dokumentide liikumine postiteel panga osakondade vahel võtab teatud aja ja lõpuks mittekohalike maksunõuete aktseptimiseks on ette nähtud 3 päeva ning maksupikendus 7 päeva (maksupikendust ei võimaldata maksunõuete tasumisel viina, viinasaaduste, teraviljasaaduste ja naftasaaduste eest ning mõnel teisel eri juhul). Seega võib kuluda 2—3 nädalat, enne kui müüdud kaupade eest summa saabub hankijale. Selle vaheaja katteks ongi ette nähtud krediit teel olevate arveldusdokumentide kindlustusel.

Laenuandmine toimub järgmiselt: Pank annab laenu inkassoks esitatud maksunõuete kindlustusel ainult sel juhul, kui maksunõue on esitatud pangale mitte hiljem kui 3 päeva jooksul, arvates kaupade väljasaatmise momendist. Laenu ei anta kogu maksunõude summa ulatuses, vaid seda vähendatakse nn. mitte-

krediteeritavate elementide võrra (kasum, käibemaks). Seega antakse laenu plaanilise omahinna ulatuses.

Sellised maksunõuded paigutatakse Riigipangas eri kartoteeki, nn. A jaotusse (seal hoitakse alal maksunõuete ära kirjad, millised on kindlustuseks teelolevate arveldusdokumentide kindlustusel, väljaantavatele laenudele).

Maksunõude ära kirjale märgitakse peale väljaantud laenu tasumise tähtpäev.

Oletame, et maksunõue esitati 5. märtsil maksja nimele, kes asub punktis, kuhu postiliiklus võtab 4 päeva, siis selle maksunõude alusel väljaantud laenu tasumise tähtpäev määratakse $(2 \times 4) + (2 \times 2) + (3 + 7) = 22$ päeva, seega kuulub laenu tasumisele 28. märtsil.

Kuni maksutähtaja saabumiseni loetakse maksunõuded kindlustuseks väljaantud laenule (seega hoitakse kartoteegi A jaotus), olgugi, et nende järgi summad on laekunud ennetähtaegselt, või on saabunud teade, et ostja ei ole suutnud maksunõuet tähtaegselt tasuda summade puudumise tõttu tema arvel, aktseptist äraütlemine jne.

Dokumendid, mille tähtaeg on möödunud ja mille kohta on saabunud teade mittemaksmise põhjuste kohta, ei saa olla väljaantud laenudele kindlustuseks ja need võetakse kartoteegi A jaotusest välja.

Laenu arvet reguleeritakse tavaliselt iga 3 päeva järel. Seejuures võrreldakse kindlustuseks olevate maksunõuete kogusummat (milline on vähendatud mittekrediteeritavate elementide võrra) väljaantud laenusummaga.

Kui kindlustused ületavad laenu summa, antakse laenu juurde ja antav laenu summa kantakse organisatsiooni arveldusarvele. Kui aga kindlustus (maksunõuete summa A jaotus) osutub väiksemaks väljaantud laenusummast, nõutakse kindlustust ületav laenusumma sisse samuti organisatsiooni arveldusarvelt.

Kindlustuseks olevate maksunõuete summa võib osutada väiksemaks kui saadud laen sel juhul, kui viimase kolme päeva jooksul on maksunõuete järgi rohkem laekunud või nende laenu tähtajad on möödunud suuremas summas, kui selle aja jooksul moodustavad uued saadetised.

Näiteks oli viimasel reguleerimisel 3. mail jaotuses A maksunõuete summa (ilma mittekrediteeritavate elementideta) 300 tuh. rbl. ja samuti reguleeriti laenu arve võrdseks kindlustusele, s. o. laenuarvelt väljaantavad laenud moodustavad 300 tuh. rbl

6. mail on toimunud järjekordsel reguleerimisel jaotuses A järgmised muudatused. — Tähtaegade möödumise tõttu on kindlustusest välja langenud maksunõudeid 150 tuh. rbl. ulatuses. Uusi maksunõudeid on esitatud 100 tuh. rbl. ulatuses, kuid neist 10 tuh. rbl. ulatuses enam kui 3 päeva pärast kaupade välja saatmist. Järelikult on väljaantavaile laenudele kindlustuseks vastu võetud maksunõudeid 90 tuh. rbl. väärtuses (100—10). Seega moodustavad 6. mail kindlustused $300 - 150 + 90 = 240$ tuh. rbl. Võrreldes seda väljaantud laenuga 300 tuh. rbl. näeme, et laenu on väljas 60 tuh. rbl. enam kui kindlustused seda lubavad. Nimeetatud summa ulatuses nõutakse kaubanduslikult organisatsioonilt laenu tagasi, vähendades viimase arveldusarvet või selle mittetasumisel kantakse tähtjaks tasumata laenu arvele.

Teelolevate arveldusdokumentide laenudelt maksab organisatsioon 2% aastaliselt.

Eespool lühidalt toodud kaubanduslike organisatsioonide krediteerimise korrast näeme, et krediteerimise käigus on rakendatud Riigipanga poolt terav kontroll kaubanduslike organisatsioonide finants-majandusliku plaanipärase töö üle.

Iga kõrvalekaldumine finantsdistsipliinist ja arvelduste distsipliinist (müügist laekunud summade mitteõigeaegne üleandmine Riigipanka, kapitaalmahutuste teostamine käibevahendeist, debitoorse võlgnevuse tekkimine, raiskamiste ja puudujääkide esinemine jne.) peegeldub üsna kiiresti organisatsiooni maksuvõimes. Iga käibevahendi summa immobiliseerimine plaanis mitte ettenähtud sihituseks nõrgendab organisatsiooni maksuvõimet ja kutsub esile tähtjaks tasumata hankijate arvete ja Riigipanga laenude tekkimise.

Teiselt poolt ka kaubakäibepaanide mittetäitmine, ülenormatiivsete laoseisude tekkimine, seega ka kaubakäibe ringluse aeglustumine peegeldub omakorda organisatsiooni maksuvõimes.

Seega, et kaubanduslik organisatsioon püsiks maksuvõimelisena, mis on oluliseks teguriks ja õieti baasiks edukaks majanduslikuks tegevuseks, tuleb organisatsioonides kõigiti tugevdada plaanipärast tööd, finants- ja arveldusdistsipliini.

Selleks tuleb eriliselt panna rõhku:

- 1) võitlusele debitoorse võlgnevuse tekkimise vastu, selle hulgas ka puudujääkide ja raiskamiste vastu;
- 2) kauba-materiaalsete väärtuste plaanilisele ringlusele;
- 3) kasumiga töö kindlustamisele (kahjumiga töötavaid organi-

satsioone Riigipank ei krediteeri) ja omakäibevahendite osatähtsuse pidevale tõusule;

4) kõigi erisihituslike krediitide kasutamisele.

Samuti tuleb panna rõhku aruandluse täielikule korrastamisele ja bilansside õigeaegsele esitamisele Riigipangale.

Kui kaubanduslikes organisatsioonides suudetakse tagada eeltoodud nõuete täitmine, ei ole karta maksuraskuste tekkimist organisatsioonis, ja seega on loodud eeldused tarbijaskonna häireteta varustamiseks vajalike laiatarbekaupadega.

V. LEPP,
Eesti NSV Riigikontrolli
Ministeeriumi kontrolör

Kapitaalmahutuste finantseerimine.

Kehtiv kapitaalehituste finantseerimise süsteem näeb ette kapitaalmahutusteks assigneerimiste rangelt sihipärast kulutamist, kooskõlas riikliku plaaniga, ning pidevat kontrolli ehituste maksumuse alandamise ja kapitaalmahutusteks eraldatud vahendite efektiivse kasutamise üle.

Kõigis ettevõtteis on laiaulatuslikult arenenud võitlus tootmiskulude alandamiseks ja rahaliste ning materiaalsete ressurside kokkuhoiuks. Partei ja valitsuse üleskutse riiklike vahendite kulutamise kokkuhoiuks annab juba tulemusrikkaid tagajärgi. Kuid kapitaalmahutuste osas jääb sel alal veel väga palju teha. Meil puudub tarvilik võitlus ehituste maksumuse alandamiseks; siseressursside mobiliseerimise tähtsusele ei omistata küllaldast tähelepanu, kapitaalmahutusteks eraldatud vahendite kasutamisel ei peeta silmas selle efektiivsust, vaid vastupidi sellele — kapitaalmahutusteks eraldatud summad killustatakse hulga objektide vahel, mispärast nende objektide kasutamiselevõtmine viibib. Meil on küllaltki objekte, millistesse kapitaalmahutuste paigutamine toimub aastaid, millest tingituna ehitusmaksumus kallineb. Esineb juhtumeid, kus ehituse alustamisel ei arvestata finantseerimise võimalustega, mispärast ehitused jäävad pikema aja jooksul lõpetamata, mis oleks aga siiski välditav, kui kapitaalmahutuste plaanid oleksid koostatud reaalselt, kui oleks ehitusele võetud piiratud arv objekte. See tagaks nende kiire kasutamisele võtmise.

NSV Liidus on kapitaalvahutuste finantseerimise põhimiseks allikaks riigieelarve, kus akumulieruvad sotsialistliku majanduse säästud. Muudeks kapitaalvahutuste allikateks on kõigepealt amortisatsiooni eraldamised, kasumi osa, mis jäetakse ettevõtte käsutusse kapitaalvahutusteks, materiaalsed väärtused ja vahendid, mis on saadud vigastatud hoonete ja ehitiste lammutamisest. Eriti peatume amortisatsioonisummade eraldamiste juures. See finantseerimise allikas, samuti kui kasum, kasvab vastavalt objektide kasutamisele võtmisele ja seda intensiivsemalt, mida intensiivsemalt rakendatakse töösse uusi ettevõtteid. Loomulikult kasvab kapitaalvahutuste finantseerimises amortisatsioonisummade erikaal iga aastaga.

Sageli ei teosta riikliku kaubanduse organisatsioonid õigeaegset ja täielikku amortisatsioonisummade ülekandmist pank, takistades sellega nende sihipeärast kasutamist.

Tähtsat osa amortisatsioonisummade õigeaegseks ja täielikuks ülekandmiseks pank peab etendama nende vahendite korrapärane arvestamine ning arveala-töötajate poolt riikliku finantsdistsipliini täitmine.

Teiseks tähtsamaks kontrolli tingimuseks amortisatsioonisummade laekumise ja vastava ära kasutamise üle on aruandluse tähtjaks esitamine organisatsioonide poolt. Tähtjaks esitatud aruanded võimaldavad rahandusorganeile nende igakülgset ja õiget analüüsi.

Kapitaalvahutuste finantseerimise ülesanne on pandud eripankadele. Neis pankades keskenduvad kõik vahendid, mis on määratud plaanilisteks kapitaalvahutusteks: organisatsioonide omavahendid (amortisatsioon, kasum, siseressursside mobiiliseerimisest saadud vahendid jm.) ja eelarvelised assigneerimised.

Finantseerides kapitaalvahutusi akumulierivad eripangad kõiki kapitaalvahutusteks ettenähtud vahendeid ning teostavad kontrolli panga poolt väljaantavate vahendite sihipeärase, ökonoomse ja efektiivse kasutamise üle.

Kapitaalvahutuste alla kuuluvad: 1) kapitaaltööd, mis on seotud uute objektide ehitusega ja varem kasutamisele võetud põhivahendite laiendamise ja ümberehitusega, 2) põhivahendite soetamine.

Kapitaaltööd uue ehituse, laiendamise ja ümberehituse osas jagunevad omakorda projekteerimis-, ehitus- ja monteerimistöödeks.

Põhivahendite soetamine kujutab endast kulutusi mitmesuguste seadmete, inventari ja tööriistade ostmiseks, nende kasutamiseks põhivahenditena, mis omakorda jaguneb: a) seadmete soetamiseks, mis ei vaja monteerimist, b) tööndus- ja põllumajandusinventari, tööriistade, mõõduriistade ja muude seadmete soetamiseks, c) kulusteks tootev- ja tööloomade põhikarja soetamiseks, näiteks noor- või nuumkarjast loomade üleviimine põhikarja kooseisu.

Kapitaaltöid teostatakse hanke, majanduslikul või sega teel. Hanke korras annab organisatsioon (tellija), kelle jaoks täidetakse kapitaaltööd lepingu alusel tööde teostamise projekteerimis-, ehitus- või montaažiorganisatsioonile (tööhankijale). Majanduslikul teel teostatakse kapitaaltööd organisatsiooni enda jõuga. Segateel antakse osa töid tööhankijale, kuna osa teostatakse majanduslikul teel.

Kapitaaltöid võib teostada ainult kooskõlas kapitaalvahutuste plaaniga, tiitelnimekirjade, projektide ja eelarvete alusel.

Eripangad on kohustatud teostama ainult nende ehituste finantseerimist, mis omavad kehtivas korras kinnitatud eelarvet tehnilisele projektile ja tiitlit. Tiitli all mõistetakse objektide ja esemete kompleksi, mis võetakse ühiselt kasutamisele, kusjuures objekt kujutab endast hoonet, ehitist või seadist, mis kuulub peale selle kasutamisele võtmist iseseisvale arvestamisele. Tiitelnimekiri kujutab endast üksikute tiitlite loetelu ja on tõendavaks dokumendiks, et selles loetletud kapitaaltööd kuuluvad kinnitatud kapitaalvahutuste koostisse.

Elumajade, kultuurilis-olustikuliste, kaubandus-, konnaal- ja muude mittetöõndusliku iseloomuga hoonete ehitamine peab toimuma tüüpprojektide alusel. Kohalikele tingimustele kohandatud tüüpprojektide puudumisel — projektide ja eelarvete järgi, mis on välja töötatud kooskõlas üleliiduliste määrustega.

Eelloetletud ehitusobjektide projekteerimine peab toimuma projekteerimisorganisatsioonides, kellega tellija sõlmib vastava lepingu, jälgib projekteerimise käiku, võtab projekteerivalt organisatsioonilt vastu projekteerimis- ja eelarvematerjale, kontrollib nende kvaliteeti ja vastavust kinnitatud projekteerimisülesandele ning esitab need kinnitamiseks. Projekti kaitsmise ülesanne kinnitavas instantsis lasub projekti väljatöötanud projekteerival organisatsioonil.

Elumajade, kultuurilis-olustikuliste, kaubandus-, konnaal-

ja muude mittetöendusliku iseloomuga hoonete projekteerimist, mahuga üle 3000 m³, teostatakse järgmistes astmetes:

- a) projekteerimisülesanne skitsiga,
- b) sellele tehniline projekt ja eelarve,
- c) tööjoonised.

Ülalnimetatud objektide, mahuga alla 3000 m³, projekteerimist teostatakse järgmistes astmetes:

- a) projekteerimisülesanne ja skits koos eelarve-finantsilise arvestusega sellele,
- b) tööjoonised.

Üksikjuhtudel võib vastava ministri otsusel eelmärgitud limiit 3000 m³ olla lihtobjektide osas suurendatud kuni 8000 m³.

Projekteerimisülesandel on sihiks selgitada antud kohas kavatsetava ehituse majanduslikku otstarbekust, ehitusplatsi õiget valikut, samuti määratleda arhitektuurset alust. Projekteerimisülesande väljatöötamisel otsustatakse antud ehituse osas tüüpprojektide kasutamise võimalikkuse küsimus, selle mittevõimaluse korral aga töötatakse välja graafiline materjal (skits), mis annab kujutuse projekteeritava objekti plaanist ja fassaadist.

Graafiline materjal peab sisaldama: skemaatilise generaalplaani (mõõtudes 1 : 1000—1 : 1500), mittekorduvate korruste skitsilised plaanid, läbilõiked, peafassaadi (mõõtudes 1 : 500—1 : 200).

Tüüpprojektide kasutamisel antakse ainult skemaatiline generaalplaan, lisades juurde kasutatava projekti.

Projekteerimisülesandes määratletakse ehituse umbkaudne maksumus.

Kooskõlas kinnitatud projekteerimisülesandega töötatakse välja tehniline projekt, mis on iga ehituse jaoks põhimiseks dokumendiks, milles on lahendatud kõik tähtsamad tehnilised küsimused, määratakse projekteeritava objekti tehnilis-majanduslikud näitajad ja selle maksumus. (Objektide osas mahuga alla 3000 m³ on põhimiseks dokumendiks iga ehituse jaoks projekteerimisülesanne ja skits. Tehnilist projekti sel juhul välja ei töötata).

Tehniline projekt peab olema kompleksne ja sisaldama põhimisi tehnilisi lahendusi selle kõigis osades: arhitektuurse, ehituse, sanitaar-tehnilise jm. Tehniline projekt peab olema välja

töötatud vajaliku täiusega, mis võimaldab tellimiste tegemist põhilise sisustuse ja hoonete standardseile osadele.

Kinnitatud tehnilise projekti alusel töötatakse välja tööjoonised, mille koostamisel on keelatud kõrvalekaldumine kinnitatud tehnilisest projektist.

Eelarved tehnilisele projektile koostatakse ehituse kogu mahu kohta. Juhul, kui ehitust teostatakse järkude viisi, koostatakse eelarveid teostatava ehitusjärgu osas. Järgmiste järkude maksumus määratakse ligikaudsete arvestuste teel.

Kapitaalmahutuste liigid.

Kapitaalmahutused jagunevad vastavalt nende plaanimise ja finantseerimise korrale: plaanilisteks (tsentraliseeritud) ja plaanivälisteks ehk limiidivälisteks (detsentraliseeritud).

Plaaniliste kapitaalmahutuste alla kuuluvad kapitaalmahutused, mis on ette nähtud riiklikus kapitaaltööde plaanis, plaanivälisteks — kapitaalmahutused, mis teostatakse kooskõlas vastavate NSV Liidu RKN-i määrustega.

Kõigi plaaniliste kapitaalmahutuste finantseerimine toimub Kaubanduspanga kaudu. Kaubanduspangas keskendatakse kõik vahendid, mis on ette nähtud plaaniliste kapitaalmahutuste finantseerimiseks. Kaubanduspank saab nimetatud vahendeid: a) kaubandusministeeriumi süsteemi organisatsioonidelt amortisatsioonisummade eraldamistena (hoonetelt ja ehitistelt 2% ja renditud põhivahenditelt 25%) ja kasumitest eraldamistena (kooskõlas kinnitatud plaaniga), b) eelarvest assigneerimiste arvel.

Plaaniväliste (limiidiväliste) kapitaalmahutuste, mis teostatakse kooskõlas NSV Liidu RKN-i määrustega, finantseerimise allikateks on: a) finantsplaanis ettenähtud vahendid, b) abimajandite laiendamiseks ettenähtud vahendid, c) Riigipanga ja Kaubanduspanga laenu abimajandite laiendamiseks.

Plaaniväliste kapitaalmahutuste korras objektide ehituse puhul maksumusega üle 100 000 rbl., kogu eelarvega määratletav finantseerimise summa kantakse Kaubanduspanka eri arveldusarvele. Kõik kulutused nendele objektidele teostatakse ainult sellelt arvelt, Kaubanduspanga kontrolli all. Objektide ehituse puhul eelarvelise maksumusega alla nimetatud summa, toimub aga kulutuste tasumine organisatsiooni või ettevõtte arveldusarve kaudu.

Organisatsioonide kapitaalmahutusteks ettenähtud omavahendite ülekandmine Kaubanduspanka.

a) Arveldused kasumitest eraldamiste alal.

Kapitaalmahutusteks ettenähtud organisatsioonide omavahendid kantakse üle Kaubanduspanka kooskõlas säästude, amortisatsiooni ja teiste kapitaalmahutuste finantseerimiseks suunatavate vahendite tegeliku täitmise käiguga.

Kontrolli eesmärgil organisatsioonide omavahendite laekumise üle esitavad organisatsioonid kooskõlas tegelike säästudega hiljemalt aruandekuule järgneva kuu 27. kuupäevaks iga kuu raamatupidamise õiendid arvestatud amortisatsiooni ja säästusummade ning nende suunamise kohta NSV Liidu RKN-i poolt kinnitatud vormi kohaselt.

Amortisatsiooni, kasumi ja teiste kapitaalmahutusteks ettenähtud vahendite summad, mis on arvestatud bilansi järgi, kuid ei ole õigel ajal Kaubanduspanka üle kantud, nõutakse sisse organisatsioonidelt NSV Liidu Rahandusministeeriumi või tema kohalike organite kaudu vastuvaidlematus korras, kooskõlas NSV Liidu RRK ja NSV Liidu Riigipanga juhendiga 18. juunist 1943. a. nr. 369—6461.

Kapitaalmahutusteks ettenähtud säästude summad kantakse organisatsioonide poolt üle Kaubanduspanka iga kvartali esimesel kuul 20% suuruses, teisel kuul 35% ja kolmandal kuul — 45% suuruses kvartali finantsplaanist. Ülekandmist teostatakse iga kuu 10., 20. ja 29. kuupäeval võrdsetes osades.

Kaubanduspanka ülekandmiseks kuuluva kasumi ümberarvestust teostatakse iga kuu, lähtudes bilansi kasumi summast kvartali algusest möödunud ajavahemiku eest. Vähem või liigselt sissemakstud kasumi summa suhteliselt tegelikult kujunenud kasumile määratletakse igakuuliselt Kaubanduspanka esitatava raamatupidamisõiendiga.

Kvartali esimese kuu eest aruandlusandmete saamisel järjekordne teise kuu makse kas suurendatakse või vähendatakse ülekandmiseks kuuluva summa vahe võrra, lähtudes esimese kuu tegelikust kasumist. Tegelikult saadud kasumist sissemaksmisele kuuluv summa määratletakse raamatupidamisõiendis proportsionaalselt vahekorrale: a) kasumi summale, mis on ette nähtud kapitaalmahutusteks kooskõlas kvartaliplaaniga, ja b) kasumi üldsummale, mis on ette nähtud sama kvartali plaaniga. Seejuures ei tohi kahe kuu maksete summa ületada kvartaliplaanis

kapitaalmahutusteks ettenähtud kaht kolmandikku kasumi summast.

Samal viisil, lähtudes kvartali kahe kuu tegeliku kasumi aruandluse andmetest, määratletakse kvartali kolmandas kuus ülekandmisele kuuluva järjekordse makse suurenemist või vähenemist. Seejuures kvartali maksete üldsumma ei tohi ületada kooskõlas kvartaliplaaniga kapitaalmahutusteks ettenähtud kasumi summat.

Näide. Ettevõttele on plaanis ette nähtud kvartali kasum 1000 tuh. rbl., selle hulgas ehituseks 300 tuh. rbl., s. o. 30%.

Kvartali esimesel kuul maksti sisse Kaubanduspanka plaaniline makse 20% suuruses kvartaliplaanist, s. o. 60 tuh. rbl. Kvartali teisel kuul kuulub täiendavalt ülekandmisele 35%, s. o. 105 tuh. rbl. Esimese aruandekuu bilanss näitab, et tegelik kasum on kujunenud 250 tuh. rbl. suuruseks. Esimesel kuul kuulus ehituseks ülekandmisele 30% nimetatud summast, s. o. 75 tuh. rbl., tegelikult on aga üle kantud 60 tuh. rbl. Sellepärast kantakse teisel kuul koos plaanilise maksega 105 tuh. rbl. suuruses veel täiendavalt üle 15 tuh. rbl., s. o. kantakse üle 120 tuh. rbl.

Kvartali kolmandal kuul kuulus ülekandmisele 45% kvartaliplaanist, s. o. 135 tuh. rbl.

Bilanss kahe kuu eest näitab, et tegelikult kvartali algusest on kujunenud kasumit 800 tuh. rbl. suuruses. Sellest summast kuulus ehitusele ülekandmiseks 30%, s. o. 240 tuh. rbl., tegelikult aga üle kantud 60 tuh. rbl. ja 120 tuh. rbl., s. o. kokku 180 tuh. rbl.

Sel viisil peaks pank saama kolmandal kuul 195 tuh. rbl. (plaaniline maks 135 tuh. rbl., vähem makstud — 60 tuh. rbl.). Varem ülekantud 180 tuhande rublaga moodustas see 375 tuh. rbl. Kuna aga kvartaliplaanis oli ette nähtud sissemaksmiseks pank 300 tuh. rbl., siis kolmandal kuul peab üle kandma mitte 195 tuh. rbl., vaid 120 tuh. rbl.

Kui aga bilanss kahe kuu eest näitab vähemat kasumit, näiteks 500 tuh. rbl., siis kvartali kolmandal kuu kuulub ülekandmisele 105 tuh. rbl. (30% 500 tuhandest rublast = 150 tuh. rbl., järjekordne plaaniline maks 135 tuh. rbl., kokku 285 tuh. rbl., ülekantud 180 tuh. rbl., peab olema üle kantud 105 tuh. rbl.).

Kogu möödunud kvartali eest üle kandmata või liigselt ülekantud kasumi summa määratletakse kvartalil lõpul Kaubanduspanka esitatavas raamatupidamisõiendis.

Enne aasta lõppu panka üle kandmata kasumi summad nõutakse panga poolt sisse viivitamata raamatupidamisõiendi saamisel.

Liigselt ülekantud kasumi summad arvatakse panga poolt jooksva aasta järgmise kvartali maksete katteks, kui antud ettevõttele on järgmise kvartali plaanis ette nähtud omavahendite sissemaksu.

Muudel juhtudel tagastatakse liigselt ülekantud kasum ettevõttele.

Kokkuleppel maksja ja panga vahel liigselt ülekantud kasumi summad võib aasta jooksul ümber suunata üle kandmata jäänud amortisatsioonisummade katteks või vastupidi.

Liigselt ülekantud summad tagastatakse panga poolt ainult kvartali lõpuks kasutamata jäänud summade olemil.

Aasta lõppedes ei teosta pank aasta jooksul üle kandmata jäänud kasumi sissenõudmist ega liigselt makstu tagastamist.

b) Arveldused amortisatsioonisummade eraldamise alal.

Kapitaalmahutusteks arvestatud amortisatsioonisumma kuulub kõigi organisatsioonide ja ettevõtete poolt ülekandmiseks Kaubanduspanka, hoolimata sellest, kas need omavad käesoleval aastal kapitaalmahutusi või mitte. Kehtivate normide kohaselt kapitaalmahutusteks arvatud amortisatsioonisumma kantakse üle täielikult Kaubanduspanka, olenemata plaanis ette nähtud maksete summast ja kapitaalmahutuste mahust.

Amortisatsioonisummad kapitaalmahutusteks kantakse üle organisatsioonide ja ettevõtete poolt Kaubanduspanka igas dekaadis iga kuu 10., 20. ja 29. kuupäeval, kvartaliplaanis ette nähtud $\frac{1}{9}$ osa suuruses.

Kui kvartaliplaan on Kaubanduspankale esitamata, teostatakse makseid samadel tähtaegadel $\frac{1}{3}$ osa kapitaalmahutusteks ettenähtud amortisatsioonisumma suuruses, mis tegelikult on arvestatud viimase kuu eest, mille kohta on olemas aruanne.

Kui Kaubanduspanka ülekantud amortisatsioonisumma on suurem või väiksem summast vastavalt aruandele käesoleva kuu eest, nõutakse Kaubanduspanka poolt üle kandmata jäänud osa sisse, liigselt ülekantud aga arvatakse eelolevate maksete katteks. Liigselt ülekantud amortisatsioonisummade tagastamist ei teostata.

Ehituste finantseerimise kord kapitaaltööde teostamisel hanke korras.

Hanke korras kapitaaltööde teostamisel finantseerib Kaubanduspank ehitust lepingu alusel, mis on sõlmitud organisatsiooni ja hankija vahel.

Hankelepingute sõlmimise kord ehituste alal on määratletud «Eeskirjadega hankelepingutest ehituste alal».

Ehituse puhul, mille teostamine on arvestatud enam kui ühe aasta jooksul, sõlmitakse generaalleping kogu ehituse mahule kooskõlas tehnilise projekti ning eelarvega, mis määrab põhiliste objektide alustamise ja lõpetamise aegu. Selle generaallepingu piirides sõlmitakse aastalepingud antud aastal teostatavate tööde mahu peale.

Aastalepingute kohaselt täitmisele kuuluvate tööde maksumus määratletakse tehnilise projekti juurde kuuluva eelarve hindades, võttes arvesse ehituse maksumuse alandamise aastaülesannet.

Generaalhankija täidab ehitustöid oma jõududega või omakorda lepingute sõlmimise teel teiste ehitusorganisatsioonidega. Generaalhankija kannab vastutust tellija ees kõigi tööde täitmises. Ehituseks tarvilikud ehitusmaterjali-fondid antakse vahetult üle hankijale.

Tellijal teostab hankija poolt tööde täitmise mahu ja kvaliteedi üle järelevalvet kooskõlas tehnilise projekti ja eelarvega ja teostab tööde vastuvõtmist.

Tellijal on ehituseks assigneeritud rahaliste vahendite kasutaja ning teostab arveldusi hankijaga. Hanke korras tehtavate ehituste finantseerimist teostab Kaubanduspank:

- 1) hankijale avansside väljaandmise teel,
- 2) töökohale veetud või varutatavate konstruktsioonide ja detailide väärtuse tasumise teel,
- 3) vaheaktide tasumise teel,
- 4) tehtud tööde eest arvete tasumise teel.

Ehitusmaterjalide varumiseks ja muudeks ehituskuludeks kannab Kaubanduspank tellija ülesandel hankija eriarvele avansi 15% suuruses jooksva aasta tööde lepingulisest maksumusest. Avansi summa, selle ülekandmise tähtaeg ja kustutamise kord määratakse tellija ja hankija vahelises lepingus, lähtudes arvestusest, et avanss peab olema täielikult tagastatud aasta lõpuks, olenemata lepingu korras teostatud tööde mahust. Peale üldavansi tasub Kaubanduspank tellija poolt aktsepteeritud hankija

arvete järgi eelarvelise maksumuse töökohale veetud või varud ning ülesseadmiseks valmisolevate: metall-, raudbetoon- ja puukonstruksioonide, detailide, plokkide ja roobaste eest; b) kohaleveetud ja töökodades kokkumonteeritud elementide eest sanitaar-tehnilisteks töödeks. Tasutakse materjali hulga eest, mis ei ületa kolme kuu tarvet.

Ehitustööde peale, mis on täidetud iga kuu esimeseks ja teiseks dekaadiks, kirjutab hankija välja tellijale vahearve, mis tasutakse Kaubanduspanga poolt pärast selle tellija poolt aktsepteerimist ülekande teel hankija arveldusarvele.

Iga kuu lõpul on tellija kohustatud teostama tööde vastuvõtmist ja ülemõõtmist vormikohase vastuvõtuakti koostamisega. Vastuvõtuakti alusel kirjutab hankija välja arve hinnete kohaselt, mis on ette nähtud tehnilise projekti juurde kuulavas eelarves, mis pärast selle aktsepteerimist tellija poolt tasutakse Kaubanduspanga poolt.

Kuu jooksul tehtud tööde peale esitatud arvete tasumisel peetakse arve üldsummast kinni väljaantud avansi vastav osa, ülesseatud ja varem tasutud konstruksioonide ja detailide väärtus ning vaheaktide järgi makstud summad.

Kui ehituse tähtaeg lepingu kohaselt ei ületa kolme kuud, võib tellija erandjuhtudel tasuda tehtud töö eest kogu objekti lõpetamisel. Sel juhul tasub Kaubanduspank kuni lõpliku arvelduseni tellija poolt aktsepteeritud hankija vaheaktid (vastuvõtuakte juurde lisamata) lepingus ettenähtud määral ja tähtaegadel, kuid mitte enam kui 90% objekti eelarvelisest maksumusest.

Hankijale tellijalt kuuluvad summad vahearvete ja tehtud tööde peale väljakirjutatud arvete järgi kantakse tellija arveldusarvele. Sellelt arvelt maksab Kaubanduspank hankija poolt aktsepteeritud arved ehitusmaterjalidele, sisustustele, aga samuti hankija maksukorraldused muudeks ehituskuludeks.

Ehitusorganisatsioonide arveldused nende poolt ostetud materjalide, sisustuse ja osutatud teenuste eest teostuvad kehtivas üldkorras.

Mittekohalikel arveldustel kasutatakse inkasso-aktseptilist vormi, akkreditiive ja eriarveid. Kohalikud arveldused, olenevalt arve summast, teostuvad sularahas, maksukorraldustega, arveldustšekkidega ja inkasso-aktseptilise arveldusvormi korras.

Hankijate arvete tasumisel kontrollib Kaubanduspank materjalide ja sisustuse hindasid. Ehitusmaterjalide ja sisustuse kinnitatud hindade ületamise korral ei kuulu arved tasumisele.

Kapitaalmahutuste finantseerimise kord nende teostamisel majanduslikul teel.

Majanduslikul teel ehituste teostamisel kasutatakse:

- 1) ehituse finantseerimist vastuvõtuaktide järgi tegelike tööde täitmise ulatuses;
- 2) finantseerimist Kaubanduspanga poolt arvete ja korralduste tasumisel üksikute ehituskulutuse elementide järgi.

Finantseerimisel tegelike tööde täitmise ulatuses esitab ehitust teostav organisatsioon Kaubanduspanngale hiljemalt 20 päeva jooksul pärast aastase tiitelnimestiku kinnitamist õiendi jooksval aastal täitmisele kuuluvate üksikute objektide tööde mahu kohta, mis on alla kirjutatud ehitava organisatsiooni direktori ja ehituse juhataja poolt.

Ehitusmaterjalide varumiseks ja muudeks ehitusega seotud kuludeks annab Kaubanduspank kinnitatud finantseerimislimiidi arvel avanssi, mis kantakse ehituse arveldusarvele.

Avansi suurus määratakse igas kvartalis ehitaja organisatsiooni direktori poolt kokkuleppel Kaubanduspanngaga.

Iga kuu möödumisel teostatakse tehtud ehitus- ja montaaži-tööde vastuvõtmist ning koostatakse vastuvõtuakt ehitusjuhataja, ehitaja-organisatsiooni direktori või tema poolt volitatud isiku poolt.

Kaubanduspank kannab pärast akti saamist ja kontrollimist aktis arvestatud tehtud tööde väärtuse summa üle ehituse arveldusarvele.

Kvartali lõpul ja kvartali viimase kuu eest tööde vastuvõtuakti esitamisel väljaantud avanss kustutatakse. Juhul, kui seda ei ole võimalik täielikult kustutada, peetakse kustutamata osa kinni järgmises kvartalis järjekordse avansi ülekandmisel.

Finantseerimisel arvete ja korralduste tasumise teel üksikute ehituskulutuste elementide järgi ei ava Kaubanduspank ehitusele arveldusarvet, vaid tasub finantseerimislimiidi piirides aktsepteeritud arved materjalidele, sisustustele, konstruktsioonidele ja detailidele ning täidab korraldusi muudele ehituskulutustele.

Ehituskulutustest väljaspool kapitaaltööde plaane.

Väikeste ehitus- ja remonttööde teostamise korra lihtsustamiseks on lubatud nõukogude asutistel, majanduslikel, kooperatiivseil ja ühiskondlikel organisatsioonidel väljaspool neile kehti-

mapandud kapitaaltööde plaane teostada nende finantsplaanides ettenähtud vahendite või üleplaaniliste säästude ja siseressurside mobiliseerimise arvel järgmisi otsest majanduslikku efekti andvaid kulutusi:

1. Tegutsevate ettevõtete ja asutiste jaoks sisustuse, inventari ja seadmete soetamiseks hinnaga kuni 300 rbl. ühiku eest.
2. Töõndus- ja põllumajandusettevõtte remondiks ja väiksema-tekks korrastamiseks (kaasa arvatud sisustuse uuendamine ja asendamine) eeldusel, et nimetatud tööde eelarveline maksumus ei ületa 5000 rbl. ühe ettevõtte osas ja et nimetatud tööd teostatakse täielikult ühe aasta jooksul.
3. Kulutused ruumide ümberkorraldamiseks, sisustuse, inventari ja tööriistade soetamiseks kaubandus-, varustus-, varumis- ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtetele mitte üle 5000 rbl. aastas.

Kulutuste suurus üksikute ettevõtete liikidele määratakse ministri poolt.

4. Kulutused kioskite, einelaudade ehitamiseks ja liikuva sisustuse soetamiseks hooajaliseks kaubanduseks kuni 2000 rbl. ühiku eest.
5. Kulutused töõndus- ja transpordi-alamufondiks mitte üle 50% antud ettevõtte amortisatsiooni eraldamise summast.
6. Kulutused, mis on seotud noorkarja kasvatamisega (kulutused söödaks, ruumide korrastamiseks, hooldamiseks jne.) ja kulutused tootva ja töökarja soetamiseks hävinud, praagitud või müüdnud loomade asemele.
7. Kulutused ehituseks ja sisustuse ja inventari soetamiseks ettevõtte direktorifondi arvel tingimusel, et nimetatud tööde maksumus ei ületa ettevõtte direktorifondi üldsummat.
8. Kulutused looduslike õnnetuste tagajärjel hävinud varanduse taastamiseks — kindlustussumma suuruses.
9. Kulutused maaparanduseks ja mitmeaastaste istikute hooldamiseks.
10. Tegevettevõtete ja asutiste kulutused pehme inventari (vaibad jne.), iga liiki mööbli, iga liiki kantselei-sisustuse (kirjutus-, arvemasinad jne.) — eelarvelistele asutistele eelarves määratud summade piirides, isemajandavaile aga — kõrgemalseisva organisatsiooni poolt neile kinnitatud eelarvete piirides.

Tööde korraldamise plaanid (projektid).

Iga tööndusliku ettevõtte ja elamu ning kultuurilis-olustikulisel otstarbega objekti ehitus peab teostuma algusest peale varem väljatöötatud plaani (projekti) kohaselt.

Ehituse teostamise plaaniga määratakse:

- a) ehituse teostamise kalenderplaani tervikus, kui ka selle üksikute objektide osas;
- b) eeltööde loetelu, maht ja tähtsused, mida on tarvilik teostada ehitusplatsil ja väljaspool seda;
- c) ehitus- ja montaažitööde maht ja nende jagunemine kalendaarses lõikes;
- d) ehituse vajadus tööjõus ja ehitusvahendites (materjalides ja detailides, seadmes, elamisfondis jm.) ning allikad ja selle tarviduse katteplaani;
- e) otstarbekamad ehitus- ja montaažitööde teostamise viisid ja üksikute ehitusprotsesside korraldamine.

Eeltööde õigeaegseks teostamiseks ja ehituse hoogsa arendamise võimalikult otstarbekamaks korraldamiseks teostatakse ehituse korraldamise küsimuste väljatöötamist projekteerimisülesande ja tehnilise projekti koostamisel ja ehituse teostamise protsessis järgmises korras:

1) projekteerimisülesande koostamisel ilmnevad ehituse teostamise põhimised tingimused ja esmajärjekordsete eeltööde maht (põhimiselt väljaspool ehitusplatsi), milliseid peab teostama enne tehnilise projekti kinnitamist;

2) tehnilise projekti koostamisel töötatakse välja ehituse korraldamise üldplaani (projekt), mis määrab kindlaks ehituse teostamise kalenderplaani, tööjõu ja materiaalsete vahendite vajaduse ehitusel, eeltööde mahu ja tähtsused ehitusplatsil, üldplaanis väljatöötatud materjalid on tehnilise projekti koostise osaks ning neid kasutatakse ehitusplatsil eeltööde läbiviimisel (teed, laod, ajutised ehitised jm.), vajalikul määral finantseerimise määramiseks aastate lõikes ja selle kindlustamiseks tarvilike ressurssidega;

3) ehituse teostamise protsessis töötatakse välja ehituse korraldamise tööplaani (projektid), mis on operatiivsete (kuu-, dekaadi- ja sega-) plaanide koostamise aluseks; üksikute objektide ehituse korraldamise tööprojektid töötatakse välja järkjärgult kooskõlas ehituse hoogsa arendamisega, kuid sellise arvestusega, et see iga objekti osas oleks koostatud enne tööde alustamist.

Ehitusorganisatsiooni poolt töötatakse välja aasta alguseks ehitusplatsil teostatavate tööde aastagraafik, mis näeb ette tööde hoogsa laiendamise korra objektidel, kindlustades tööplatsil oleva tööliiskaadri ja töövahendite võimalikult ratsionaalsema ära- kasutamise.

Ehituste korraldamise küsimuste väljatöötamisel peab olema kindlustatud järgmiste ehituse tähtaegade lühendamine, ehitus- maksumuse alandamine ja ehituse kvaliteedi parendamist soodustavate põhimõtete täitmine:

- a) ehituselolevale ettevõttele kehtimapanud käikulaskmise plaani täitmine; ressursside ja kaadri koondamine käikulastud objektidel ja tsehhide kompleksne ekspluatatsiooni viimine (koos tsehhe teenindava majapidamisega);
- b) ehitustähtaegade lühendamine kiirtööviiside rakendamise teel: üldehitus-, eri- ja montaažitööde graafiku tihendamise ja kooskõlastamisega, kokkupandavate ehitusdetailide ja val- mis poolvabrikaatide maksimaalse kasutamisega;
- c) maksimaalne tööde mehhaniseerimine;
- d) ehituse plaanimine, mis kindlustab ehitusobjektile pideva tööde teostamise kogu aasta jooksul;
- e) ajakohaste tööviiside kasutamine, paremate stahaanovlaste ja eesrindlike tööliste kogemuste kasutamine.

Tootmisprogrammi täitmise analüüs.

Tootmisprogrammi täitmise andmed tööde mahu osas on olu- liseks materjaliks ehitusorganisatsiooni töö tähtsamate kvalita- tiivsete näitajate uurimisel. Kooskõlas sellega on tarvilik:

1. Kindlaks teha tööde maht ja lõpetatud ehitusobjektide tegevusse rakendamise plaanide täitmine.

Selleks kontrollida kapitaaltööde plaani täitmist tervikus kui ka üksikute tähtsamate objektide osas ja selgitada, kas tööde teostamise käik neil objektidel kindlustab nende õigeaegset töösse rakendamist. Selgitada kapitaalmahutusteks plaanis ettenähtud assigneeringute sihipärast kasutamist.

Mitteliimittsete kapitaaltööde analüüs teostatakse lahus plaani- listest kapitaalmahutustest, kusjuures peab kontrollima nende tööde finantseerimise allikate seaduspärasust.

2. Selgitada lõpetatud ehitusobjektide plaanis ettenähtud tegevuse rakendamise tähtaegade rikkumise juhtumeid. Iga tege- vusserakendatud objekti osas teha kindlaks teostatud kulutuste vastavus plaanilisele maksumusele ning selgitada, kas ei leidnud

aset ehitus- ja montaažitööde mahu piiramine vahendite kasutamiseks sisustuse ja seadmete soetamiseks kõrgema hinnaga kui plaanis ette nähtud. Peale selle kontrollida, kas ei leia aset tegevusse rakendamise plaani summaline täitmine tegevusse rakendatud objektide maksumuse kallinemise arvel.

3. Kontrollida, milliseid abinõusid on tarvitusele võetud tootmisprogrammi täitmise paremate näitajate saavutamiseks — defitsiitsete materjalide asendamise osas vähemdefitsiitsetega, ehitusseadeldiste parema kasutamise osas ja muude abinõude rakendamise teel, mis soodustavad ehituse võimaluste ja olemasolevate vahendite maksimaalset ärakasutamist antud töödemahu täitmiseks.

Töötotlikkuse ja töötasufondi analüüs.

Töötotlikkuse ja töötasufondi näitajaid analüüsitakse töötasufondi õige kasutamise kontrollimiseks vastavalt töötotlikkuse tasemele ja tööaja reservide avastamiseks.

Tööjõu ja töötasufondi kasutamise näitajate hindamist teostatakse arvesse võttes töödemahu plaani täitmist.

Selleks on tarvilik:

1. Võrrelda ühe tööliste aasta keskmist ja keskmist päevast tööjõudlust aruandelisel aastal suhteliselt plaanilise tööjõudlusega ja tegeliku tööjõudlusega möödunud aruandelisel perioodil, samuti ka teiste, samalaadilist ehitust teostavate organisatsioonide andmetega.

2. Võrrelda tööjõu kasutamise plaanilisi ja aruandelisi näitajaid ning kindlaks teha tööaja kadusid.

3. Võrrelda abiettevõtete tööliste keskmist tööjõudlust eelmise aasta andmetega ning selgitada tööliste kasutamise efektiivsust.

4. Kontrollida töötasufondi kasutamist ning teha kindlaks selle kõrvalekaldumine plaanist, arvestades selle ümber täidetud tööde mahule.

5. Kindlaks teha ebatotlikkude väljamaksude juhud üldisest töötasufondist, mis on tingitud normaalsetest töötingimustest kõrvalekaldumisest (ületunnitöö, tööseisakud).

6. Kontrollida insener-tehnilise personali, teenistujate ja noorema teenindava personali töötasufondi kasutamist, võrreldes

plaaniga ja möödunud aasta aruandeliste andmetega. Selgitada kõrvalekaldumise põhjused: tasumäärade tõstmine, koosseisude kasv, preemiate väljamaksmine jne.

Ehituse omamaksumuse analüüs.

Kapitaalehituse omamaksumuse analüüs peab kindlaks tegema omamaksumuse plaani täitmise taseme, selgitama normatiividest kõrvalekaldumise põhjused ning avastama majapidamises olevad reservid ehituse maksumuse alandamiseks.

Ehituse omamaksumuse analüüsi tuleb teostada järgmises korras:

1. Teha kindlaks ehituse omamaksumuse plaani täitmine ja selgitada eelarvelistest normatiividest kõrvalekaldumised üksikute tootmiskulutuste liikide järgi.

2. Võrrelda plaanilisi sääste, mis on arvestatud plaaniliste normatiivide alusel, tegelikult saadud kasumi summaga.

3. Kindlaks teha materjalide hindade muutmise mõju ehituse omamaksumusele, võrrelda täidetud tööde mahule kulutatud materjalide väärtust jooksva aruandelise perioodi hindades; sama materjalide väärtusega eelnenud perioodi hindades.

4. Kontrollida materjalide ja seadmete eelarvelistest hindadest kinnipidamist ning selgitada, milliste tegurite mõjul tekkis tegelik hindade kõrvalekaldumine plaanilistest. Selleks kindlaks teha (eelarvelise dokumentatsiooni ja jooksva arvepidamise andmeil) peamised tegurid, mis mõjutasid kõrvalekaldumise määra: riiklike väljamishindade rikkumine, transpordikuludes eelarve ületamine veokauguse ja tariifidest ülemaksete arvel, antud tingimustes mitteefektiivsete transpordi liikide kasutamise tagajärjel. Kindlaks teha omatranspordi kasutamise efektiivsus.

5. Võrrelda ehitus- ja montaažitööliste töötasufondi (lõppbilansi lisa 1 osa 1) põhitegevuse kuludes näidatud töötasu summaga (vorm 28-ks) ning teha kindlaks töötasu summa, mis on kantud limiteeritud jooksvate kulude alla. Saadud andmeid võrrelda eelnenud perioodiga ning selgitada tekkinud muudatuste põhjusi tööliste töötasu erikaalu osas, mis on kantud limiteeritud jooksvate kulude alla.

6. Teha kindlaks limiteeritud jooksvate kulude eelarveline summa (vorm 28-ks, III osa) ning võrrelda seda plaanis ettenähtud jooksvate kulude summaga (vorm 28-ks, IV osa). Kui plaanilised normatiivid ületavad eelarvelisi, teha kindlaks kõrvalekaldumise põhjused jooksvate kululiikide lõikes.

7. Teha kindlaks vorm 28-ks osa IV ja V andmeil administratiiv-majanduskulude suurus, mis on kantud põhitegevusele, ning võrrelda tegelikke näitajaid plaaniga ja eelmise aruandelise perioodiga.

8. Teha kindlaks mittetootlike kulutuste ja ebaperemehelikkusest tingitud kahjude maht ja erikaal, nagu: seisakute eest tasumine, trahvid ja viivised, puudujäägid jne.

9. Kontrollida abiettevõtete toodangu ja teenuste omahinda, võrrelda tegelikke kulusid eelneva aasta aruandlusandmetega ja sama produktsiooni omahinnaga teistes tööndusharudes, kus antud toodanguliik on põhimiseks produktsiooniks. Teha kindlaks kõrvalekaldumise põhjused ja selle toodangu tootmise otstarbekus ehituse abiettevõtteis.

10. Kontrollida koosseisulise distsipliini ja administratiiv-majanduskulude eelarve täitmist.

H. PAUTS,
Tallinna Polütehnilise Instituudi
õppejõud.

Transpordimajandid Eesti NSV kaubandus-organisatsioonides.

Neljas stalinlik viisaastak on pidevalt avardanud nõukogude kaubandust. Eriti tähtsaks etapiks oli partei ja valitsuse 14. dets. 1947. a. määrus rahareformi ja vabakaubandusele ülemineku kohta. Rubla ostujõu järsk suurenemine ja samaaegne hindade alandamine tõstsid tugevasti töötajaskonna reaaltasu, mis omakorda mõjus kaubakäivet suurendavalt, eriti selle naturaalse väljenduses. Kuid see partei ja valitsuse hoolitsus elanikkonna eest ei väljendu ühekordse aktina: 1948. a. jooksul toimus veel rida hindade alandamisi, aga ulatuslikumaks selles suhtes osutus 1. märtsi 1949. a. määrus. Mainitud määrusega teostatud hindade langus tähendab rahvale üleliiduliselt 71 miljardit rubla, Eesti NSV osas ca 436 milj. rubla säästu.

Järgmine ulatuslik toidu- ja tööstuslike massikaupade riiklike jaehindade alandamine riiklikus kaubanduses¹ toimus 1. märtsil 1950. aastal, mille tagajärjel, arvestades ka samasuguse hindade

¹ NSV Liidu Ministrite Nõukogu ja ÜK(b)P Keskkomitee määrus 28. veebr. 1950. a. Avaldatud „Noorte Hääles“ nr 52, 1. märtsil 1950. a.

alanemisega kolhoositurul ja koöperatiivkaubanduses, elanikkond võib aasta jooksul vähemalt 110 miljardit rubla.

Juba esitatud momentidestki saab mõistetavaks linna- ja maaelanikkonna üha suurenev ja mitmekesisuv nõudmine hüviste järele. Tööstus- ja põllumajandustoodangu hoogus kasv on tarbijaskonna nõudmiste rahuldamise materiaalseks baasiks. Kaubanduse kui vahendaja ülesandeks jääb kaupade juhtimine tootjailt tarbijateni, kusjuures transpordile langevad ülesanded pole sugugi väikesed. Elanikkonna kultuurne teenindamine, kaubakäibe ja käibekiiruse suurendamine sõltub suurel määral transporditööst. Kaubakäibe kasv on seotud vedude suurendamisega, see omakorda nõuab tõsisema tähelepanu pööramist vedude kvalitatiivsele küljele. Kaubad peavad saabuma jaevõrku küllaldastes kogustes, õigeaegselt ja üldreeglina regulaarselt. Suurt tähtsust transpordis omab veokiirus ja kauba kulgemisteede ratsionaalsus. Mida vähem aega on kaubad teel, seda kiiremini ringlevad kaubandusorganisatsioonide käibe vahendid ja vähenevad kaubakaod. Transport avaldab suurt mõju ka käibekuludele ja rentaablusele ja ei saa unustada, et transpordi ratsionaalne kasutamine on olulisemaks käibekulude taseme madaldamise abinõuks.

Tavaliselt tuleb kaubandusorganisatsioonidel kasutada kõiki peamisi transpordiliike, kusjuures valdav osa vedudest (harilikult kuni 85%) teostatakse oma, kaubandusorganisatsiooni käsutusse antud veovahenditega. Viimased teenindavad peamiselt ainult oma organisatsiooni käitisi, kuid võivad sooritada ka mittekaubalisi operatsioone, s. o. vedusid teistele organisatsioonidele. Kaubandusorganisatsiooni veovahendite ekspuaterimist juhib isemajandamise põhimõttel töötav transpordimajand, mis vastavalt oma suurusele ja raamatupidamise organiseerimisele kannab transpordikontori või -sektori nime. Kuna kaubandusorganisatsioonil tuleb vedusid teostada raadiusega üks kuni mitukümmend kilomeetrit ja väiksemis või suuremas kogustes, siis tavaliselt koosneb veopark nii hobuveokeist kui ka autodest, mistõttu kõneldaksegi kaubandusorganisatsiooni auto- ja hobutranspordist. Omal ajal levitatud «teooria», nagu oleks hobutransport iganenud ja likvideerimisele kuuluv, on tege- likkuses täielikult kummutatud, sest hobutranspordi kasutamine kaubandusorganisatsiooni lühivedude teostamisel aitab vedude ratsionaalsemaks korraldamiseks palju kaasa.

Arvestades transpordimajandite suure osatähtsusega kauban-

duorganisatsioonide üldises veokäibes, järelikult nende tugeva mõjuga kaubandusorganisatsioonide tegevusele üldse, tuleb mainitud majandite tööle pöörata tõsist tähelepanu. Käesoleva kirjutise ülesandeks on iseloomustada transpordimajandite tegevust Eesti NSV kaubandusorganisatsioonides. Vaatluse alla on võetud Eesti NSV Kaubandusministeeriumi ja ETKVL-i kui tähtsaimate kaubandussüsteemide struktuuri kuuluvad transpordimajandid. Kahjuks peab juba varakult ütleva, et küllaldaste materjalide puudumisel ei saa küsimust käsitleda vajaliku põhjalikkusega, mistõttu peab piirduma orienteeriva ülevaate kujundamisega.

Auto- ja hobutranspordi tegevuse edukuse kindlustajaks on vastav plaanimistöö. Selles on tähtis osa veokäibe plaanisel, millega määratakse kaubandusorganisatsiooni füüsiline veokäive, s. o. kaupade sisseveo hulk bruto-tonnides. Füüsilisse veokäibesse lisatakse teatavasti veel abitootmiskäitiste veod, ehitusmaterjalide veod remontideks, kuid ka transpordi enda teenindamiseks vajalikud veod. Füüsilise veokäibe määramisele peab järgnema transpordi-veokäibe kui kõikide vedude kogusumma plaanimine. Nimelt ei sõltu vedude suurus ainult kaupade massist, vaid ka kaubavoolu suundadest. On paratamatuid, normaalseid korduvaid vedusid, mis tuleb plaanis ette näha, näiteks keeruka sortimendiga kauba vedu raudteelt lattu ja hiljem laost kauplusse jne. Transpordi veokäibe plaanile tonnides järgneb vedude plaanimine tonnkilomeetris, mille määramiseks tuleb uurida üksikuid veosuundi ja leida keskmine veokaugus kilomeetrites. Nii kujuneb veokäibe plaan, mis näitab kaubandusorganisatsiooni veokäivet tonnides ja tonnkilomeetrites (t/km).

Edasi tuleb transpordimajandi ekspluatatsiooniplaanis määrata vedude maht, mille sooritab kaubandusorganisatsioon ise. See sõltub muidugi pargi võimsusest ja pargi kasutamise tehnilis-ekspluatatsioonilistest näitajatest. Transpordimajandi osatähtsuse järele organisatsiooni üldisest veokäibest hinnataksegi majandi töö efektiivsust.

Jälgides kaubandusorganisatsioonide veokäibe plaanmist, ilmneb, et see pole nõutaval tasemel nii kaubandusministeeriumi kui ka ETKVL-i süsteemis. Kaubastud ja tarbijate kooperatiivide maakondlikud liidud sõlmivad hankelepinguid väga loiult ja puudulikult, mistõttu kaubandusorganisatsioonidel puudub ülevaade organisatsiooni saabuvate kaupade ja nende liikumis-

suundade kohta. Saabuva kvartali eel kaubandusorganisatsioonid tihti ei tunne ega tea, milline on nende plaanilise jaekäibe kaubakate. Järelikult ei saa olla juttu reaalsest veokäibe plaanist organisatsioonile tervikuna ja transpordimajandi osatähtsuse leidmises selles. Veokäibe plaan puudub transpordimajandite sõna tõsisel mõttes. Sellises olukorras peavad transpordimajandid kõrgemalt poolt saadud veokäibe plaanilisi näitarve täitma huupi; käitismajandusliku plaanamise puudumisel või paremal juhul selle puudulikkusel ei tunta konkreetseid teid ja võimalusi plaaniülesannete täitmiseks.

Lüngad veokäibe plaanides tingivad transpordimajandite tegevuses teise väga olulise pahe, nimelt ei koostata tuludekulude eelarvet. Transpordimajandid on isemajandamise põhimõttel töötavad käitised, kes normaalselt peavad andma säästu. Tuludekulude eelarveta on aga võimatu teostada majandi korralikku juhtimist ja võitlust t/km omahinna alandamise eest. Tuludekulude eelarve puudumine võimaldab «minnalaskmise» meeolude tekkimist, üksikute kululiikide normatiivide ületamist eriti töötasufondi osas jne. Näiteks ületas Tallinna Toidukaubastu töötasufondi 1948. a. autotranspordi osas 33% ja hobutranspordi osas koguni 102,5%. Tulemuseks oli t/km omahinna kõrge tase nii auto- kui ka hobutranspordis, kusjuures hobutranspordi t/km omahind ületas autotranspordi t/km omahinna rohkem kui neljakordselt. Koos pargi kasutamist iseloomustavate kvalitatiivsete näitavate madala tasemega oli kokkuvõttes olukord selline, et Tallinna Toidukaubastu ületas transpordikulud 0,45%.

ETKVL-i süsteemis ei pea paljud tarbijate kooperatiivid kooperatiivi transpordi kohta analüütilist arvestust. See võimaldab käibekuludes transpordikulude kergemeelset paisutamist ja raskendab t/km omahinna selgitamist. Jääb aga tavaliseks nähtuseks, et kooperatiivide transport töötab kahjumiga. ETKVL-i transpordi osakond ei nõua kooperatiividelt analüütilise arvestuse sisseseadmist, kuna Tsentrosojuz seda ei nõudvat. Kuid siin võib öelda, et Tsentrosojuz pole seda ka keelanud. Tarbijate kooperatiivide transpordivahendite ratsionaalsema kasutamise organiseerimiseks on ETKVL-i transpordiosakonnal järelikult abinõusid olemas. Siin tuleb veel märkida, et mõnede maakondlike liitude transpordikontorid (näit. Järvamaa TKML) juurutavad kooperatiivides analüütilise arvestuse sisseseadmist,

teisest küljest teevad paljud tarbijate kooperatiivid seda omal-
algatuslikus korras.

Sagedamini esinevaks kulunormide ületamise alakš on üle-
kulutused bensiinis. Näiteks töötas Narva Kaubastu 1948. a.
igas kvartalis keskmiselt 250 liitri ülekuluga (I kv. — 201 l,
II kv. — 237 l, III kv. — 281 l, IV kv. — 240 l). Kuid see on
õnneks ka ainuke «tüüpiline» näide, sest mõne teise organisatsi-
ooni juures on bensiini ülekulutused väikesed ja juhuslikud.
Enamik organisatsioone töötab tähelepanavate säästudega
(Pärnu Kaubastu, Tallinna Tööstuskaubastu jt.).

Töötasufondi ülekulutused esinevad peamiselt hobustranspordi
osas. Väärnähtuste vastu saab edukalt võidelda tükitöötasu keh-
timapanemisega voorimeestele analoogilistel alustel autojuhti-
dega. Seda on juba teinud näiteks ETKVL-i autobaas, ja tule-
mused pole pettumust valmistanud.

Tulude-kulude eelarvete puudumise tõttu pole võimalik t/km
plaanilise omahinna võrdlemine tegelikuga. Viimase üldiseks
iseloomustuseks võib aga öelda, et Eesti NSV Kaubandusminis-
teeriumile alluvais kaubandusorganisatsioonides on see väga
erinev nii absoluutarvus kui ka muutumise dünaamikas, väljen-
datuna %-des. Autotranspordi omahind on kõrgem Tallinnas
asuvail transpordimajandeil. Edasi järgnevad alanemise suunas:
Pärnu, Tartu, Viljandi, Rakvere ja Narva Kaubastu. Võrreldes
üksikute transpordimajandite t/km omahinda ühe tonni keskmise
veokaugusega ilmneb omahinna suurenemine keskmise veokau-
guse vähenemisel. Nii on t/km omahind kõrgem Tallinna Tööstus-
kaubastus, samal ajal on keskmine veokaugus ca 8 km, mis on
süsteemi lühemaid. Narva Kaubastu omab madalaima t/km
omahinna, kuid keskmine veokaugus ületab seal 13 km. Oma-
hinna on Narva järel parim Viljandi Kaubastu, kus keskmine
veokaugus ulatub 17 kilomeetrit (süsteemi kõrgeim).

Selline t/km omahinna olenevus veokaugusest on muidugi
loomulik. Kuid peab märkima, et Tallinna Tööstuskaubastu
transpordimajandi omahind on siiski silmapaistvalt kõrge, üle-
tades teiste organisatsioonide oma 2—5-kordselt. Üks põhjusi
näib olevat madal tonnaaži kasutamise koefitsient, mille tõstmi-
seks võiks kaasa aidata ulatuslikum hobustranspordi rakenda-
mine (seni omab kaubastu arvuka autopargi kohta ainult kaks
hobust) ja järelvankrite kasutuselevõtmine näiteks mööbliveol.
Kõrge omahind on aga tingitud ka autopargi halvast seisun-
dist, mistõttu oli vaja teostada rida remonte.

Võitlust omahinna alandamise eest ei pea Eesti NSV Kaubandusministeeriumi süsteemi transpordimajandid järjekindlalt ja ühtlase edukusega. See nähtub alltoodud tabelist.

1947. aastaga võrreldes on mitmed majandid omahinda tunduvalt alandanud (Tallinna Toidukaubastu, Tallinna Toitlustust, Tartu ja Pärnu kaubastud), sellevastu Tallinna Tööstuskaubastu t/km omahind on tugevasti tõusnud, kusjuures üksikuis kvartalteis on suuri erinevusi. Analoogilist pilti on märgata ka

Eesti NSV Kaubandusministeeriumi süsteemi kaubandusorganisatsioonide t/km omahinna dünaamika 1948. a.

(%-des 1947. a. suhtes).

Kaubandusorganisatsioon	1948. a.				Aasta keskmine
	I kv.	I p.-a.	III kv.	IV kv.	
1	2	3	4	5	6
1. Tallinna Toidukaubastu	91,7	91,1	93,6	92,3	92,3
2. Tallinna Tööstuskaubastu	127,0	104,2	110,4	145,0	110,5
3. Tallinna Toitlustust	55,8	56,4	61,5	78,5	65,7
4. Tartu Kaubastu	66,1	80,5	84,8	90,6	93,1
5. Pärnu Kaubastu	81,7	80,0	71,1	154,0	94,3
6. Viljandi Kaubastu	128,6	116,0	184,0	117,0	141,1
7. Rakvere Kaubastu	100,0	95,6	94,2	107,2	98,5
8. Narva Kaubastu	156,0	134,0	117,0	190,0	134,0
9. Kohtla-Järve Kaubastu	—	—	—	—	—
10. Hulgibaas	109,3	118,7	135,4	—	126,0

Narva ja Viljandi kaubastute juures. Taolisteks kõikumisteks võivad olla objektiivsed põhjused, kuid suured erinevused tulevad tavaliselt puudulikust võitlusest omahinna alandamise eest. Omahinna arvutamisel tehakse tihti vigu, mis ilmneb isegi esitatud tabelist: Tartu Kaubastu 1948. a. keskmine omahind on suurem kui omahinnad sama aasta üksikuis kvartalites.

ETKVL-i süsteemi transpordimajandite omahindade kohta puuduvad küllaldased andmed, kuid kuuldavasti kõikuvat need enamvähem ühtlasel tasemel. ETKVL-i Autobaasi t/km omahind on igatahes madalam kui Eesti NSV Kaubandusministeeriumi süsteemi kuuluvate transpordimajandite omahinnad Tallinnas. Selline olukord pole aga seletatav Autobaasi ratsionaalsema tööga, vaid ennekõike selle kaugemate veomaadega.

Vaadeldes transpordimajandite tegevuse juhtimist Eesti NSV Kaubandusministeeriumi ja ETKVL-i poolt, näeme järgmist:

Kaubandusministeerium annab kaubandusorganisatsioonidele ja nende transpordimajandele plaanilised näitajad vedude kohta tonnides ja tonnkilomeetreis, eraldatult auto- ja hobustranspordile, töötajate arvu ja töötasufondi, edasi näitajad autoremondi ja autokummide remondi kohta ja tehnilis-ekspluatatsioonilistest näitajatest autopargi osas pargi tehnilise valmisoleku, pargi kasutamise ja läbijooksu kasutamise koefitsiendid, hobupargi osas pargi kasutamise ja läbijooksu kasutamise koefitsiendid. ETKVL annab allapoole plaanilised ülesanded veokäibeks tonnides ja tonnkilomeetrites, kusjuures ei anta mingeid normatiive tehnilis-ekspluatatsiooniliste näitajate kohta. Seega jääb mulje, et keskused pööravad transpordimajandite tööd iseloomustavatele kvalitatiivsetele näitajatele vähe tähelepanu. ETKVL annab alluvaile organisatsioonidele plaanilised näitajad ainult veokäibe kohta, sest rohkem Tsentrosojuz ETKVL-ile ei anna. Süsteemi transpordiosakond ennast vabatahtlikult täiendavate näitajate andmiseks allapoole ei vaeva. Kuid kas just sellest faktist lähtudes pole vajalik suunata autopargi ekspluateerimist nii, et transpordimajandid ei tunneks endid omapead olevaina, vaid oleksid sunnitud pidevalt võitlema autopargi kvaliteediliste näitajate igakülgse tõstmise eest? Vastavate tegelike näitajate toomine aruandluses ei täida oma ülesandeid, kui need pole võrreldavad plaanilistega. Pealegi jäävad sellised aruandlused formaalseiks, vajaliku tähelepanuta ja töötlemiseta keskuses. Maakondlikud liidud ja tarbijate kooperatiivid ei suhtu vastavate näitajate väljatoomisse küllaldase tõsidusega, sest mille muuga on näiteks seletatav see, et Türi Tarbijate Kooperatiivi tonnažikasutamise koefitsient oli 1948. a. 1,2?

Kaubandusministeeriumi süsteemi kuuluvate kaubandusorganisatsioonide transpordimajandid peavad oma tegevuses silmas pidama selliseid väga tähtsaid näitajaid, nagu pargi tehnilise valmisoleku koefitsient, pargi kasutamise ja läbijooksu kasutamise koefitsiendid. Siin on transpordimajanditel juba rohkem konkreetseid ülesandeid, mille täitmise eest on tarvis pidevalt võidelda, mille eest nad on vastutavad. Kuid on kahju, et plaaniliste näitajate hulgas pole tonnaži kasutamise koefitsienti. See igatahes soodustab nähtusi, et näiteks 3-tonnine auto sõidab ringi mõnesaja kilogrammise koormaga, milleks on väikese mahuline kaup. Samuti soodustab tonnaži kasutamise koefitsiendi puudumine ükskõikset suhtumist järelevankrite kasutamisse.

Kuna Eesti NSV Kaubandusministeeriumi poolt süsteemi transpordimajandele antud plaanilised näitajad on kaunis mitmepalgelised, kusjuures nende andmisel on püütud võimalikult täpselt arvestada iga üksiku majandi auto- ja hobupargi suurusega ja tehnilise seisukorraga, siis saab juba vastavate plaaniliste ja tegelike näitajate võrdlemisel hinnata majandite 1948. a. töö kvaliteeti. Selleks järgnevalt mõningaid märkmeid.

1. Tallinna Toidukaubastu. Organisatsiooni auto- ja hobupark on süsteemi võimsaim. Spetsiaalsete veovahendite puudumisel piirdub transpordimajandi osatähtsus kaubastu üldises veokäibes siiski ainult ca 50 protsendiga: 1948. a. veoplaani täitis transpordikontor a) autotranspordi alal: tonnides — 105,5%, t/kilomeetris — 94,0%, hobuveo alal: tonnides — 92,3%, t/km — 97,7%. Muude näitajate osas on autopargi töö (plaani täitmine %-des) järgmine:

Näitajad	I kv.	Esimene poolaasta	III kv.	IV kv.	Aasta keskmine
1	2	3	4	5	6
1. Pargi tehnil. valmisoleku koefitsient	100	106	121	120	113
2. Pargi kasut. koef.	91	91	95	88	91
3. Läbijooksu kasut. koef.	100	100	103	95	99

Seega on Tallinna Toidukaubastu Transpordikontor hästi hoolitsenud oma autopargi tehnilise korrasoleku eest. Vastav koefitsient on pidevalt paranenud, osalt siiski ainult III ja IV kvartalis toimunud paari auto mahaakteerimise arvel.

Pargi kasutamine jääb plaanilisest mõnevõrra maha. Samuti on aasta viimases kvartalis takerdunud läbijooksu kasutamine. Sellest hoolimata ulatub kaks viimast näitajat kõrgemale süsteemi keskmisest tasemest. Kõrgena püsib aga t/km omahind, samuti ei ulatu töö hobutranspordis plaaniliste näitajateni.

Võrreldes 1947. aastaga on kontori veokäive suurenenud. Autotranspordi osas on veetud tonnide arv tõusnud 38%, t/km-te arv — 17%, mis katavad mõneprotsendilise languse hobutranspordis. Koefitsientides on olukord märkimisväärsete muutusteta.

2. Tallinna Tööstuskaubastu. Tähtsamad näitajad transpordikontori autopargi osas olid 1948. a. järgmised (andmed %-des plaanilisest):

Näitajad	I kv	Esimene poolaasta	III kv.	IV kv.	Aasta keskmine
1	2	3	4	5	6
1. Tehnil. valmisoleku koefitsient	75	78	83	81	82
2. Pargi kasut. koef.	72	75	77	70	74
3. Läbijooksu kasut. koef.	86	90	91	94	92
4. Vedu tonnides	100	84	76	74	80
5. Vedu t/km-tes	87	102	65	59	80

Autopark sisaldab mahaakteerimisele kuuluvaid veoautosid. Sellest on suures osas tingitud madalad pargi tehnilise valmisoleku ja kasutamise koefitsiendid. Viimane on süsteemi halvim.

Mõlemas näitajas on siiski märgata kergelt paranemise tendentsi, mis saavutati arvukate remontide abil. Kerge negatiivne hälbimine on läbijooksu kasutamises. Veoplaani täitmine libiseb allamäge nii tonnides kui ka t/km-tes. Seega on Tallinna Tööstuskaubastu Transpordikontoril vaja tõsiselt pingutada autopargi kõigis esitatud näitajais.

Hobustranspordi osas on plaaniline pargi kasutamise koefitsient aasta keskmisena 1,0, milleni pole tegelikult jõutud (kerge alatäitmine ei takista siiski kaubastul esikoha saamist süsteemis). Veoplaani täitmine ja läbijooksu kasutamine jätavad samuti soovida.

Võrreldes 1947. aastaga on transpordikontori töö suurenenud: tonnides 37%, t/km-tes — 23 %. Autopargi läbijooksu kasutamine on paranenud, kuid halvenenud on tehnilise valmisoleku ja pargi kasutamise koefitsiendid.

3. Tallinna Toitlustust. Trusti transpordimajand täitis 1948. a. veoplaani autotranspordi osas järgmiselt: kaupu veeti tonnides 109,2%, t/km-tes 90%. Hobustranspordi osas olid vastavad arvud 96 ja 80%. Seega on plaanilised ülesanded vedude osas enamikus jäänud täitmata, kuid veetud tonnide üldarv katab plaanilise. Autopargi läbijooksu kasutamise koefitsient 0,87 on süsteemi paremaid. Selline tähelepanuväärne näitaja saavutati eeskätt ringsõitude organiseerimisega. Keskpärased ja üleplaanilised on tehnilise valmisoleku ja pargi kasutamise koefitsiendid, millistes, võrreldes 1947. aastaga ja 1948. a. üksikute kvartalitega, toimus pidev paranemine. Kuid ainult rea autode mahaakteerimiste arvel (autopark vähenes aasta jooksul peamiselt autode mahaakteerimiste arvel 43%).

T/km omahinnas ilmneb kvartalidest kvartalisse pidev tõusutendents, millisele nähtusele tuleb transpordimajandil pöörata rohkem tähelepanu.

4. Tartu Kaubastu. Organisatsiooni transpordimajandi autopark täitis 1948. a. veoplaani tonnides 94% ja t/km-tes 72,8%. Hobustranspordil olid vastavad näitajad 66,4% ja 72,6%. Koefitsientides antud plaanilisi näitajaid pole üheski osas saavutanud ei auto- ega hobustransport. Ka ei anna lootusi paranemiseks koefitsientide muutumine üksikuis kvartales. Eeltoodust järeldub, et käsitletaval transpordimajandil on töö parandamiseks vaja teha tõsisemaid pingutusi. Eriti kehtib see autopargi tehnilise korrastamise kohta, kus vastav koefitsient oli ainult 83% plaanilisest.

5. Pärnu Kaubastu. Transpordimajandi autopark täitis 1948. a. veoplaani tonnides 118,3% ja t/km-tes 64,1%, hobupargi saavutuseks olid vastavad protsendid 111 ja 61. Võrreldes 1947. aastaga veeti kaupu tonnides 144%, kuid t/km-tes oli paariprotsendiline langus.

Autopargi tehnilise valmisoleku ja kasutamise koefitsiendid on süsteemi kõrgeimad. Need püsivad pidevalt tähelepanuväärasel tasemel ja sellistena ületavad plaanilisi näitajaid. Ka läbijooksu kasutamine on hea (koef. 0,75). Töötulemused hobupargiski pole halvad. Tundub, et Pärnu Kaubastu transpordimajand väärrib aega süsteemi parima nime, millise edu saladusest peaksid teised transpordimajandid olema huvitatud.

Häirivalt mõjub ainult t/km omahinna järsk tõus IV kvartalis.

6. Viljandi Kaubastu. Transpordikontori autopargi 1948. a. veoplaan täideti tonnides 111% ja t/km-tes 66,4%. Hobupargis olid vastavad arvud 86,2 ja 65,2. Kokkuvõttes täideti veoplaan tonnides, ületades 1947. a. oma ca 15 protsendiga.

1948. a. veoplaanis tonnides oli hobustranspordi osatähtsus 32%, milline on süsteemi kõrgemad. Autopargi suurenemisega aasta jooksul 83% võrra langes hobupargi osatähtsus vedudes, kuid halvenesid ka autopargi tehnilise valmisoleku ja kasutamise koefitsiendid. Antud koefitsientide ajutine langus on teataval määral tingitud teistelt organisatsioonidelt ülevõetud masinate suhteliselt halvast seisundist. Ilmselt negatiivsem on aga autopargi läbijooksu kasutamise halvenemine 0,81-lt III kvartalis 0,59-le IV kvartalis.

Hobustranspordi töö osatähtsus oli IV kvartalis 15,4% plaanilistest tonnidest ja 37,8% plaanilistest t/km-tes. Need arvud

vihjavad hobupargi koondamise vajadusele autopargi tugeva suurenemise tõttu.

7. Narva Kaubastu. Autotransport täitis aasta veo-
plaani tonnides 126,2% ja t/km-tes 91,5%. Tehnilise valmisoleku
plaaniline koefitsient ületati ca 13%, samuti ületati läbijooksu
plaaniline kasutamine. Pargi kasutamise koefitsient on alataide-
tud 4%. Hobutransport täitis veoplaani tonnides 141,7% ja
t/km-tes 121%. Samal ajal oli hobupargi kasutamise koefitsient
0,45, kusjuures näiteks 1948. a. I kvartalis oli seisupäevi 63%
üldisest hobupäevade arvust. Seega tundub transpordipargi töös
alakoormatust, eriti hobupargi osas. Aasta lõpuks vähendatigi
hobuste arvu 20%, kuid veoautode arv kasvas 14%, mis madal-
das kohe pargi kasutamise koefitsienti.

8. Rakvere Kaubastu. Autovedude aastaplaan tonni-
des täideti 127%, kuid t/km-tes ainult 71,0%. Plaaniliste koe-
fitsientideni ei jõudnud transpordisektor üheski näitajas.

Eelpooltoodud lühiülevaatest Eesti NSV Kaubandusministeeriumi kaubandusorganisatsioonide osas selgub, et üldiselt on transpordimajandid täitnud veoplaanid tonnides, neid kohati isegi tunduvalt ületades. Samal ajal on plaanilised ülesanded t/km-tes enamikus jäänud täitmata. Sellest võib teha järelduse, et viimased näitajad on plaanitud suurtena — keskmised veokaugused ei võimalda nende täitmist.

ETKVL-i osas puuduvad täpsemad andmed üksikute organi-
satsioonide kohta. Kokkuvõtlikud materjalid siiski näitavad, et võrreldes 1947. aastaga on süsteemi veod tonnides suurenenud 37% ja t/km-tes 54%. Pargi kasutamise koefitsient on tõusnud 27% ja läbijooksu kasutamine on paranenud 3%. Tonnaži kasutamises esineb mõneprotsendiline langus. Võrreldes Eesti NSV Kaubandusministeeriumi süsteemiga on ETKVL-il pargi kasutamise koefitsient madalam, kuid läbijooksu kasutamine tunduvalt kõrgem.

Kohaliku toodangu laiatarbekaupade hindade kujundamine.

Vastavalt määrusele on keelatud müüa kohaliku tööstuse poolt toodetavaid laiatarbekaupu, millele ei ole kinnitatud hindu.

Hinnad oma põhilaadilt jagunevad kahte pearühma: üleliidulised ühtsed jaehinnad, ja kohalikud hinnad.

Üleliidulised ühtsed jaehinnad kehtivad peaaegu kõigi tähtsamate toidu- ja tööstuskaupade kohta ja need on avaldatud vastavais NSV Liidu riiklikes jaehinnakirjades.

Neid tooteid toodetakse ja turustatakse üleliiduliste standardide — ГОСТ-ide ja OCT-ide järgi.

Kaupade kohta, mis ei ole ette nähtud üleliidulistes hinnakirjades, kinnitatakse hinnad Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt, ja väiksema tähtsusega toodete hinnad vastava volituse põhjal Eesti NSV Kaubandusministeeriumi poolt.

Uue toote valmistamisele asumisel koostatakse ettevõttes toote kohta plaanikalkulatsioon ja saadetakse see koos toote prooviga ja hinna kinnitamise ettepanekuga läbivaatamiseks vastavalt alluvusele oma peavalitsusse. Kalkulatsiooniga ja ettepanekuga esinenud ettevõtte juhataja vastutab kalkulatsiooni ja ettepaneku tõepärasuse eest.

Kalkulatsioon peab haarama täielikult kõiki kulutusi, mis on läinud toote valmistamiseks.

Siinjuures peavad kalkulatsioonis esinevad kulutused olema märgitud sääraselt, et neid oleks hõlpus detailset lahti šifreerida ja kontrollida nende tõepärasust.

Kalkulatsioon peab hõlmama järgmisi tähtsamaid kululiike:

1) põhimaterjal, 2) abimaterjalid, 3) töötasu, 4) seaduslikud juurdearvutused töötasule, 5) üldkulud, 6) kasum, 7) käibemaks, 8) kaubanduslik juurde- või mahahindlus ja 9) eelarveline juurdehindlus.

Summeerides punktide 1—9 summad saame taotletava jaehinna. Kalkulatsiooni õigsuse kontrollimise hõlbustamiseks on

tingimata vajalik koostada ja esitada andmed paralleelselt kogu plaanitava toodangu kohta, ja välja arvutada kulutused toote ühikule.

1. Põhimaterjali kulu peab andma selge ülevaate toote ühikule kulunud materjalide kogusest ja selle hinnast, kusjuures kao protsent peab vastama kehtivaile normidele.

2. Abimaterjalide osas tuleb toimida analoogiliselt põhimaterjalidele.

3. Töötasu juures tuleb märkida kogu tööprotsessis esinenud töötajate poolt tehtud töö faasid, ära märkides need töö kulgemise järjekorras, näidates töötajate kategooria, tunnitasu suuruse ja kulutatud tööaja.

4. Seaduslikud juurdearvutused töötasule on puhtaritmeetiline tehing, sest need arvutatakse kindlaksmääratud protsendis töötasudelt.

5. Üldkulud arvestatakse raamatupidamise andmeile rajanevalt, vastavas protsendis töötasudest, mis on kinnitatud peavalitsuse poolt. Üldkulud hõlmavad tootmisega seoses olevaid kulusid, mis ei ole kalkulatsioonis detailselt näidatud eri kuliikidena. Siia kuuluvad näiteks: tsehhikulud, kõrgema astme organite ülalpidamise kulud, amortisatsioon, küte, valgustus, tootmisvahendite korrastamise kulud, ruumide korrashoid, kaadri ettevalmistamine jne.

Kululiigid p. 1—5 annavad kokku tootmise omakulu.

6. Kasum (sääst) lisatakse kindlaksmääratud protsendis tootmise omakuludele, mille tulemusena saame tööstuse oma hinnaga. Kasumi (säästu) suurus ei tohi ületada 10% tootmise omakuludest.

Majanduspoliitika vajadustest tingituna tuleb pidada teatud vahesid tööstuse väljalaske- ja jaehinna vahel.

Näiteks kehtib suur vahe viina ja tubaka väljalaske- ja jaehinna vahel, mis laekudes riigi tuludesse kasutatakse ära kultuurkaupade tootmise forsseerimiseks odavama hinnaga. Nimetatud vahe väljalaske- ja jaehinna vahel moodustabki käibemaksu, mis annab vahendid valitsusele suunata vajalike tarbeesemete tootmist.

7. Käibemaksu suuruse ja selle arvutamise menetluse kohta tuleb kalkulatsiooni koostamisele asumisel muretseda tõend

kohalikust rahandusosakonnast, et vältida maksustamisel arusaamatusi.

Käibemaksustamisel on järgmised erinevad moodused, mis on kindlaks määratud vastavalt toote liigile ja materjalile, millest see on valmistatud:

- 1) käibemaks väljalaskehinnast, 2) käibemaks jaehinnast, 3) käibemaks jaehinnast — miinus kaubanduslik mahahindlus, 4) eelarveline vahe, 5) eelarveline juurdehindlus.

Väljalaskehind ühtib omahinnaga juhul, kui toode ei kuulu maksustamisele käibemaksuga. Kuid kui toode kuulub maksustamisele, siis on väljalaskehinnaks toote omahind pluss käibemaks.

Käibemaksustamisel «väljalaskehinnast» tuleb arvutada nn. protsendiga «sajast», milleks kasutame järgmist valemit:

$$V = Om + \frac{Om \times M}{100 - M}$$

(Omahind — Om , väljalaskehind — V , protsendimäär — M).

Käibemaksustamisel «jaehinnast» kehtib eelmises näites toodud valem järgmise muudatusega: V asemel jaehind — J .

Enne arvutusele asumist tuleb aga käibemaksu määr ja tootele kehtimapanud kaubandusliku mahahindluse määr liita, seega M koosneb käibemaksu määrast pluss kaubanduslik mahahindlus.

Käibemaksustamisel «jaehinnast miinus kaubanduslik mahahindlus» kehtib esimeses näites toodud valem muutmatul kujul, kuna mahahindluseta jaehind on sisuliselt sama, mis väljalaskehind.

Käibemaksustamisel «eelarvelise vahe näol» maksustamine kehtib nende toodete kohta, milledele on kinnitatud üheaegselt nii väljalaskehind kui ka jaehind. Seega ei sünni maksustamine siin protsendiliselt, vaid kindlaksmääratud summas.

Viimase käibemaksustamise liigi moodustab «eelarveline juurdehindlus», mille arvutamiseks liidame väljalaskehinnale eelarvelise juurdehindlusena vastavale tootele kehtimapanud protsendimäära.

Kõik eespooltoodud käibemaksu vormid tasub tööstus enne kauba saatmist kaubandusorganisatsioonide ladudesse.

Kaubanduslikud juurde- või mahahindlused on ette nähtud kaubandusorganisatsioonidele kindlaksmääratud protsentides käibekulude katteks ja akumulatsiooniks. Neil juhtudel, kus kinnitamiseks esitatakse hinnataotlus uue kau-

baliigi kohta, millele ei ole veel kaubanduslikku mahahindlust kehtima pandud, tuleb seda taotluses eraldi märkida, kusjuures kinnitamiseks esitatava mahahindluse ulatus peab olema põhjendatud.

Kaubanduslikud juurdehindlused kehtivad nende kaupade kohta, milledele on kinnitatud ainult väljalaskehind. Nimetatud kaubad pärinevad kõik kohalikust tööstusest ja neid maksustatakse eranditult käibemaksuga väljalaskehinnast.

Kaubanduslikud juurdehindlused on samuti protsendiliselt kindlaks määratud ja lisatakse vastavas suuruses kaubandusorganisatsiooni poolt väljalaskehinnale.

Üleliidulised hinnakirjad on kehtima pandud kõik jaehindades, kuna kohaliku toodangu kohta kehtimapanud vastavalt käibemaksustamise viisile kas jae- või väljalaskehind.

Eelarvelise juurdehindluse määr tuleb kalkulasioonis ikkagi välja arvutada ja ära märkida, kuigi kinnitamisele kuulub nende kaupade juures, kus see kehtib, ainult väljalaskehind ilma eelarvelise juurdehindluseta. Nimetatud viisil koostatud kalkulasioon annab sel juhul lõpliku pildi, kuna jaehind on siis täielikult välja toodud. (Üksikasjaline kirjutus käibemaksustamise kohta vt. «Nõukogude Kaubandus» nr. 4/1945. a.).

Kui kalkulasioonid on eespooltoodud tingimustele vastavalt koostatud, ja esitatud koos toote prooviga ja hinnataotlusega tootja-ettevõtte poolt oma peavalitsusele kinnitamiseks, alustab peavalitsus uue toote kalkulasiooni ja kaubaproovi analüüsi, milleks kontrollib:

1. Kas kaubaproov vastab kaubandusvõrgu ja seega ühtlasi tarbijate nõuetele?
2. Kas toode õigustab kõiki tema valmistamiseks kulutatud materjale ja tööd?
3. Kas olemasolev ja teelolev toormaterjal garanteerib toote pideva ja laitmatu kvaliteedi?
4. Kas toode vastab üleliiduliselt kehtimapanud standardidele?
5. Kas kalkulasioonile juurdelisatud tehniline kirjeldus ja tehnilised tingimused on kõikehaaravad ja annavad võimaluse hilisema toodangu kvaliteeti ja tehnilisi tingimusi kontrollida?
6. Kas esitatud proovieksemplari juures ei ole võimalik rakendada veel mingit täiendust, parandust, mustri muutust jne.

Peale toote proovi analüüsi kontrollitakse kalkulasiooni reaalsust. Teostatakse parandusi seal, kus avastatakse kehtivatest normidest mittekinnipidamisi ja likvideeritakse kõik ebatäpsused.

Arvestatakse toote jaehind maal (nende kaupade kohta, kus see kehtib). Kooskõlastatakse üleliidulistele tingimustele vastavalt taara ja franko tingimused. Koostatakse täpsed vorminõuete kohased tehnilised tingimused vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Eesti Vabariikliku Standardiseerimise Komisjoni juhendile.

Uuelt valmistama hakatav toodang tuleb tervikuna võtta vastavatesse standardiseerimise töö plaanidesse, seega hinnakinnitamise taotluse esitamisel peavad juba täiesti vorminõuete kohased tehnilised tingimused olema juurde lisatud.

Eesti Vabariikliku Standardiseerimise Komisjoni poolt on standardiseerimistööde ja tehniliste tingimuste koostamise korra kohta välja töötatud juhend, mis on brošüürina müügile ilmunud, ja mille kohaseit tuleb rakendada kogu toodangu kohta kinnitatud standardid ja tehnilised tingimused, mida nõutakse hinnataotluse juures kui kalkulatsiooni lahutamatu osa.

Kui tootja-ettevõtte hinnataotlus, kalkulatsioonid, toote proov ja tehnilised tingimused on igakülgsest kaalutud, parandused ja täiendused teostatud, ja kui antud tootele ei leidu hinda üleliidulistes hinnakirjades, esitatakse hinnataotlus vastava ministeeriumi poolt ENSV Kaubandusministeeriumile koos toote prooviga kahes eksemplaris.

Eesti NSV Kaubandusministeerium analüüsib omakorda hinnataotlust, kalkulatsioone ja kaubaproove; võrdleb toodet varem esitatud samalaadsete proovidega; kontrollib toote tehnilisi tingimusi, võrdleb toodet üleliidulistes standardides esitatud nõuetega; jälgib, kas toote hind on kooskõlas üleliidulistes hinnakirjades samalaadsete toodete hinna tasemega.

Kui toode ei vasta kvaliteedi- või turunõuetele, ei esita ENSV Kaubandusministeerium hinnataotlust kinnitamiseks ja teatab taotlevale ministeeriumile keelduvast otsusest ja selle motiividest.

Kui aga toode osutub vastuvõetavaks kvaliteedilt ja on turunõuete kohane, esitab ENSV Kaubandusministeerium hinnataotluse kinnitamiseks Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuvale Hindade Komisjonile koos omapoolsete lisaettepanekutega, täienduste ja parandustega.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuv Hindade Komisjoni koosseis kinnitatakse Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt kuueliikmelisena järgmiste ministeeriumide esindajaist:

Esimees: Ministrite Nõukogu esindaja.

Liikmed: a) Kaubandusministeeriumi esindaja, b) Rahandusministeeriumi esindaja, d) Kohaliku Tööstuse Ministeeriumi esindaja, e) Toiduainete Tööstuse Ministeeriumi esindaja ja f) Põllumajanduse Ministeeriumi esindaja.

Hindade Komisjon vaatab läbi hinnataotluse, võrdleb tootjaminiisteeriumi seisukohta Kaubandusministeeriumi seisukohaga ja koostab hinnamääramise projekti.

Hindade Komisjoni otsused tehakse lihthääleenamusega. Häälte poolenemisel on otsustav komisjoni esimehe hääl. Hindade Komisjoni otsus esitatakse kinnitamiseks Eesti NSV Ministrite Nõukogule, kusjuures igal komisjoni liikmel on õigus nõuda, et ühes komisjoni otsusega esitataks tema eri seisukoht Eesti NSV Ministrite Nõukogule.

Alles pärast hinna kinnitamist Eesti NSV Ministrite Nõukogus omab ettevõtte õiguse uut toodet turule lasta.

Uued hinnad avaldatakse pidevalt «Eesti NSV Teatajas» eesti ja vene keeles koos tehniliste tingimustega lühendatud kujul.

Vastava volituse põhjal omab ENSV Kaubandusministeerium õiguse hindu kinnitada väiksema tähtsusega toodetele, nagu mänguasjadele, mitmesugustele majapidamistarbeile, ilukarbi-kestele jne.

ENSV Kaubandusministeeriumi poolt kinnitatud hinnad tehakse teatavaks kirjalikult hinnataotlejale, Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuvale Hindade Komisjonile ja ENSV Rahandusministeeriumile.

Pärast hinna kinnitamist säilitatakse toote proov ENSV Kaubandusministeeriumis, et oleks võimalik kvaliteediliste kahtluste korral kinnitatud toote prooviga hilisemat toodangut võrrelda.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu määruse nr. 934
alusel määratavad hinnad.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu määrusega nr. 934, 28. novembrist 1946, («Eesti NSV Teataja» nr. 60 — 1946. a.) kooperatiivse kaubanduse arendamise kohta toiduainete ja tööstuskaupade alal linnades ning töölisasulates, ja toiduainete ning laiatarbekaupade tootmise suurendamise kohta kooperatiivsete ettevõtete poolt, asetati kooperatiivettevõtetele suured ülesanded laiatarbekaupade toodangu tõstmisel.

Nimetatud määruse alusel on antud õigus Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariiklikule Liidule, Eesti NSV Invaliidide Kooperatsiooni Nõukogule ja Põllumajanduslike Ühistute Liidule

organiseerida linnades ja töölisasulais toidu- ja tööstuskaupade müüki vabalt kujunevate hindadega. Samuti on kehtima pandud eri kord nimetatud organisatsioonide ja linnade ning maakondade kohaliku tööstuse ettevõtete poolt nende endi varutud toorainetest ja jäätmetest valmistatud laiatarbekaupade hindade kinnitamiseks, mis sünnib järgmiselt.

Hinnad ülalnimetatud tooteile kinnitatakse:

1. Tarbijate kooperatsioonis — Eesti Tarbijate Kooperatiivide Vabariikliku Liidu poolt.
2. Töõnduslikus kooperatsioonis — vastavate liitude poolt.
3. Invaliidide kooperatsioonis — Eesti NSV Invaliidide Kooperaatsiooni Nõukogu poolt.
4. Linnade ja maakondade kohalikus tööstuses — vastavate linnade ja maakondade täitevkomiteede poolt.

Et ära hoida konjunktuurilisi kõikumisi ja võimalikku ebatervet võistlust kokkuostul — moodustasid eespoolnimetatud organisatsioonid omavahelise konventsioonibüroo, kus vajaduse järgi kokku tulla ja kokkuleppel määratakse kindlaks kokkustuhinnad kõige lähema tuleviku kohta.

Määruse nr. 934 alusel kehtimapandud hinnad alluvad peale tavalises korras teostatava hinnakontrolli ka veel erilisele kooperatiivkaubanduse inspektuurile.

Määruse nr. 934 alusel kehtimapandud jaemüügihindu tuleb rangelt eraldada riiklikest jaemüügihindadest, sest nende kujundamine sünnib täiesti eri alustel.

Alates Eesti NSV territooriumi vabastamisest 1944. a. kuni 1948. a. sügiseni on kinnitatud kogukas hulk uusi hindu uudistoodangule, s. o. ca 7000 artikli kohta. See peegeldab meie kohaliku tööstuse toodangu jõudsat kasvu ja laiatarbekaupade valiku ulatust. Arvestades tööstuse üha hoogsamat arengut, tuleb senisest sagedamini tegelda uute hindade määramisega ja omahinna alanemise tõttu järjest alandada aegunud hindu. Selleks, et õigeaegselt teostada ümberhindlusi ja alati omada hindade materjale kodifitseeritud kujul enda käsutuses, tuleb kaubandusorganisatsioonidel sisse seada hindade kartoteek seal, kus see seni veel puudub. Ilma hindade kartoteegita, kus alati kõik hindade muudatused on läbi kantud, ei ole mõeldav kaubandusorganisatsiooni laitmatu töö kultuurse nõukogude kaubanduse arendamisel. Praegugi esineb veel juhtumeid, kus nii tööstusettevõtteid kui ka kaubandusorganisatsioonid on turustanud kaupu kinnitamata hindadega. Et täielikult likvideerida hindade rikkumisi, teostatakse pidevat

hinna kontrolli kõigi kaubandussüsteemi lülide juures. Hindade kontrolli teostajateks on Riigikontrolli Ministerium, Riiklik Kaubanduse Peainspektor, ametiühingud, Kaubandusministerium, täitevkomiteed, samuti on õigustatud ja ka kohustatud hindade kontrolli teostama kõik ühiskondlikud organisatsioonid. Ka iga üksik tarbija peaks teatama vastavale organile igast hinnarikkumisest.

Asetleidnud hinna rikkumise puhul peab hinnarikkuja tekinud hinnavahe tasuma riigi tuludesse, millele lisandub veel süüdlasele karistus vastavalt hinnarikkumise iseloomule ja ulatusele.

Loomulikult peab ennekõike tootva ettevõtte administratsioon jälgima, et rangelt kinni peetaks nende poolt toodetavate kaupade hindadest.

Hinnakontrolliga on orgaaniliselt seotud ka kaupade kvaliteedi kontroll, samuti kontroll kaupade õige markeeringu kohta.

Lakkamatu ja järjekindla hindade ja kauba kvaliteedi kontrolliga peame saavutama olukorra, kus enam ei esine hindade rikkumisi ega mittekvaliteetset kaupa.

A. UDAM,
ETKVL-i org.-revideerimise osak.
juhataja.

Isemajandamise põhimõte.

NSV Liidu majanduselu määratakse ja suunatakse riikliku rahvamajanduse plaaniga.

Iga majandusorganisatsioon, iga ettevõtte on seotud ühtse rahvamajanduse plaaniga ja iga ettevõtte plaan esineb seega rahvamajanduse plaani osana, sisaldades konkreetseid miinimumülesandeid organisatsioonile, ettevõttele.

Plaan on majandusorganisatsioonile, ettevõttele kohuslikuks direktiiviks.

Plaani täitmise tagamiseks rajatakse ettevõtte tegevus isemajandamise põhimõttele, majanduslikule arvestusele. Isemajandamine esineb rahvamajanduse plaanitäitmise tegurina; on majandusliku tegevuse põhialuseks; ettevõtte juhtimise põhimeetodiks.

Isemajandamise põhimõte seisneb ettevõtte iseseisvas varalises vastutuses oma tegevuse ja kohustuste eest ning ettevõtte tegevuse tasuvuse ja akumulatsiooni taotluses; taotluses saavu-

tada minimaalsete kulutustega maksimaalseid tulemusi. Selleks peab isemajandav organisatsioon, ettevõtte omama:

- 1) omaette juhtimise;
- 2) oma põhi- ja käibevahendid ning õiguse kasutada krediiti (pangalaene);
- 3) tulu majanduslikust tegevusest, millega kaetakse kulud ja saavutatakse kasum;
- 4) õiguse osa võtta kaubakäibest — osta ja müüa kaupu, osta tooraineid jm. ning sõlmida lepinguid;
- 5) arveldusarve Riigipangas;
- 6) iseseisva bilansi.

Need tingimused võimaldavad ettevõttele majandusliku iseseisvuse, loovad aluse varaliseks vastutuseks ja tugevdavad võitlust plaani täitmise ning ületamise eest.

Kaubandustegevust korraldavad kaubandusorganisatsioonid ja -ettevõtted isemajandamise alusel.

Riiklikud kaubandusettevõtted — hulgibaasid, kaubastud, toitlustustid jm. on isemajandavad ettevõtted.

Tarbijate kooperatiiv-organisatsioonidele kuuluvad kaubabaasid, kokkuostubaasid, kooperatiivkaubastud, tööstuskombinaadid on samuti isemajandavad ettevõtted.

Kaubandusorganisatsioonile või -ettevõttele kuuluv üksik tööstusettevõtte, suurem kauplus, keskladu või suurem toitlustusettevõtte võib olla eraldatud täielikule isemajandamisele.

Tarbijate kooperatiivi tegevus toimub täieliku isemajandamise alusel, kuid ta võib omada ka täielikule isemajandamisele eraldatud ettevõtteid.

Isemajandava ettevõtte juhtimist teostab kõrgemalseisva organisatsiooni poolt määratud direktor (juhataja) ainujuhtimise põhimõttel.

Tarbijate kooperatiivi tegevust juhivad liikmete üldkoosoleku (volinike koosoleku) poolt valitud juhatus eesotsas juhatusesimehega.

Direktor (tarbijate kooperatiivis juhatus, eriti juhatusesimees) on vastutav ettevõtte seadusepärase ja otstarbekohase tegevuse eest.

Isemajandamise põhimõtte rakendamine nõuab ettevõtte direktorilt (tarbijate kooperatiivis juhatusesimehelt) ja teistelt juhtivalt töötajailt initsiatiivi, täit asjatundmist omal tööalal, suurt vastutustunnet ja heaperemehelikku hoolt.

Kuna plaan on ettevõttele, nagu juba mainitud, kohuslikuks direktiiviks, on direktor (kooperatiivis juhatus) vastutav plaani

täitmise eest; ta peab rakendama kõik oma juhtimise oskuse selleks, et täita ja ületada plaan.

Plaani kõrval peab direktor juhinduma ettevõtte põhimäärusest (põhikirjast); arvestama vastavate seaduste eeskirjadega, kõrgemalseisva organisatsiooni juhenditega ja otsustega.

Isemajandamise põhimõtte nõuab direktorilt (juhatusele) igapäevaste, igakuuste, kvartaalsete ja aasta-kontrollvaatluste, analüüside teostamist ettevõtte ja selle harude (alletevõtete) tegevuse kohta, et vältida vigu, puudusi ja kõrvalekaldumisi, või kui need on leidnud aset — avastada neid kiirelt, kõrvaldada operatiivselt ning välja töötada konkreetset abinõud ettevõtte normaalse töökäigu tagamiseks.

Analüüsi ülesandeks ei ole mitte ainult vigade, puuduste ja kõrvalekaldumiste avastamine ja likvideerimine, vaid ka ettevõtte töö parendamine, tööviljakuse tõstmine, sotsialistliku võistluse süvendamine ja kokkuhoiurežiimi kindlustamine; ettevõtte ressursside suurendamine, tegevuse arendamine ja tarbijaskonna parema teenindamise võimaluste selgitamine.

Analüüs on seega kontrollimisvahendiks isemajandamise põhimõtte rakendamisel ja juurutamisel.

Analüüs toimub direktori (juhatuse esimehe) isiklike vaatluste alusel töökäigus; osakondade ja käitiste juhatajate ning teiste juhtivate töötajate ettekannete, operatiivandmete, tootmisnõupidamiste protokollide, raamatupidamise aruannete, statistiliste andmete, revisjoniaktide ja kõrgemalseisva organisatsiooni poolt antud juhendite alusel, kusjuures tulemused võrreldakse plaaniga ja eelmiste perioodide tegevusega.

Direktori (juhatuse) kõrval omab vastutavaid ülesandeid pea-(vanem-)raamatupidaja, kelle õigused, kohused ja vastutus on ette nähtud pea-(vanem-)raamatupidaja põhimääruses («Eesti NSV Teataja» nr. 28 — 1947. a.).

Pea-(vanem-)raamatupidaja peab olema direktori (juhatuse) lähemaks abiliseks, paremaks käeks.

Isemajandamisele täielikult üleviidud ettevõtte varustatakse põhi- ja käibevahenditega vastavalt tegevuse ulatusele; temale eraldatakse tegevuseks vajalikud kindlad ressurssid.

Omavahendite juurdekasv toimub riiklikes kaubandusettevõtete peamiselt nende eneste kasumite arvel.

Tarbijate kooperatiivide omavahendite täiendamise allikaks on liikmete osamaksud ja kasum.

Isemajandavad ettevõtted omavad õiguse kasutada oma tege-

vuses pangakrediiti selleks kehtivais eeskirjades ettenähtud korras.

Isemajandamise põhimõtte eeldab otstarbekohast ja plaanipärast põhi- ja käibevahendite kasutamist; tegelike tulude ja kulude pidevat analüüsimist, kontrollimist ning võrdlemist kõrgemalseisva organisatsiooni poolt kinnitatud finantsplaani ja tulude-kulude eelarvega.

Ebaotstarbekas põhi- ja käibevahendite kasutamine, eriti käibevahendite käibekiiruse aeglustamine, kaubakäibe plaani mitte täitmine, debitoorse ja kreditoorse võlgnevuse olemasolu, ülekulutused ja nõrgast kontrollist tingitud varade raiskamised tõendavad ettevõtte ebamajanduslikku juhtimist, isemajandamise põhimõtte jämedat rikkumist. Mainitud tundemärkide ilmnemisel peab ettevõtte direktsioon (juhatuse) kui ka kõrgemalseisva organisatsioon võtma kiiresti tarvitusele vastavad abinõud väärnähjuste kõrvaldamiseks ja normaalolukorra jaluleseadmiseks.

Isemajandav ettevõtte, võttes osa kaubakäibest, ostes ja realiseerides kaupu, ostes vajalikke tooraineid jm., et täita plaani, peab omama majandussuhteid teiste majandusorganisatsioonidega. Plaaniliste kohustuste täitmise kindlustamiseks isemajandamise põhimõttel korraldab ettevõtte oma majandussuhteid teiste ettevõtetega lepingulistel alustel, majanduslepingute sõlmimisega hankelepingute näol. Hankelepinguga tagatakse kauba õigeaegne saamine, kauba kvaliteet, hulk, hind ja muud vastastikused kohustused ning nende täitmise kontrollimise kord ja sanktsioonid. Majandusleping on oluliseks vahendiks isemajandamise põhimõtte rakendamisel. Majanduslepingute sõlmimine on seetõttu vajalik ja seadusega nõutav.

Majanduslepingute täitmist tuleb kontrollida täie tõsidusega. Lepingutingimuste rikkumise puhul teise lepinguosalise poolt tuleb nõuda lepingu täitmist ja rakendada lepingus ettenähtud sanktsioonid.

Isemajandaval ettevõttel on Riigipangas arveldusarve, mille kaudu ta teostab arveldusvahetust teiste majandusorganisatsioonidega ja kuhu maksab sisse rahalised laekumised jaemüügist ja muud laekunud summad. Siin on vajalik pidevalt kontrollida, et ettevõtte kassas ei hoitaks raha üle lubatud limiidi.

Isemajandav ettevõtte peab omama iseseisvat raamatupidamist ja bilanssi.

Raamatupidamine ja bilanss on ettevõtte majandusliku tegevuse analüüsi peaallikaks. Seetõttu peavad arveraamatud olema peetud reeglipäraselt vormistatud ja kontrollitud algdokumentide

alusel ilma igasuguse viivitusest, kuna isemajandamine ei ole mõeldav ilma täpse ja õigeaegselt peetud raamatupidamiseta ning aruandluseta. Raamatupidamine peab hõlmama kõik operatsioonid ja olema ülevaatlik ning andma täieliku selguse ettevõtte tegevusest — plaani täitmisest, põhi- ja käibevahendite kasutamisest ja seisust, omavahenditest, tuludest, kuludest ja rentaablustest, tasuvusest.

Bilanss koostatakse raamatupidamise ja inventuuride alusel; ta peab olema täpselt kooskõlas raamatutega ja tema reaalsus tõestatud inventeerimise nimestikega, aktidega ja võrdluskirjadega.

Pea-(vanem-)raamatupidaja põhimääruse järgi pannakse pea-(vanem-)raamatupidajale organiseerimine, juhtimine ja kontroll raamatupidamise arvestuse ja aruandluse küsimuste alal kõigis alluvates asutistes, organisatsioonides ja ettevõtteis. Sama põhimääruse järgi allub pea-(vanem-)raamatupidaja administratiivselt vahetult asutise, organisatsiooni või ettevõtte juhatajale. Raamatupidamise arvestuse korra ja meetodite ning aruandluse koostamise suhtes allub pea-(vanem-)raamatupidaja kõrgema organisatsiooni pea- või vanem-raamatupidajale.

Seega vastutavad raamatupidamise ja aruandluse (bilansi) eest ettevõtte pea-(vanem-)raamatupidaja, ettevõtte juhataja (kooperatiivis juhatuse esimees) ja kõrgemalseisva organisatsiooni pearaamatupidaja.

Raamatupidamise ja aruandluse mahajäävus, korratu raamatupidamine, puudulik algdokumentide vormistamine ja kontroll ning madalakvaliteediline ja ebareaalne bilanss tõendavad isemajandamise põhimõtte ignoreerimist.

Isemajandav ettevõtte kui tervik on juhendatud ülalt alla ühtsest majandamise põhimõttest. Et isemajandamine annaks tõhusamaid tulemusi, peab ta hõlmama kõiki ettevõtte tegevusüksusi — kauplusi, abikäitisi, abimajandeid jne. Sellega ei ole aga veel öeldud, et need kõik tuleb viia täielikule isemajandamisele, mis teeks üksik-väikekäitise töö keerukaks ja kohmakaks, vaid isemajandamise põhihoone kohaselt tuleb anda neist igale oma plaan, pidada põhi- ja käibevahendite ning tegevustulemuste arvestust iga üksuse kohta ja korraldada varaline vastutus igasse üksuses antud kauba-materiaalsete väärtuste eest.

Isemajandava ettevõtte iseseisev, omaette juhtimine ei tähenda seda, et direktor (juhatas) võib talitada alati omapead või lasta ettevõtte tegevusel minna isevoolu teed.

Isemajandamise põhimõtte teostamisel ja süvendamisel ning

ettevõtte juhtimisel, nagu juba märgitud, evib tähtsat osa kontroll, mis seisneb ettevõtte majandusliku tegevuse ja töötajate poolt tehtava töö pidevas järelevaatuses; kehtivate eeskirjade, antud juhendite ja korralduste täitmise, raamatupidamise õigeaegse pidamise, aruandluse koostamise ja varade allesoleku järelevalves ning ettevõtte tegevustulemuste selgitamises, analüüsis.

Juhtiv operatiivkontroll, jooksev töökontroll kui ka täitekontroll peavad toimuma ettevõtte jooksvas tegevuses ja töös lakamatult.

Kontrolli teostamise kohustus lasub kõrgemalseisval organisatsioonil, ettevõtte juhtkonnal, pea-(vanem-)raamatupidajal ja ettevõtte teistel töötajail nende tööülesannete piires. Kooperatiivorganisatsioonides teostavad kontrolli revisjoni kujul ka revisjonikomisjonid nende põhimääruste kohaselt. Pea-(vanem-)raamatupidaja kontrollimisülesanded on üksikasjalikult ette nähtud pea-(vanem-)raamatupidaja põhimääruses.

Kõrgemalseisev organisatsioon on kohustatud pidevalt kontrollima temale alluvate isemajandavate ettevõtete tegevust, analüüsima nende töötulemusi, andma korraldusi vigade, puuduste ja kõrvalekaldumiste likvideerimiseks ja juhendeid töö parendamiseks ning ühtlasi kontrollima antud korralduste ja juhendite täitmist.

Kaubandusministeerium kontrollib ja analüüsib temale alluvate kaubastute, hulgibaaside ja teiste isemajandavate ettevõtete tegevust täies ulatuses, esijoones aga kaubakäibe-plaani täitmist. Kaubastud ja teised isemajandavad ettevõtted on omakorda kohustatud pidevalt kontrollima ja analüüsima nendele kuuluvate ettevõtete — kaupluste, ladude, abikäitiste ja abimajandite — majanduslikku tegevust ka siis, kui need on eraldatud täielikule isemajandamisele.

ETKVL kontrollib ja analüüsib oma isemajandavate ettevõtete kui ka maakondlike liitude ja nende isemajandavate ettevõtete tegevust. Maakondlikud liidud peavad kontrollima ja analüüsima oma isemajandavate ettevõtete ja tarbijate kooperatiivide, samuti viimastele kuuluvate ettevõtete tegevust. Endastmõistetavalt peab tarbijate kooperatiiv teostama kõikide temale kuuluvate ettevõtete tegevuse kontrolli ja analüüsi, olgu need eraldatud täielikule isemajandamisele (näiteks tööstuskombinaat) või mitte.

Kontrolli lõppvormiks on revisjon. Revisjoni teostatakse plaaniliselt teatud ajavahemikel või ootamatult.

Revisjoni ülesandeks on: selgitada operatsioonide seaduspära-

sust, finants- ja eelarvedistsiipliinist kinnipidamist; võidelda sotsialistliku omandi raiskamiste ja ebaseaduslike kulutuste vastu; selgitada raamatupidamise arvestuse korda, toimunud operatsioonide vormistamise dokumentide kvaliteeti ja raamatupidamise kirjete ning lao-kaubamateriaalsete väärtuste arvestamise õigsust.

Revisjoni teostamisel uuritakse ettevõtte majanduslikku tegevust põhjalikult; selgitatakse dokumentide alusel üksikuid operatsioone ja nende arvestamist seaduspärasuse, otstarbekohasuse ja sotsialistliku omandi kaitse seisukohalt; analüüsitakse kaubakäibeplaani ja finantsplaani täitmist ning rentaablust.

Isemajandavale organisatsioonile kuuluvate üksikettevõtete (kätiste) ja tegevusharude kontrollimise ja analüüsi tulemused annavad koondatult tervikliku ülevaate kogu isemajandava ettevõtte majanduslikust tegevusest.

Kõrgemalseisva organisatsiooni kontroll ja analüüs võimaldavad saada laiaulatuslikumat ülevaadet paljude isemajandavate ettevõtete tegevusest, isemajandamisest, ning teha järeldusi tööratsionaliseerimiseks, kokkuhoiurežiimi süvendamiseks ja ebamajanduslikkuse vältimiseks. Nii rikastatakse isemajandavate ettevõtete juhtimise ja töökogemusi, tagatakse ettevõtte finantsmajanduse tugevnemine ja plaani täitmine ning ületamine.

SISUKORD.

	Lk.
1. Saateks	3
2. H. Stukis — Kaubandusorganisatsioonide majandusliku tegevuse analüüsist	5
3. E. Namsing — Kaubandusorganisatsiooni krediteerimisest	30
4. V. Lepp — Kapitaalmahutuste finantseerimine	50
5. H. Pauts — Transpordimajandid Eesti NSV kaubandusorganisatsioo- nides	66
6. U. Anto — Kohaliku toodangu laiatarbekaupade hindade kujunda- mine	77
7. A. Udam — Isemajandamise põhimõte	84

Vastutav toimetaja H. Pant
Keeleline toimetaja K. Laane

Ladumisele antud 30. XI 49. Trükkimisele antud 21. III 50. Trükipoognaid $5\frac{3}{4}$.
Paber $61 \times 86\frac{1}{16}$. Tiraaz 1000. MB 01940. Tellimise nr. 2617. Trükikoda
„Tartu Kommunist“, Tartus.

На эстонском языке.

Хозяйственные вопросы торговых организаций.

Rbl. 21.55

A-18478

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00454166 2